

សិល្បៈ ដើម្បីប្រជាជន

អង្គបុរីព័ត៌មានប័ណ្ណ

ក្រសួងវប្បធម៌ វិទ្យា និង កីឡា

เขียนใหม่ ฉบับบูรณิทัศน์ฉบับพิงต์

หนังสืออ่านเพิ่มเติมสังคมศึกษา
ระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา

เชียงใหม่ นพบุรีศรีนครพิงค์

ศูนย์พัฒนาหนังสือ กรมวิชาการ กระทรวง
ศึกษาธิการ

พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2543

จำนวน 50,000 เล่ม

© สงวนลิขสิทธิ์ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ
ISBN 974-267-868-5

พิมพ์ที่โรงพิมพ์การศาสนา กรมการศาสนา
314-316 ปากซอยบ้านบาตร บำรุงเมือง
ป้อมปราบฯ กรุงเทพฯ 10100
โทร. 223-5548, 233-3351
นายปรกรณ์ ตันสกุล ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา 2543

ข้อมูลทอสมุท

915.9353

กรมวิชาการ, ศูนย์พัฒนาหนังสือ

เชียงใหม่ นพบุรีศรีนครพิงค์, กรุงเทพฯ :

กรมวิชาการ, 2543, 180 หน้า.

1. เชียงใหม่---, ภูมิประเทศและการท่องเที่ยว.
2. เชียงใหม่---, ความเป็นอยู่และประเพณี. 3. เชียงใหม่---,
ประวัติศาสตร์. I ชื่อเรื่อง.

สารบัญ

	หน้า
❖ เชียงใหม่ นพบุรีศรีนครพิงค์	5
❖ ลำคำย่องมิ่งประวัติศาสตร์	33
❖ อุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์	59
❖ ชนชั้นชนสวนสมเด็จฯ	81
❖ เกร็ดตระการงานเครื่องปั้น	92
❖ เลิศรังสรรค์ร่มบ่อสร้าง	107
แจ่มกระจ่างกระดาศา	
❖ แนวมรรคาไทยภูเขา	129
❖ ในร่มเงาประเพณีล้านนา	151
❖ งามบุปผาวัดสวนดอก	161
❖ คำบอกกล่าว บรรณานุกรม	170
❖ ชวนชื่นชม ผู้จัดทำ	172

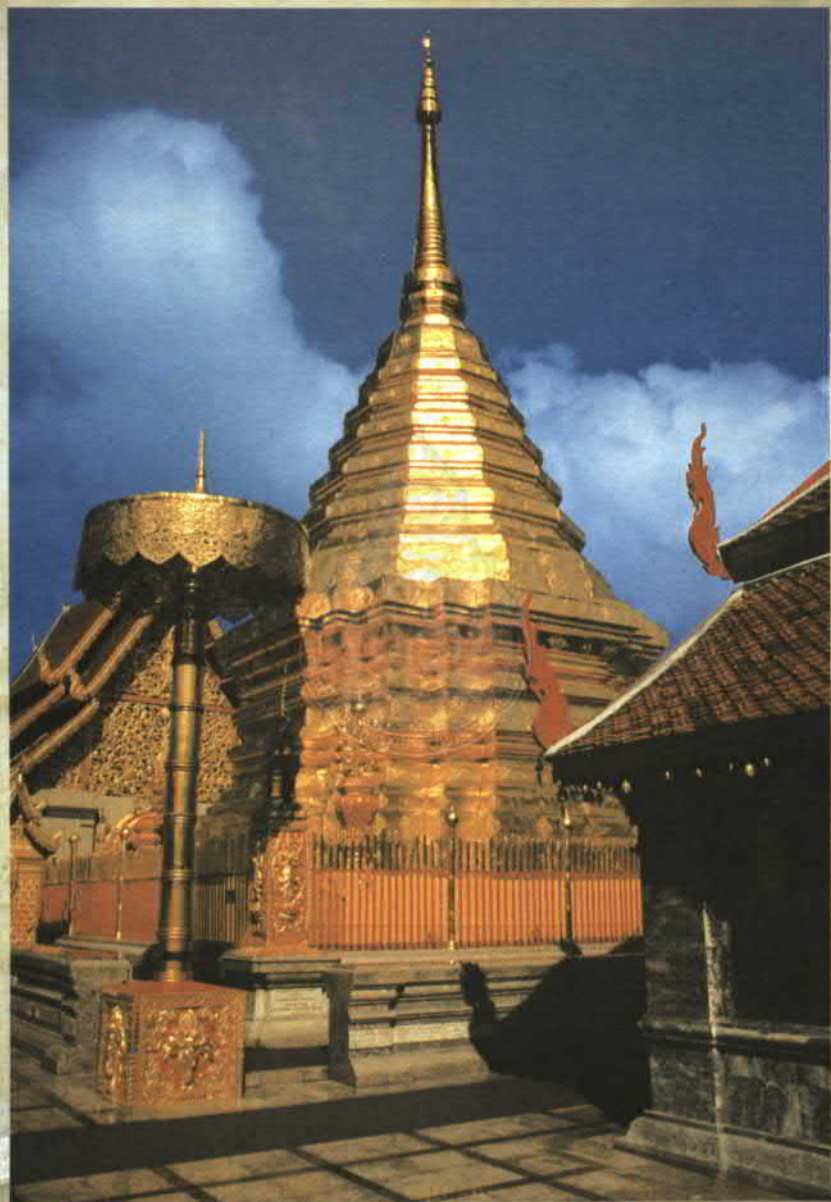

ปกหลัง
เจดีย์วัดสวนดอก

ด้านในปกหลัง
เจดีย์วัดกุเต้า

คำนำ

๖ ชียงใหม่ นพบุรีศรีนครพิงค์ เล่มนี้ กรมวิชาการจัดทำขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญสองประการ ประการแรก เพื่อเป็นหนังสืออ่านเพิ่มเติมกลุ่มวิชาสังคมศึกษา ระดับประถมศึกษา และมีชัยศึกษาให้ความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นจังหวัดที่สำคัญจังหวัดหนึ่งของประเทศไทย มีประวัติความเป็นมาที่น่าสนใจ ควรค่าแก่การศึกษา ยิ่ง ประการที่สอง เพื่อเป็นหนังสือที่ระลึกสำหรับผู้ไปร่วมพิธีในงานถวายผ้าพระกฐินพระราชทานของกรมวิชาการ ประจำปี พ.ศ. 2543 ณ วัดสวนดอกอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ในวันอาทิตย์ที่ 22 ตุลาคม พ.ศ. 2543

การจัดทำหนังสือเล่มนี้ กรมวิชาการ ได้มอบให้นักวิชาการศึกษาของศูนย์พัฒนาหนังสือ เป็นผู้เรียบเรียง โดยได้รับความอนุเคราะห์เกี่ยวกับข้อมูลด้านต่างๆ จากบุคคลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีเนื้อหาสาระประกอบไปด้วยลักษณะสภาพทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ การปกครอง การศึกษา ศาสนา สาธารณสุข เศรษฐกิจ แหล่งท่องเที่ยว ประเพณีและวัฒนธรรมของชาวล้านนา นอกจากสาระที่กล่าวมาแล้ว ยังมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวไทยภูเขาเผ่าต่างๆ รวมทั้งภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่นที่ได้สืบทอดสืบทอดด้านศิลปะ วัฒนธรรมมาจนถึงทุกวันนี้

กรมวิชาการขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิ นักวิชาการในท้องถิ่นและผู้เกี่ยวข้องทุกท่าน ที่มีส่วนร่วมในการจัดทำหนังสือเล่มนี้ ให้สำเร็จลุล่วงด้วยดี หวังว่าหนังสือเล่มนี้จะอำนวยประโยชน์แก่นักเรียนและผู้อ่านตามสมควร

๐๐๐ ๒

(นายอำรุง จันทวานิช)

อธิบดีกรมวิชาการ

2 สิงหาคม 2543

ปกหน้า
เจดีย์วัดพระธาตุคอกยสุเทพ

ด้านในปกหน้า
ปูนปั้นรูปเทพพนมวัดเจ็ดยอด

129

5

59

92

151

33

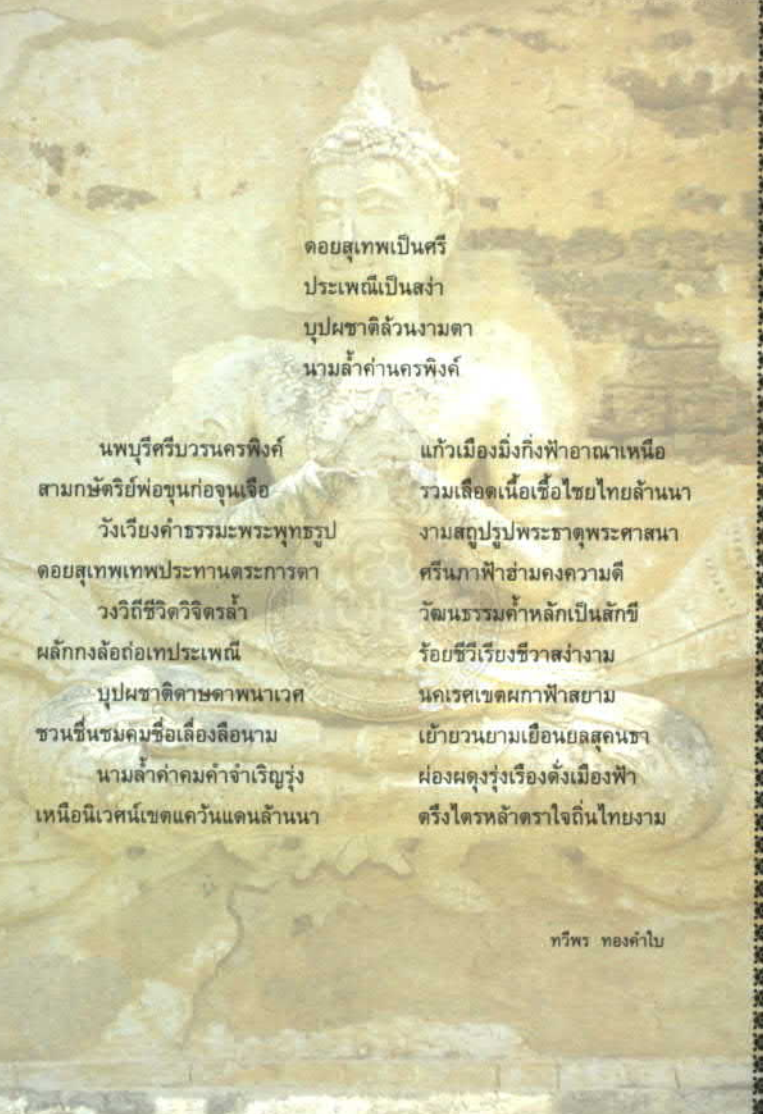
81

107

161

ดอยสุเทพเป็นศรี
ประเพณีเป็นสง่า
บุปผชาติล้วนงามตา
นามล้ำค่านครพิงค์

นพบุรีศรีบวรนครพิงค์
สามกษัตริย์พ่อขุนท่อกุญแจ
วังเวียงคำธรรมะพระพุทธรูป
ดอยสุเทพเทพประทานตระการตา
วงวิถีสี่ทิศจรล้า
ผลักกล่อต้อเทประเพณี
บุปผชาติดาสดาพนาเวศ
ชวนชื่นชมค้มชื้อเลื่องลือนาม
นามล้ำค่าคมคำจำเรียวรุ่ง
เหนือเนเวศน์เขตแคว้นแดนล้านนา

แก้วเมืองมิ่งกิ่งฟ้าอาณาเหนือ
รวมเลือดเนื้อเชื้อชาวไทยล้านนา
งามสถูปรูปพระธาตุพระศาสนา
ศรีนภาฟ้าอำมคงความดี
วัฒนธรรมคำหลักเป็นสักขี
ร้อยชีวีเวียงชีวาสง่างาม
นครเขตศกภาพาสยาม
เข้ายวนยามเยือนยลสคนธา
ผ่องผดุงรุ่งเรืองดั่งเมืองฟ้า
ตรึงไตรทล้าตราใจถิ่นไทยงาม

ทวีพร ทองคำใบ

เชียงใหม่ บพบุรีศรีนครพิงค์

แนวกำแพงประตูช้างเผือก

เชียงใหม่ เป็นเมืองเก่าแก่ที่มีอายุมากกว่า 700 ปี นับตั้งแต่พญามังราย พญางำเมือง และพ่อขุนรามคำแหงร่วมกันสร้างเมืองขึ้นบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำปิง และขนานนามว่าบพบุรีศรีนครพิงค์ เชียงใหม่เป็นศูนย์กลางแห่งอาณาจักรล้านนา

เชียงใหม่เคยมีความเจริญรุ่งเรืองสูงสุดในทุกๆ ด้าน เคยแผ่ขยายอาณาเขตกว้างไกลออกไปจรดเชียงตุงและเชียงรุ่ง ด้านการศาสนา ก็ได้เผยแผ่พุทธศาสนาไปทั่วอาณาจักร และยังจัดให้มีการประชุมสังคายนาพระไตรปิฎกขึ้นในรัชสมัยของพญาติโลกราช ด้านวรรณกรรม ได้มีวรรณกรรมพุทธศาสนาที่สำคัญ เกิดขึ้นมากมาย เช่น ชินกาลมาลีปกรณ์ ลีลิตกนิทาน และปัญญาส-ชาดก เป็นต้น

ประมาณ พ.ศ. 2101 พระเจ้าบุเรงนองกษัตริย์พม่าได้ยกทัพมาตีเชียงใหม่ ทำให้อาณาจักรล้านนาตกเป็นของพม่าเป็นเวลานานกว่า 200 ปี

พระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์ ที่หน้าอาคารศาลากลางหลังเก่า

ในระหว่างที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทรงกอบกู้บ้านเมือง และตั้งกรุงธนบุรีเป็นราชธานีใหม่ พญากาวีละซึ่งเป็นหลานเจ้าเมืองคำปางร่วมกับพญากำบ้าน ขุนนางเมืองเชียงใหม่ได้เข้าสวามิภักดิ์ต่อกองทัพพระเจ้าตากสินและเข้าร่วมรบขับไล่พม่าออกจากเมืองเชียงใหม่สำเร็จ ซึ่งต่อมาในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งพญากาวีละขึ้นเป็นเจ้าผู้ครองเมืองเชียงใหม่ เมืองเชียงใหม่จึงมีฐานะเป็นเมืองประเทศราชของสยามมีเจ้าเมืองปกครองสืบต่อกันมา จนถึงพลตรีเจ้าแก้ววารี เจ้าผู้ครองเมืองเชียงใหม่องค์สุดท้าย ซึ่งไม่มีอำนาจหน้าที่ในการปกครองโดยตรง แต่รัฐบาลให้เกียรติในฐานะประมุขของบ้านเมืองพลตรีเจ้าแก้ววารีถึงแก่พิราลัยในปี พ.ศ. 2482

หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองของไทย คณะราษฎรจึงได้ยกเลิกตำแหน่งเจ้าผู้ครองเมืองเชียงใหม่ เชียงใหม่ซึ่งเคยเป็นศูนย์กลางอาณาจักรล้านนาจึงเป็นจังหวัดหนึ่งของประเทศไทย

ปัจจุบันเชียงใหม่เป็นจังหวัดที่มีชนบทธรรมนิยม ประเพณีวัฒนธรรม และภาษาพื้นเมือง (ภาษาคำเมือง) เป็นเอกลักษณ์ของคนอย่างเด่นชัด และมีการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมให้เจริญก้าวหน้าไปอย่างมาก มีสิ่งอำนวยความสะดวก มีสนามบินที่ทันสมัย เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจการค้า ศูนย์กลางทางการศึกษา ศูนย์กลางทางการแพทย์และสาธารณสุขของภาคเหนือ

อนุสาวรีย์พระเจ้ากาวิละ

แสงแดดยามเช้าบนผืนแผ่นดินล้านนา

ธรรมชาติที่แวดล้อมไปด้วยขุนเขาและป่าไม้

เชียงใหม่มีพื้นที่ใหญ่เป็นอันดับสองของประเทศ (รองจาก จังหัดนครราชสีมา) คือประมาณ 20,107 ตารางกิโลเมตร ร้อยละ 80 ของพื้นที่ทั้งหมดในจังหวัดเชียงใหม่ เป็นภูเขาสลับซับซ้อน และอีกร้อยละ 20 เป็นที่ราบลุ่มและที่ราบเชิงหุบเขา เชียงใหม่ตั้งอยู่ระหว่างเส้นรุ้งที่ 17 องศา 15 ลิบดา ถึง 20 องศา 10 ลิบดาเหนือ และเส้นแวงที่ 98 องศา 5 ลิบดา ถึง 99 องศา 35 ลิบดาตะวันออก

ด้วยเหตุนี้จึงทำให้มีสภาพอากาศค่อนข้างเย็นเกือบตลอดทั้งปี มีอุณหภูมิเฉลี่ยประมาณ 25.4 องศาเซลเซียส โดยมีอุณหภูมิสูงสุดเฉลี่ย 31.8 องศาเซลเซียส อุณหภูมิต่ำสุดเฉลี่ย 20.1 องศาเซลเซียส สภาพอากาศของจังหวัดเชียงใหม่ สามารถแบ่งได้ 3 ฤดู คือ ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือนมีนาคม ถึงเดือนพฤษภาคม ฤดูฝนเริ่มตั้งแต่เดือนมิถุนายน ถึงเดือนตุลาคม ฤดูหนาวเริ่มตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน ถึงเดือนกุมภาพันธ์ อากาศทั้ง 3 ฤดูนี้ ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุม 2 ชนิด คือลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้และลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ โดยลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือจะพัดพาเอาความหนาวเย็นจากประเทศจีนมาทำให้เชียงใหม่มีอากาศหนาวในช่วงเดือนพฤศจิกายนถึง

เดือนกุมภาพันธ์ ส่วนฤดูร้อนและฤดูฝนจะอยู่ภายใต้อิทธิพลของ
ลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ที่พัดพาเอาความชื้นและฝนเข้ามาเชียงใหม่

ภูมิประเทศของจังหวัดเชียงใหม่มีลักษณะเป็นภูเขาและทิวเขา
สูงสลับซับซ้อน และโอบล้อมเป็นแนวเขารอบเชียงใหม่เว้นแต่บริเวณ
ทางด้านตะวันออกเฉียงใต้ที่เป็นแอ่งที่ราบลุ่มแม่น้ำปิงช่วงติดต่อกับ
จังหวัดลำพูน แนวทิวเขาที่โอบล้อมเมืองเชียงใหม่ ได้แก่ ทิวเขา
แดนลาว ทิวเขาถนนธงชัย และทิวเขาผีปันน้ำ

แผนที่แสดงลักษณะภูมิประเทศ พื้นที่ภูเขา ที่ราบลุ่ม และที่ราบเชิงภูเขา

ทิวเขาถนนธงชัย เป็นทิวเขาที่มีความสูงอยู่ระหว่าง 1,000-2,000 เมตร ทอดคืบเป็นแนวยาวจากประเทศพม่าและลาวมาสู่ประชาชนในพม่าตามกั้นพรมแดนระหว่างประเทศไทยกับประเทศพม่า มีความยาวทั้งหมดประมาณ 1,330 กิโลเมตร เฉพาะที่กั้นพรมแดนระหว่างไทยกับพม่ามีความยาวประมาณ 120 กิโลเมตร ทิวเขาถนนธงชัยนี้อยู่ทางด้านเหนือและตะวันตกเฉียงเหนือของเชียงใหม่ทอดตัวผ่านอำเภอแม่อาย อำเภอฝาง อำเภอไชยปราการ อำเภอเชียงดาว อำเภอเวียงแหง และอำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่มียอดคอยที่สูงๆ หลายแห่งและเป็นทิวจักรันดี เช่น คอยถั่ว คอยฮุ่น คอยอ่างขาง และคอยผ้าห่มปก เป็นต้น คอยผ้าห่มปกนี้อยู่ในอำเภอแม่อาย มีความสูงประมาณ 2,297 เมตรจากระดับน้ำทะเล สูงเป็นอันดับสอง รองจากคอยอินทนนท์

ทิวเขาถนนธงชัย เป็นทิวเขาที่ประกอบด้วยภูเขาประมาณ 70 กว่าลูก เรียงรายเป็นแนวยาวต่อเนื่องจากทิวเขาถนนธงชัยลงไปทางใต้ถึงจังหวัดกาญจนบุรี มีความยาวรวมประมาณ 1,410 กิโลเมตร ทิวเขาถนนธงชัยแบ่งเป็น 3 ทิวเขาย่อย เรียงขนานกันในแนวเหนือใต้ คือทิวเขาถนนธงชัยตะวันตก ทิวเขาถนนธงชัยกลางและทิวเขาถนนธงชัยตะวันออก ส่วนที่เกี่ยวกับจังหวัดเชียงใหม่มี 2 ส่วนคือทิวเขาถนนธงชัยตะวันออก และทิวเขาถนนธงชัยกลาง ทิวเขาถนนธงชัยตะวันออกเป็นเสมือนเส้นแบ่งเขตจังหวัดระหว่างแม่ฮ่องสอนกับเชียงใหม่ ทิวเขานี้พาดผ่านเชียงใหม่ทางด้านตะวันตกโดยผ่านอำเภอเชียงดาว อำเภอแม่แตง อำเภอแม่สะเมิง อำเภอจอมทองและอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ยอดคอยที่สำคัญของทิวเขาถนนธงชัยตะวันออกมี 2 คอย คือ คอยหลวงเชียงดาว สูงประมาณ 2,225 เมตร สูงเป็นอันดับสาม และคอยอินทนนท์ สูงประมาณ 2,565 เมตรจากระดับน้ำทะเล เป็นคอยที่สูงที่สุดในประเทศไทยนอกจากนี้ยังมียอดคอยอื่นๆ อีก เช่น คอยสุเทพ คอยปุย คอยสามหมื่น ฯลฯ

ทิวเขาถนนธงชัย ที่อำเภอไชยปราการ

ป่าสนบนยอดเขา

ป่าต้นกำเนิดแหล่งน้ำที่อำเภอไชยปราการ

แม่น้ำแม่กวง ไหลลงสู่เขื่อนแม่งวง
ที่อำเภอดอยสะเก็ด

ทิวเขาดนหรงชัยกลาง ซึ่งอยู่ติดต่อกันมา เป็นทิวเขาที่ผ่านจังหวัดเชียงใหม่ทางทิศใต้เป็นเหมือนเส้นแบ่งเขตจังหวัดระหว่างเชียงใหม่กับตาก

ทิวเขาฝิ่ปันน้ำ เป็นทิวเขาที่อยู่ทางด้านตะวันออกของเชียงใหม่ทอดตัวเป็นแนวยาว เริ่มจากทิวเขาแดนลาวตรงบริเวณที่แบ่งเขตแดนระหว่างไทยกับพม่าทางทิศเหนือของเชียงใหม่ แล้วพาดผ่านอำเภอฝางตามแนวถนนเชียงใหม่-ฝาง ผ่านอำเภอไชยปราการ อำเภอพร้าว และอำเภอดอยสะเก็ด ทิวเขานี้เป็นเสมือนเส้นแบ่งเขตจังหวัดระหว่างเชียงใหม่กับเชียงราย ทิวเขาฝิ่ปันน้ำนี้มีความยาวประมาณ 412 กิโลเมตร มียอดดอยที่สูงและเป็นที่รู้จักกันคือ ดอยผาจำเริญ สูงประมาณ 2,012 เมตรจากระดับน้ำทะเล

การที่ลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดเชียงใหม่ประกอบไปด้วยภูเขาและทิวเขาต่างๆ จึงเป็นแหล่งกำเนิดแม่น้ำ ลำธารที่สำคัญของเชียงใหม่หลายสาย เช่น

แม่น้ำแม่แจ่ม ต้นน้ำเกิดจากทิวเขาดนหรงชัยตะวันออกในเขตอำเภอแม่แจ่ม แม่น้ำนี้ไหลจากอำเภอแม่แจ่ม ผ่านเข้าอำเภอดอยสะเก็ด แล้วไหลลงสู่แม่น้ำปิง ที่ช่วงแบ่งเขตอำเภอดอยสะเก็ดกับอำเภอฮอด แม่น้ำแม่แจ่มนี้มีความยาวประมาณ 170 กิโลเมตร

แม่น้ำแม่แตง ต้นน้ำเกิดจากดอยบวกป่าแฝก ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของทิวเขาดนลาวในเขตอำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ไหลผ่านอำเภอเชียงดาว อำเภอแม่แตง ช่วงที่ไหลเข้าอำเภอแม่แตงจะไหลเรื่อยไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้บรรจบกับแม่น้ำปิงที่อำเภอนี้ รวมความยาวของแม่น้ำแม่แตงประมาณ 135 กิโลเมตร

แม่น้ำฝาง ต้นน้ำเกิดจากเขาปางหัวโท ส่วนหนึ่งของทิวเขาฝิ่ปันน้ำ ที่อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่แล้วไหลเอื่อยขึ้นไปทางเหนือเมื่อเลยที่ว่าการอำเภอฝางไปแล้ว ลำน้ำจะหักวกไหลเรื่อยไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ บรรจบกับแม่น้ำกกที่อำเภอแม่อาย แม่น้ำฝางนี้มีความยาวประมาณ 70 กิโลเมตร

แม่น้ำแม่กวง ต้นน้ำเกิดจากดอยนางแก้วของทิวเขาฝิ่ปันน้ำในเขตอำเภอดอยสะเก็ด ไหลไปทางตะวันออกเฉียงใต้ผ่านอำเภอสันทราย อำเภอสันกำแพง อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ แล้วเข้าสู่อำเภอเมืองลำพูน อำเภอบ้านโฮ่ง เลยไปบรรจบกับแม่น้ำปิงที่อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน รวมความยาวของแม่น้ำแม่กวงประมาณ 105 กิโลเมตร

แม่น้ำปิง มีต้นน้ำอยู่ที่ดอยด้วยในอำเภอเชียงดาว คอยด้วยนี้ มีทิวเขาสูงประมาณ 1,500 เมตรจากระดับน้ำทะเล เป็นเขาลูกหนึ่ง ในหลาย ๆ ลูกของทิวเขาแคนดาว จากดอยด้วยแม่น้ำปิงไหลลงมาทางใต้ ผ่านอำเภอเชียงดาว อำเภอแม่แตง อำเภอสันทราย อำเภอแม่ริม อำเภอเมืองเชียงใหม่ อำเภอสารภี อำเภอหางดง อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ แล้วไหลผ่านเข้าเขตอำเภอเมืองลำพูน อำเภอป่าซาง อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน จากนั้นแม่น้ำปิงไหลเข้าเขตอำเภอจอมทอง และอำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่อีกครั้ง แล้วจึงไหลเข้า จังหวัดตากไปบรรจบกับแม่น้ำวังที่อำเภอบ้านตากแล้วไหลเรื่อยผ่านเข้า จังหวัดกำแพงเพชร จังหวัดนครสวรรค์ ไปรวมกับแม่น้ำน่านที่ตำบลปากน้ำโพ อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ แม่น้ำปิงมีความยาว ประมาณ 600 กิโลเมตร ช่วงที่ไหลผ่านจังหวัดเชียงใหม่มีความยาว ประมาณ 335 กิโลเมตร

แม่น้ำปิง ช่วงไหลผ่านเขตเทศบาลนคร เชียงใหม่

แม่น้ำปิง ช่วงไหลจากอำเภอเมือง ไปอำเภอสารภี

ในอดีต ประชาชนในจังหวัดเชียงใหม่ได้อาศัยแม่น้ำปิงเป็นเส้นทางในการเดินทางติดต่อค้าขายและขนส่งสินค้ากับกรุงเทพฯ แม่น้ำปิงจึงมีความสำคัญมากเป็นเสมือนเส้นเลือดใหญ่ที่หล่อเลี้ยงจังหวัดเชียงใหม่

จังหวัดเชียงใหม่มีพื้นที่ป่าไม้ที่ยังคงสภาพป่าอันอุดมสมบูรณ์อยู่ประมาณ 8 ล้านไร่ ประกอบด้วยป่าเบญจพรรณ ป่าสนเขา ป่าดิบเขา และป่าเต็งรัง มีพรรณไม้หลากหลายชนิดที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจ เช่น ไม้สัก ประดู่ เต็ง รัง กระยาเลย สน เหียง พลวง ยาง ก่อ ฯลฯ

ป่าไม้ของจังหวัดเชียงใหม่สามารถแบ่งตามกฎหมายว่าด้วยการป่าไม้ได้ 4 ประเภท ดังนี้

- ป่าสงวนแห่งชาติ กรมป่าไม้ได้ประกาศไว้ว่าจังหวัดเชียงใหม่มีป่าสงวนแห่งชาติจำนวน 25 ป่า คิดเป็นพื้นที่รวมกันประมาณ 12 ล้านไร่ เช่น ป่าสงวนแห่งชาติแม่แตง ป่าสงวนแห่งชาติสันทราย ป่าสงวนแห่งชาติท่าข้าว และป่าสงวนแห่งชาติจอมทอง เป็นต้น

- อุทยานแห่งชาติ เชียงใหม่มีป่าอุทยานแห่งชาติ 6 แห่ง พื้นที่ป่ารวมกันประมาณ 3 ล้านไร่ เช่น อุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์ อุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุย และอุทยานแห่งชาติศรีล้านนา ฯลฯ

พรรณไม้หลากหลายชนิด ที่ดอยอินทนนท์

ทิวเขาสลับซับซ้อนของเชียงใหม่ หลากหลายด้วยพรรณไม้

ป่าไม้ที่อุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุย

- เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่า ของจังหวัดเชียงใหม่ มี 3 แห่ง ได้แก่ เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าเชียงดาว เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าอมก๋อย และเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าแม่เลา-แม่สะ

- วนอุทยานแห่งชาติป่อน้ำร้อนฝาง ออบหลวง น้ำตกแม่สา น้ำตกตาดหมอกวังฮาง โป่งเดือด และม่อนหินไหล

จังหวัดเชียงใหม่มีขนาดพื้นที่ใหญ่ที่สุดในภาคเหนือ อุดมสมบูรณ์ไปด้วยแร่ธาตุหลายชนิด เช่น

น้ำมันดิบ เป็นแร่เชื้อเพลิงที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจ สามารถนำมากลั่นเป็นน้ำมันเชื้อเพลิงที่ใช้ในโรงงานอุตสาหกรรม และการขนส่งได้ น้ำมันดิบพบที่อำเภอฝาง มานานร่วมร้อยปีแล้ว และได้มีการสร้างโรงกลั่นน้ำมันขึ้นเพื่อกลั่นน้ำมันดิบมาใช้กันตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2502

แบไรต์ แร่ชนิดนี้พบที่อำเภอคอยเต่า และอำเภอฮอด สามารถนำมาทำโคลนผงใช้ในการเจาะสำรวจน้ำมันหรือน้ำบาดาล ใช้ในอุตสาหกรรมแก้ว อุตสาหกรรมทำสี นอกจากนี้ยังใช้ทำยาขับปัสสาวะ ก่อนจะทำการฉีกรังสีตรวจกระเพาะอาหารและลำไส้ได้อีกด้วย

ภายใต้ผืนป่าและผืนดินที่เชียงใหม่ อุดมไปด้วยแร่ธาตุ

พื้นที่ทำการเกษตรบริเวณที่ราบเชิงหุบเขา
ซึ่งมีการทำนาขั้นบันได

ฟลูออไรด์ เป็นแร่ที่มีประโยชน์สามารถนำมาใช้ในอุตสาหกรรม ทำอะลูมิเนียม ทำอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ ใช้ผสมกับวัสดุเคลือบเหล็ก ใช้เป็นเชื้อถลุงเหล็ก ใช้เป็นน้ำยาเคลือบเพื่อบนดินเผาและเครื่องเคลือบต่างๆ แร่ฟลูออไรด์ที่เชียงใหม่มีปริมาณแร่ราว 2 แสนตัน พบอยู่ในพื้นที่อำเภอฝาง อำเภอแม่แจ่มอำเภอฮอด และอำเภอจอมทอง สำหรับที่อำเภอจอมทอง มีการทำเหมืองแร่ฟลูออไรด์ด้วย

นอกจากนี้ยังมีแร่ธาตุอื่นๆ ที่พบในจังหวัดเชียงใหม่ เช่น แร่แกนีส ตะกั่ว สังกะสี เฟลด์สปาร์ ดีบุก ซีไลต์ และดินขาว ฯลฯ แร่ธาตุดังกล่าวข้างต้นนี้เป็นทรัพยากรธรรมชาติ เป็นสมบัติได้ผืนแผ่นดิน ที่บรรพบุรุษหวงแหนและเก็บรักษาไว้ให้ลูกหลาน ชาวเชียงใหม่ควรนำขึ้นมาใช้ประโยชน์สำหรับพัฒนาบ้านเมือง ทั้งนี้ โดยคำนึงถึงสภาพสิ่งแวดล้อมของเชียงใหม่ด้วย

การเกษตรกรรม เป็นอาชีพของคนส่วนใหญ่ในจังหวัดเชียงใหม่ มีเนื้อที่ประมาณ 1 ล้าน 5 แสนไร่ สำหรับใช้เป็นพื้นที่ทำการเกษตร ซึ่งจะผลิตสินค้าทางการเกษตรออกมาสู่ตลาดทั้งในประเทศและต่างประเทศ พืชที่ปลูกกันมาก 10 อันดับเรียงจากมากไปน้อยมีดังนี้ คือ ข้าว ลำไย ถั่วเหลือง กระเทียม มะม่วง ลิ้นจี่ หอมแดง หอมหัวใหญ่ ชา และ ถั่วลิสง

สำหรับข้าว ซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญของจังหวัดเชียงใหม่ เกษตรกรปลูกข้าวนาปีมากเป็นอันดับ 1 ใช้พื้นที่สำหรับเพาะปลูกข้าวนาปี ประมาณ 5 แสน 6 หมื่นไร่ และมีโรงสีสำหรับสีข้าวประมาณ 920 โรง คอยรองรับผลผลิตจากนาของเกษตรกร

ข้าวที่ปลูกได้ในเชียงใหม่เน้นเมื่อเหลือกินเหลือใช้แล้วจะขายให้กับจังหวัดใกล้เคียง และกรุงเทพฯ รวมทั้งส่งขายไปต่างประเทศด้วย

จังหวัดเชียงใหม่แบ่งเขตการปกครองส่วนภูมิภาคออกเป็น 22 อำเภอ 2 กิ่งอำเภอ 211 ตำบล 1,915 หมู่บ้าน และมีหน่วยงานบริหารราชการ จำนวน 35 หน่วยงาน สำหรับการปกครองส่วนท้องถิ่น ประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนจังหวัด 1 แห่ง เทศบาลนคร 1 แห่ง เทศบาลตำบล 28 แห่ง และองค์การบริหารส่วนตำบล 166 แห่ง นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานรัฐวิสาหกิจอีกจำนวน 17 หน่วยงานที่ตั้งอยู่ในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่

ข้าวปลูกมากอันดับหนึ่งของเชียงใหม่

วัดพระธาตุดอยสุเทพ ปุชนิยสถานสำคัญที่เป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวเชียงใหม่

จังหวัดเชียงใหม่มีวุฒิสมาชิกสภาได้ 5 คน และมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้ 10 คน แต่เดิมมีการแบ่งเขตการเลือกตั้งออกเป็น 4 เขต เขตเลือกตั้งที่ 1 และ 2 สามารถมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้เขตละ 3 คน เขตเลือกตั้งที่ 3 และ 4 มีได้เขตละ 2 คน ปัจจุบันได้มีการจัดแบ่งเขตการเลือกตั้งใหม่ออกเป็น 10 เขต แต่ละเขตมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้ 1 คน

ประชากรของจังหวัดเชียงใหม่ประกอบด้วย ชาวไทยภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และชาวไทยภูเขาเผ่าต่างๆ เช่น กระเหรี่ยง มูเซอ ม้ง ลีซอ ลัวะ อีเก้อ และเข่า ฯลฯ จำนวนประชากรในจังหวัดเชียงใหม่ที่สำรวจเมื่อเดือนมิถุนายน 2543 มีทั้งสิ้น 1,586,723 คน เป็นชาย 787,744 คน เป็นหญิง 798,979 คน อำเภอที่มีประชากรมากที่สุดคือ อำเภอเมืองเชียงใหม่ ประมาณ 257,000 คน รองลงมาคืออำเภอฝางมีประมาณ 103,000 คน (ข้อมูลจากกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย)

สภาพเมืองเชียงใหม่ในปัจจุบัน

ตารางที่ 1 แสดงข้อมูลด้านการปกครอง และขนาดพื้นที่ของอำเภอ กิ่งอำเภอ ในจังหวัดเชียงใหม่ (พ.ศ. 2543)

ที่	อำเภอ	พื้นที่ (ตร.กม.)	ตำบล	หมู่บ้าน	เทศบาล นคร	เทศบาล ตำบล	อบจ.	อบต.
1.	เมืองเชียงใหม่	166.389	23	70	1	1	1	7
2.	ดอยสะเก็ด	672.276	14	107	-	1	-	12
3.	แม่แตง	1,362.784	13	114	-	2	-	11
4.	สันทราย	285.019	12	110	-	2	-	10
5.	สารภี	97.457	12	102	-	1	-	11
6.	สันป่าดอง	177.188	11	118	-	2	-	10
7.	พร้าว	1,148.186	11	103	-	1	-	11
8.	หางดง	263.106	11	98	-	2	-	10
9.	แม่ริม	443.634	11	86	-	1	-	10
10.	แม่แจ่ม	3,361.151	10	116	-	1	-	7
11.	สันกำแพง	217.513	10	98	-	2	-	8
12.	ฝาง	888.164	8	99	-	2	-	8
13.	แม่อาย	736.701	7	81	-	1	-	5
14.	เชียงดาว	1,882.082	7	77	-	2	-	7
15.	อมก๋อย	2,093.831	6	91	-	1	-	6
16.	จอมทอง	753.529	6	85	-	1	-	6
17.	ฮอด	1,430.383	6	58	-	1	-	6
18.	กิ่งอำเภอแม่ออน	422.583	6	48	-	-	-	-
19.	ดอยเต่า	803.918	6	42	-	1	-	5
20.	แม่สาว	602.218	5	55	-	1	-	5
21.	สะเมิง	898.002	5	44	-	1	-	3
22.	กิ่งอำเภอดอยหล่อ	218.900	4	50	-	-	-	4
23.	ไชยปราการ	510.851	4	42	-	1	-	4
24.	เวียงแหง	672.172	3	21	-	-	-	-
	รวม	20,107.053	211	1,915	1	28	1	166

รัฐบาลไทยได้จัดตั้งกรมบัญชาการทหารบกมณฑลพายัพขึ้นที่ จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อปี พ.ศ. 2446 มีทหารประจำการประมาณ 1,600 คน เพื่อเตรียมพร้อมด้านกองกำลังสำหรับรักษาความสงบ ความมั่นคงภายในและภายนอกประเทศ หน่วยทหารตั้งอยู่ที่ค่ายกาวิละ จังหวัดเชียงใหม่ ต่อมาในภายหลังกองทัพไทยได้มีการจัดตั้งหน่วยทหารเพิ่มเติม มีการปรับเปลี่ยนและแปรสภาพหน่วยทหารบางหน่วยอย่างต่อเนื่องเรื่อยมา ปัจจุบันจังหวัดเชียงใหม่ มีหน่วยทหารที่สำคัญ เช่น มณฑลทหารบกที่ 33 กรมทหารราบที่ 7 กรมรบพิเศษที่ 5 กองพลรบพิเศษที่ 2 กองพันทหารราบที่ 1 กองพันทหารราบที่ 2 กองพันทหารปืนใหญ่ที่ 7 และกองบิน 41 ฯลฯ

ตึกกองบัญชาการมณฑลทหารบกที่ 33
ค่ายกาวิละ

การฝึกและเตรียมพร้อมของกองพันทหารราบที่ 1

หอไตร วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร แหล่งเก็บรวบรวมความรู้และพระธรรมที่เก่าแก่ภายในกำแพงเมืองเชียงใหม่

ดร.เตเนย์ แมคคิลวารี

การศึกษาของจังหวัดเชียงใหม่ เริ่มที่วัดและที่บ้าน วัดเป็นสถานศึกษาและจัดการศึกษาเพื่อบำรุงพระพุทธศาสนา มีพระภิกษุเป็นครู วิชาที่เรียนที่สอนกัน เช่น พระธรรมคำสอน อักษรธรรมล้านนา การจารคัมภีร์ใบลาน การศึกษาวรรณกรรม ไทโรศาสตร์ แพทย์แผนโบราณ ฯลฯ ส่วนการศึกษาที่บ้านหรือบ้านเป็นสถานศึกษานั้น เป็นการเรียนรู้นำไปใช้ในการดำรงชีพ โดยการถ่ายทอดความรู้ประสบการณ์ที่สืบทอดกันมา จากคนรุ่นหนึ่งไปอีกรุ่นหนึ่งในระบบครอบครัว วิชาที่เรียนกัน เช่น วิชาช่างเงิน ช่างคำ ช่างเครื่องเงิน ช่างเครื่องปั้นดินเผา ช่างแกะสลัก ฯลฯ

ต่อมาคณะมิชชันนารีชาวอเมริกัน ดร.เตเนย์ แมคคิลวารี ที่เข้ามาสอนศาสนาในเชียงใหม่ ได้เริ่มตั้งโรงเรียนขึ้น เช่น โรงเรียนปรินส์รอยัลสวิทยาลัย โรงเรียนคาราวินวิทยาลัย โดยเปิดสอนภาษาอังกฤษ และภาษาพื้นเมือง (ภาษาคำเมือง) จนกระทั่งถึงปลายสมัยรัชกาลที่ 5 พระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ์ ได้ชักชวนเจ้านายเมืองเหนือ พ่อค้าและประชาชน ร่วมกันบริจาคที่ดิน สิ่งก่อสร้าง และเงินทอง เพื่อสร้างโรงเรียนซึ่งได้รับความร่วมมืออย่างดี จากเจ้าอินทวโรรสสุริยวงศ์

เจ้าเมืองเชียงใหม่ได้รับจากที่ดินสร้างโรงเรียนยุพราชวิทยาลัย ในปี พ.ศ. 2448 ถือเป็นโรงเรียนประจำชนบทแห่งแรกของเชียงใหม่ที่สร้างขึ้นโดยทางราชการ การเรียนการสอนในครั้งนั้นมุ่งเน้นความรู้ 2 วิชา คือ วิชาภาษาไทย และวิชาความรู้เรื่องเมืองไทย

จากนั้นการศึกษาของเชียงใหม่ก็ได้พัฒนาการขึ้นจนเป็นศูนย์กลางทางการศึกษาของภาคเหนือและเป็นจังหวัดที่มีคุณภาพมาตรฐานการศึกษาดีเยี่ยม ปัจจุบันจังหวัดเชียงใหม่มีสถาบันการศึกษา ตั้งแต่ระดับอนุบาลถึงระดับอุดมศึกษาทั้งภาครัฐและเอกชนประมาณ

โรงเรียนยุพราชวิทยาลัย ในอดีต

โรงเรียนบรินสรอณุลวิทยาลัย

โรงเรียนวิวัฒโนทัยพายัพ

โรงเรียนยุพราชวิทยาลัย ในปัจจุบัน

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เปิดสอนครั้งแรกปี พ.ศ. 2507 มี 3 คณะ คือ คณะวิทยาศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ และคณะมนุษยศาสตร์ มีนักศึกษาริเรียนประมาณ 300 คน

มัสยิดบ้านซ้อ ศาสนสถานอิสลาม

1,200 แห่ง เช่น โรงเรียนอนุบาลเชียงใหม่ โรงเรียนคำเที่ยงอนุสรณ์ โรงเรียนบ้านเวียงผาง โรงเรียนบ้านสันกำแพง โรงเรียนเทศบาลวัดพุกช้าง โรงเรียนยุพราชวิทยาลัย โรงเรียนวัดโนนทัยพายัพ โรงเรียนปิ่นสรวงแยลสวิทยาลัย โรงเรียนแม่แจ่ม โรงเรียนคอยสะเก็ด-วิทยาคม วิทยาลัยเทคนิคเชียงใหม่ สถาบันราชภัฏเชียงใหม่ สถาบันเทคโนโลยีราชมงคลวิทยาเขตเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ มหาวิทยาลัยพายัพ และมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ฯลฯ

ศาสนาเป็นสิ่งที่คอยเตือนสติกำกับให้ผู้คนอยู่ในกรอบศีลธรรม ตั้งมั่นอยู่ในความดี กระทำแต่สิ่งที่ดี จังหวัดเชียงใหม่มีศาสนามากมาย หลายศาสนาสำหรับให้ผู้คนเลือกเคารพนับถือ เช่น ศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม พราหมณ์ ฮินดู ซิกข์ เป็นต้น แต่ศาสนาที่ชาวเชียงใหม่นับถือมากที่สุดคือ ศาสนาพุทธ มีผู้คนนับถือคิดเป็นร้อยละ 87.33 ของจำนวนประชากรในจังหวัดเชียงใหม่ หรือประมาณ 1,370,000 คน รองลงมา ได้แก่ ศาสนาคริสต์ และศาสนาอิสลาม

ศาสนาพุทธเป็นศาสนาที่หยั่งรากลึกฝังอยู่ในจิตใจของชาวเชียงใหม่มาตั้งแต่สมัยพญามังรายทรงสร้างเมืองเชียงใหม่ให้เป็นศูนย์กลางอาณาจักรล้านนา พระองค์ทรงรับเอาพระพุทธศาสนาแบบลังกาหรือที่เรียกว่านิกายลังกาวงศ์ เข้าไว้ในพระราชูปถัมภ์และทรงยกพระตำหนักที่ประทับของพระองค์ให้เป็นพระอารามของวัดเชียงมั่น วัดเชียงมั่นแห่งนี้ยังเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองเชียงใหม่ คือ พระเสด็จมณี หรือพระแก้วขาว

ในสมัยพญาเกือนา ได้ทรงสร้างวัดสวนดอก ขึ้นที่ป่าพะยอม ซึ่งเป็นรากฐานทางพระพุทธศาสนา และยังทรงสร้างเจดีย์วัดพระธาตุคดยสุเทพ เพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ที่คดยสุเทพ วัดพระธาตุคดยสุเทพแห่งนี้จึงเปรียบเสมือนเป็นสัญลักษณ์ของจังหวัดเชียงใหม่ และเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวเชียงใหม่

ต่อมาสมัยพญาติโลกราช ศาสนาพุทธยิ่งมีความเจริญรุ่งเรืองมาก พระภิกษุมิตรมีความเชี่ยวชาญด้านภาษาบาลีและพระไตรปิฎกอย่างสูง พญาติโลกราชจึงจัดให้มีการประชุมสังคายนาพระไตรปิฎกขึ้นที่วัดเจ็ดยอด นับเป็นการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 8 ของโลก

โบสถ์คริสต์จักรที่ 1

วัดเชียงมั่น วัดที่มีรูปปั้นช้างครึ่งตัวยืนประดับล้อมรอบฐานเจดีย์ จำนวน 15 เชือก

พระเจดีย์หลวง โบราณสถานขนาดใหญ่ที่สุดกลางเมืองเชียงใหม่ ที่วัดเจดีย์หลวง

เจดีย์ทรงระฆังที่วัดอุโมงค์เถรจันทร์

นอกจากนี้เชียงใหม่ยังมีวัดวาอารามที่สวยงาม ปรากฏให้เห็นถึงความรุ่งเรืองทางด้านพระพุทธศาสนาอีกมาก เช่น วัดพระสิงห์ ธรรมวิหาร วัดเจดีย์หลวง วัดพระธาตุจอมทอง วัดตันเกว่น วัดกุเต้า วัดพันเตา เป็นต้น วัดในศาสนาพุทธที่จังหวัดเชียงใหม่มีทั้งหมดประมาณ 1,109 วัด เป็นวัดราษฎร์ 1,103 วัด พระอารามหลวง (วัดหลวง) 6 วัด มีมัสยิดในศาสนาอิสลามประมาณ 14 มัสยิด และมีโบสถ์ในศาสนาคริสต์ ประมาณ 106 โบสถ์ (ข้อมูลจากกรมการศาสนา)

ศูนย์กลางทางอารยแพทย์และสาธารณสุขของภาคเหนือ เป็นเชื้อเพลิงอีกคำหนึ่งของจังหวัดเชียงใหม่ ชาวเมืองเชียงใหม่ ได้ความรู้วิทยาการทางการแพทย์ การรักษาพยาบาลแบบตะวันตก มาตั้งแต่ครั้งที่คณะมิชชันนารีของ ดร.เดเนียล แมคกิลวารี ได้เดินทางเข้ามาเผยแพร่ศาสนาคริสต์ ในจังหวัดเชียงใหม่ เมื่อปี พ.ศ. 2410 โดยทำการสอนศาสนาควบคู่ไปกับการรักษาพยาบาลผู้ป่วย และต่อมา ได้จัดตั้งโรงพยาบาลโรคเรื้อนแม็กเคน และโรงพยาบาลแมคคอร์มิค ขึ้น ที่จังหวัดเชียงใหม่ ในสมัยนั้นเชียงใหม่มีปัญหาด้านการสาธารณสุข คือมีโรคไข้ทรพิษ โรคเรื้อน อหิวาตกโรค และขาดแคลนแพทย์อย่างมาก จนกระทั่งปี พ.ศ. 2445 รัฐบาลไทย จึงได้จัดตั้งสุขศาลาขึ้นเพื่อการ รักษาพยาบาล การป้องกันโรคระบาด จัดให้มีแพทย์ประจำมณฑล ประจำเมืองและประจำตำบล ดังนั้น การแพทย์และการสาธารณสุข ของเชียงใหม่จึงพัฒนาเจริญรุ่งเรืองมากในภาคเหนือ

ปัจจุบันจังหวัดเชียงใหม่ มีแพทย์มากเป็นอันดับ 2 รองจาก กรุงเทพมหานคร มีโรงพยาบาล 47 แห่ง เป็นโรงพยาบาลเอกชน 16 แห่ง โรงพยาบาลของรัฐ 31 แห่ง และมีสถานเอนามียรวม 255 แห่ง ที่ให้บริการด้านการสาธารณสุข

โรงพยาบาลสวนดอก

โรงพยาบาลโรคเรื้อน พ.ศ. 2410

โรงพยาบาลแมคคอร์มิค

โรงพยาบาลนครพิงค์

โรงพยาบาลมหาวิทยาลัยนครเชียงใหม่ (ชื่อเดิมคือโรงพยาบาลสวนดอก) เป็นสถานพยาบาลที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในจังหวัดเชียงใหม่ และในภาคเหนือ มีเตียงที่สามารถบริการรักษาผู้ป่วยได้ถึง 1,621 เตียง รองลงมาคือโรงพยาบาลแมคคอร์มิค ซึ่งเป็นโรงพยาบาลเอกชน มีเตียงบริการรักษาผู้ป่วยได้ 350 เตียง นอกจากนี้จังหวัดเชียงใหม่ ยังมีโรงพยาบาลประจำอำเภออีก เช่น โรงพยาบาลฝาง โรงพยาบาลแม่แตง และโรงพยาบาลพร้าว ฯลฯ (ข้อมูลจากสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่)

ธุรกิจการค้าการพาณิชย์ของเชียงใหม่มีความมั่นคงเจริญรุ่งเรืองมานานแล้ว ตั้งแต่อดีตที่การค้าขายยังเป็นลักษณะการแลกเปลี่ยนสิ่งของ ชาวบ้านตามหมู่บ้านต่างๆ จะนำของที่ผลิตได้มาแลกเปลี่ยนกัน ที่ตลาดหรือตลาดนัด สำหรับการค้าแลกเปลี่ยนระหว่างหมู่บ้านกับเมือง หรือเมืองกับเมืองที่อยู่ห่างไกลกัน จะทำในลักษณะการค้าวัวตัว โดยพ่อค้าวัวตัวจะรวบรวมสินค้าผลผลิตบรรทุกใส่วัวนำไปขายให้แก่พ่อค้าในอีกหมู่บ้านหรืออีกเมือง การค้าขายในลักษณะแบบนี้ทำให้เชียงใหม่เป็นศูนย์กลางของการแลกเปลี่ยนสินค้าที่สำคัญที่สุด

ตลาดในเมืองเชียงใหม่ที่เป็นตลาดเก่าแก่ที่สุดคือตลาดกลางเวียง ซึ่งตั้งอยู่บริเวณหน้าวัดพระสิงห์ไปจนถึงต้นโพธิ์กลางเวียง และยังมี ตลาดถนนท่าแพที่พ่อค้าแม่ค้านิยมมาทำการค้ากัน

ต่อมาภายหลังมีพ่อค้าชาวจีน และชาวต่างชาติพวกอังกฤษ ฝรั่งเศส เข้ามาทำการค้าในเชียงใหม่ ซึ่งเป็นการค้าทางเรือโดยพ่อค้าชาวจีนนั้นขนส่งสินค้าขึ้น-ลง จากเชียงใหม่ไปกรุงเทพฯโดยทางเรือผ่านแม่น้ำปิง บริเวณย่านการค้าที่พ่อค้าชาวจีนตั้งถิ่นฐานครั้งแรก คือ บริเวณย่านวัดเกต แล้วขยายตัวออกไปครอบคลุมบริเวณตลาดต้นลำไย และตลาดวโรรส สำหรับชาวอังกฤษและฝรั่งเศสได้เข้ามาตั้งบริษัททำไม้ และขนส่งไม้สักไปทางน้ำเช่นกัน จนกระทั่งมีทางรถไฟมาถึงเชียงใหม่ การค้าขายจึงเปลี่ยนเส้นทางการขนส่งจากทางน้ำมาเป็นทางรถไฟ และรถยนต์

ปัจจุบันเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจแห่งภาคเหนือ เศรษฐกิจของเชียงใหม่เจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว ประชากรในเชียงใหม่มีรายได้สูงสุดในภาคเหนือ เฉลี่ยคนละ 54,000 บาทต่อปี รายได้จากการบริการและท่องเที่ยวเป็นตัวที่ทำเงินตราเข้าจังหวัดเชียงใหม่มาก

หัวรถจักรไอน้ำยุคแรก ที่เชียงใหม่

ตลาดวโรรสในอดีต

ตลาดไนท์บาซาร์ยามคำคืน ที่นักท่องเที่ยวมาจับจ่ายใช้สอย เลือกซื้อสินค้าและของฝาก

ตลาดไนท์บาซาร์อีกมุมหนึ่ง

เป็นอันดับ 1 คิดเป็นมูลค่าประมาณ 17,000 ล้านบาทต่อปี รองลงมาคือภาคอุตสาหกรรมที่ทำรายได้เข้าจังหวัดมากเป็นอันดับ 2 จังหวัดเชียงใหม่มีโรงงานอุตสาหกรรมประมาณ 2,300 โรงงาน คิดเป็นเงินลงทุนประมาณ 17,000 ล้านบาท โรงงานอุตสาหกรรมที่ผลิตสินค้าออกไปจำหน่ายทั้งในประเทศและต่างประเทศ เช่น โรงงานแปรรูปอาหารและสินค้าทางเกษตรโรงงานเซรามิก โรงงานแกะสลัก โรงงานเครื่องเงิน ฯลฯ

นอกจากนี้เชียงใหม่ยังมีสหกรณ์การเกษตร 84 แห่ง สหกรณ์ออมทรัพย์ 48 แห่ง สหกรณ์บริการ 35 แห่ง สหกรณ์ร้านค้า 11 แห่ง สหกรณ์นิคม 7 แห่ง สหกรณ์ประมง 1 แห่ง รวมสหกรณ์ทั้งหมด 186 แห่ง และมีสถาบันการเงินประมาณ 182 แห่ง ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เศรษฐกิจด้านการเกษตรกรรมอุตสาหกรรม และการค้าพาณิชย์ของเชียงใหม่ดำเนินไปอย่างราบรื่นสำหรับสถาบันการเงินที่สำคัญๆ เช่น ธนาคารแห่งประเทศไทยสาขาภาคเหนือ ธนาคารพาณิชย์ บริษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย บริษัทเงินทุน เป็นต้น (ข้อมูลจากกรมส่งเสริมสหกรณ์และธนาคารแห่งประเทศไทย)

คอยสุเทพเป็นศรี ประเพณีเป็นสง่า บุปผชาติล้วนงามตา
คนดีค้ำคานกระพริบ เป็นคำขวัญของจังหวัดเชียงใหม่ ที่มอบให้ไว้ว่า
ประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมแบบล้านนา วิถีชีวิตเรียบง่าย โบราณสถาน
โบราณวัตถุรวมทั้งดอกไม้และธรรมชาติที่งดงามของเชียงใหม่เป็นสิ่ง
ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศจำนวนมากเดินทาง
มาเที่ยวเชียงใหม่ เชียงใหม่จึงเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวของ
ภาคเหนือและมีแหล่งท่องเที่ยวมากมายดังนี้

แหล่งท่องเที่ยวทางทิศเหนือ เป็นเส้นทางท่องเที่ยวที่มุ่งหน้า
ไปทางทิศเหนือของเชียงใหม่ โดยใช้เส้นทางหลวงหมายเลข 107
ไปอำเภอแมริม อำเภอแม่แตง อำเภอเชียงดาว อำเภอฝาง และอำเภอ
แม่อาย สถานที่ท่องเที่ยวในเส้นทางนี้ที่น่าสนใจ เช่น น้ำตกแม่สา
สวนพฤกษศาสตร์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ที่อำเภอแมริม ไปงัดเค็ด
ป่าแป๋ที่อำเภอแม่แตง ถ้ำเชียงดาว คอยอ่างขาง บ่อน้ำร้อนฝาง ฯลฯ

น้ำตกแม่สา

ทะเลหมอกบนคอยอินทนนท์

อนุสาวรีย์คุรุบาทศรีวิชัย

วิหารวัดตันเกว่น ศิลปกรรมล้านนา

น้ำตกแม่กลาง

แหล่งท่องเที่ยวทางทิศใต้ เป็นเส้นทางท่องเที่ยวที่ใช้เส้นทางหลวงหมายเลข 108 ไปทางอำเภอหางดง อำเภอสันป่าตอง อำเภอจอมทอง อำเภอฮอด อำเภอดอยเต่า ซึ่งมีสถานที่ท่องเที่ยวที่น่าสนใจ เช่น วัดตันเกว่น ที่อำเภอหางดง แหล่งเครื่องปั้นดินเผาที่บ้านเหมืองกุง และบ้านขุนเสที่อำเภอหางดง น้ำตกแม่กลาง วัดพระธาตุศรีจอมทอง วรวิหาร ดอยอินทนนท์ ออบหลวงและทะเลสาบดอยเต่า เป็นต้น

แหล่งท่องเที่ยวทางทิศตะวันตก เป็นเส้นทางท่องเที่ยวที่ออกจากตัวเมืองเชียงใหม่ไปตามถนนสุเทพ เส้นทางนี้มีสถานที่ท่องเที่ยวที่น่าสนใจ เช่น สวนสัตว์เชียงใหม่ สวนรุกขชาติห้วยแก้ว อนุสาวรีย์คุรุบาทศรีวิชัย น้ำตกห้วยแก้ว วังบัวบาน วัดพระธาตุดอยสุเทพ พระตำหนักภูพิงคราชนิเวศน์ และบ้านแม่วดอยปุย เป็นต้น

แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์อีก เส้นทางท่องเที่ยวทางด้านนี้
ไว้เส้นทางหลวงหมายเลข 1005 ไปอำเภอสันกำแพง มีสถานที่
ท่องเที่ยวที่น่าสนใจ เช่น การทำร่มที่บ้านบ่อสร้าง การทำกระดาษสา
ที่บ้านต้นเปา อำเภอสันกำแพง น้ำพุร้อนสันกำแพง และถ้ำเมืองออน
 เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีแหล่งท่องเที่ยวภายในตัวเมืองเชียงใหม่ที่น่าสนใจ
อีกเช่น วัดคูเต่า วัดอุโมงค์ วัดเจดีย์หลวง วัดเชียงใหม่ วัดพันเตา
วัดสวนดอก พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเชียงใหม่ พิพิธภัณฑ์ชาวเขา
การทำเครื่องเงินที่บ้านวัวลาย เป็นต้น

สำหรับการเดินทางไปยังจังหวัดเชียงใหม่สามารถเลือกเดินทาง
ไปได้หลายทาง

ทางรถยนต์ การเดินทางจากกรุงเทพฯ ไปเชียงใหม่ใช้ทางหลวง
หมายเลข 1 (พหลโยธิน) ถึงประตูน้ำพระอินทร์แยกเข้าทางหลวง

หน้าบันวิหารวัดพันเตา
สถาปัตยกรรมเก่าแก่แบบล้านนา

สวนพฤกษศาสตร์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์

วัดสวนดอก วัดซึ่งผูกพันกับราชวงศ์เชียงใหม่

พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเชียงใหม่

สถานีรถไฟเชียงใหม่

สูงสุดแดนสยามที่ดอยอินทนนท์

สวนสัตว์เชียงใหม่

หมายเลข 32 (ถนนสายเอเชีย) ผ่านจังหวัดอยุธยา อย่างทอง สิงห์บุรี ชัยนาท นครสวรรค์ กำแพงเพชร ตาก ลำปาง ลำพูน เข้าสู่จังหวัด เชียงใหม่ ระยะทางประมาณ 695 กิโลเมตร

ทางรถไฟ นับตั้งแต่การรถไฟแห่งประเทศไทยเปิดเส้นทาง เติมนรถจากกรุงเทพฯ ถึงเชียงใหม่ เมื่อปี พ.ศ. 2464 ทำให้การเดินทาง ไป-มา ระหว่างกรุงเทพฯ กับเชียงใหม่มีความสะดวกสบายมาก ทุกวันนี้มีขบวนรถไฟที่วิ่งรับส่งผู้โดยสารวันละ 14 ขบวนไม่นับขบวน รถไฟที่ขนส่งสินค้าและน้ำมันเชื้อเพลิงขึ้น-ลงอีกวันละหลายขบวน

ทางเครื่องบิน จังหวัดเชียงใหม่มีสนามบินที่ทันสมัย เป็นสนามบินนานาชาติ มีเครื่องบินที่บินตรงจากกรุงเทพฯ ไปเชียงใหม่ ทุกๆ วัน วันละหลายเที่ยวบิน ใช้เวลาบินประมาณ 1 ชั่วโมง นอกจากนี้ ยังมีสายการบินจากต่างประเทศที่บินตรงไปลงที่เชียงใหม่โดยไม่หยุดแวะ ที่กรุงเทพฯ อีกหลายสาย นับว่าการเดินทางไปจังหวัดเชียงใหม่โดยทาง เครื่องบินในปัจจุบันนี้สะดวกมาก

พระธาตุคอกสุเทพ

ถ้าถ้าป๋องป๋องประจักษ์ทางภร

เชียงใหม่ล้ำค่ายังมีประวัติศาสตร์ ด้วยอายุที่ยืนยาวมากกว่า 700 ปี เชียงใหม่คือศูนย์กลางแห่งอาณาจักรล้านนา คำว่า “ล้านนา”¹ หมายถึงดินแดนที่มีจำนวนที่นานับล้าน คือ มีที่นาเป็นจำนวนมาก เช่นเดียวกับคำว่า “ล้านช้าง” ซึ่งหมายถึงดินแดนที่มีช้างนับล้านตัว อาณาเขตล้านนาในอดีตนั้นกว้างขวางมากประกอบด้วยบริเวณภาคเหนือของประเทศไทย และดินแดนบางส่วนของประเทศพม่า ประเทศจีน และประเทศลาว ร่องรอยความเจริญรุ่งเรืองของล้านนาในอดีตยังมีปรากฏให้เห็นอยู่ทั่วไปในจังหวัดเชียงใหม่ ไม่ว่าจะเป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุ หรือวัดวาอารามที่บ่งบอกให้ทราบว่ายเชียงใหม่ คือดินแดนที่บรรพบุรุษศาสนารุ่งเรืองสูงสุด

ชุมชนล้านนาก่อนจะตั้งเป็นราชอาณาจักร (ก่อน พ.ศ. 1839)

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี สันนิษฐานว่า บริเวณตอนบนของภาคเหนือ มีชุมชนเกิดขึ้นอยู่ก่อนแล้ว ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ เขตชุมชนที่ราบลุ่มแม่น้ำกกและเขตชุมชนที่ราบลุ่มแม่น้ำปิงตอนบน

แผนที่แสดงดินแดนล้านนาในปัจจุบัน

¹ คำว่า ล้านนา ปรากฏใช้ในสมัยของพญาเกือนา ซึ่งครองเมืองเชียงใหม่ ระหว่าง พ.ศ. 1898-1928 ในสมัยที่พญามังรายรวบรวมดินแดนในลุ่มแม่น้ำกกกับลุ่มแม่น้ำปิง และสร้างเมืองเชียงใหม่ให้เป็นศูนย์กลางของอาณาจักรขึ้นนั้น ไม่ปรากฏว่าเรียกดินแดนนี้ว่าอะไร เพื่อมิให้สับสน จึงขอใช้คำว่า “ล้านนา” ตั้งแต่เริ่มสร้างอาณาจักร

เขตชุมชนที่ราบลุ่มแม่น้ำกก

ก่อนพุทธศตวรรษที่ 12 บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำกก มีชุมชนเกิดขึ้นก่อนแล้วตามตำนาน¹ มีการสร้างเมืองสุวรรณโคมคำขึ้น แต่เมืองนี้ล่มสลายไป ต่อมา มีกษัตริย์ชื่อสิงหนวัติ นำกลุ่มคนไทยอพยพมาจากแคว้นยูนนานตอนใต้ของจีนมาสร้างเวียงโยนก บริเวณเมืองเชียงลาวใกล้กับแม่น้ำสายและแม่น้ำกก และมีกษัตริย์ปกครองหลายพระองค์ ตามตำนานกล่าวว่า พระอินทรีได้ส่งลาวจงเทวบุตรมาเป็นกษัตริย์โดยได้บันไดเงินมาจากสวรรค์พร้อมบริวาร ลาวจงหรือลาวจก จึงเป็นปฐมกษัตริย์และนับเป็นการเริ่มต้น “ราชวงศ์ลาว” หรือ “ลาวจกราช” ต่อมาในสมัยลาวเคี่ยงซึ่งเป็นกษัตริย์องค์ที่ 9 แห่งราชวงศ์ลาว ได้ย้ายศูนย์กลางจากเมืองเชียงลาวมาอยู่ที่เมืองเงินยางหรือทิวัญนครเงินยางเชียงแสน ณ บริเวณเมืองเชียงแสน ราชวงศ์ลาวได้สืบทอดเชื้อสายมาหลายพระองค์ กษัตริย์ที่สำคัญคือ ขุนเจือง ขุนเจืองเป็นกษัตริย์องค์หนึ่งที่มีบทบาทสำคัญของราชวงศ์ลาว โดยได้ขยายอาณาเขตเมืองเงินยางออกไปอย่างกว้างขวางจนถึงเมืองแก้ว (เวียงตามดอนเหนือ) ล้านช้าง สิบสองปันนา ไทยใหญ่ และเมืองน่าน เป็นเหตุให้เมืองเหล่านี้ต่างอ้างว่าขุนเจืองเป็นบรรพบุรุษของตน นอกจากนี้ก็มีพญาลาวเมง ซึ่งได้อภิเษกสมรสกับนางเทพคำข้าย และมีโอรสคือ พญามังราย ผู้สร้างเมืองเชียงใหม่และทรงย้ายศูนย์กลางของอำนาจและความเจริญจากเมืองเชียงแสนมาอยู่ที่เชียงใหม่ในเวลาต่อมา

เขตชุมชนที่ราบลุ่มแม่น้ำโขงตอนบน

ดินแดนที่ราบลุ่มแห่งนี้เดิมเป็นที่อยู่ของชาวพื้นเมืองที่เรียกว่า “ลัวะ” ซึ่งอาศัยอยู่บริเวณเชิงดอยสุเทพ หัวหน้าของชาวลัวะคือ ขุนวิลิังคะ ซึ่งได้ทำสงครามกับพระนางจามเทวี เมืองทิวัญไชย แต่ไม่สามารถเอาชนะได้ สุดท้ายต้องตกอยู่ใต้การปกครองของพระนางจามเทวี และต้องส่งส่วยเป็นประจำ อย่างไรก็ตาม ชาวลัวะก็มีอิทธิพลด้านความเชื่อต่อชาวล้านนาในสมัยต่อมาหลายประการ เช่น การนับถือเสาอินทขิล การนับถือผีปู่และย่าสะ เป็นต้น

วัดเจติยเจ็ดยอด

ปู่นับเป็นระดับวิหารวัดเจติยเจ็ดยอด

¹ ตำนาน เป็นเอกสารที่จดบันทึกขึ้นจากคำบอกเล่าที่เล่าสืบต่อกันมา ช้านานแล้ว โดยไม่มีการตรวจสอบข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ การจดบันทึกตำนานเพ็ญขึ้นเมื่อปลายพุทธศตวรรษที่ 20 และรุ่งเรืองในพุทธศตวรรษที่ 21

วัดอุโมงค์

เรื่องราวของพระนางจามเทวีนั้น ตามตำนานกล่าวว่า ฤๅษี
วาสุเทพได้สร้างเมืองหริภุญไชยขึ้น จากนั้นได้ทูลเชิญพระนางจามเทวี
ซึ่งเป็นราชมอญจากเมืองละโว้มาปกครอง พระนางทรงนำศิลปวัฒนธรรม
และความเจริญต่างๆ โดยเฉพาะพุทธศาสนานิกายเถรวาทมาเผยแพร่
ในล้านนา ภายหลังพระนางได้ขยายอำนาจออกไปโดยทรงสร้าง
เมืองเชลียงค์ หรือลำปางเพื่อให้พระอินทพรหรืออนันตยศพระโอรส
องค์เล็กปกครอง ส่วนพระมหันตยศหรือมหายคโอรสองค์ใหญ่ให้ครอง
หริภุญไชยสืบมา ในสมัยพญาอาทิตยราช กษัตริย์ที่ครองราชย์สืบต่อมา
ทรงเริ่มสร้างพระธาตุหริภุญไชยครั้งแรก ประมาณ พ.ศ. 1700 โดยนำ
พระบรมสารีริกธาตุมาประดิษฐานในปราสาท ส่วนพระมหีสุปทุมวดีเทวี
ก็ทรงสร้างสถูปชื่อสุวรรณเจดีย์ซึ่งอยู่บริเวณเดียวกันกับพระธาตุหริภุญไชย
แต่วันหริภุญไชยสลายลงเพราะถูกพญามังรายยึดครองเมื่อราว พ.ศ. 1835
ในสมัยพญาธิบาเป็นกษัตริย์ กษัตริย์ที่ปกครองหริภุญไชยตั้งแต่
พระนางจามเทวีถึงพญาธิบารวมทั้งหมด 50 พระองค์

บริเวณเชิงคอบสุเทพ อศิตดินแดนแห่งนี้เป็นที่อยู่ของชาวพื้นเมืองที่เรียกว่า “ลัวะ”

แผ่นดินลำนายมรุ่งอรุณ

อาณาจักรล้านนาสมัยราชวงศ์มังราย (พ.ศ. 1839-2101)

การก่อตั้งอาณาจักรล้านนา (พ.ศ. 1839)

พญามังรายหรือพระเจ้ามังราย ผู้ก่อตั้งอาณาจักรล้านนาและเป็นปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์มังราย ทรงเป็นโอรสของพญาลาวเมงและนางอัวมิ่งจอมเมือง (นางเทพคำซ้ายหรือคำซ้ายย) ทรงประสูติที่เมืองเงินยางประมาณ พ.ศ. 1782 พญามังรายครองเมืองเงินยางใน พ.ศ. 1804 นับเป็นกษัตริย์องค์ที่ 25 แห่งราชวงศ์ลาว พระราชมารดาที่สำคัญยิ่งของพญามังราย คือ การก่อตั้งอาณาจักรล้านนา เพราะทรงใช้เวลาเกือบตลอดรัชกาลในการรวบรวมหัวเมืองน้อยใหญ่เข้ามาไว้ที่ศูนย์กลางเดียวกัน และทรงสร้างความเข้มแข็งแก่อาณาจักรล้านนา

ลักษณะบ้านเรือนแบบล้านนา

การรวบรวมหัวเมืองในแคว้นโยน

พญามังรายทรงเริ่มต้นจากการรวบรวมเมืองเล็กเมืองน้อยที่อยู่ใกล้กับเมืองเงินยางไว้ในอำนาจ นับแต่ปีที่ทรงครองราชย์ ปรากฏว่าเมืองต่างๆ ในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำกก ซึ่งเคยรวมตัวกันกลับแตกแยก รุกรานแย่งชิงไพร่พลกัน สร้างความเดือดร้อนให้พลเมือง พญามังรายจึงทรงรวบรวมหัวเมืองต่างๆ ไว้ในอำนาจโดยอ้างสิทธิที่ทรงสืบเชื้อสายโดยตรงจากลาวจง และทรงได้รับน้ำมูรธาภิเษกและเครื่องราชาภิเษก ซึ่งเป็นของลาวจงและตกทอดมายังกษัตริย์ของราชวงศ์ลาวทุกพระองค์ ในขณะที่เจ้าเมืองอื่นๆ นั้นสืบสายพี่น้องกับราชวงศ์ลาวที่ห่างออกไป และไม่มีโอกาสทำพิธีมูรธาภิเษกและได้เครื่องราชาภิเษกเหมือนพระองค์

วิธีการที่พญามังรายทรงรวบรวมหัวเมืองมีหลายวิธี ทั้งวิธียกทัพไปตีในกรณีที่ไม่ยอมสวามิภักดิ์ เมื่อได้ไพร่พลทรงส่งขุนนางของพระองค์ไปปกครอง เมืองใดที่ยอมสวามิภักดิ์จะทรงให้เจ้าเมืองนั้นปกครองต่อไป นอกจากนี้ยังทรงใช้วิธีการเป็นพันธมิตรในกรณีที่เป็นเมืองใหญ่ เช่น เมืองพะเยาของพญางำเมือง ซึ่งมีกำลังเข้มแข็งและมีสัมพันธ์ใกล้ชิดกับเมืองสุโขทัย

หลังจากรวบรวมหัวเมืองใกล้เคียงกับเมืองเงินยางใต้แล้ว พญามังรายได้ขยายอำนาจลงมาด้านใต้ โดยการย้ายศูนย์กลางลงมาสร้างเมืองเชียงใหม่ใน พ.ศ. 1805 เมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางของการรวบรวมหัวเมืองอื่นๆ อีกหลายหัวเมือง พญามังรายทรงรวบรวมเมืองต่างๆ สำเร็จในราว พ.ศ. 1816 และรวมตัวกันเป็นกลุ่มแคว้นโยน มีเมืองสำคัญคือเมืองเชียงใหม่และเมืองฝาง

เมื่อแคว้นโยนของพญามังรายเป็นปึกแผ่นมั่นคง พญามังรายก็เริ่มวางแผนยึดแคว้นหริภุญไชย เนื่องจากแคว้นหริภุญไชยเป็นศูนย์กลางความเจริญรุ่งเรืองมาช้านาน มีความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ การสร้างเมืองฝางเป็นจุดเริ่มต้นของแผนการยึดแคว้นหริภุญไชย เพราะเมืองฝางติดต่อกับเขตแดนด้านเหนือของแคว้นหริภุญไชย และเมืองฝางเป็นชัยภูมิที่เหมาะสมต่อการขยายอำนาจ

แผนการยึดครองหริภุญไชยของพญามังรายทำโดยการส่งอ้ายฟ้าเข้าไปเป็นไส้ศึก สร้างความวุ่นวายให้เกิดขึ้นในเมืองหริภุญไชย นอกจากนี้พญามังรายยังทำสัญญามิตรภาพกับพญางำเมืองและพ่อขุนรามคำแหง ในปี พ.ศ. 1830 ผลของการทำ "สัญญาสามกษัตริย์" ทำให้พญามังรายมั่นใจว่าการขยายอำนาจลงสู่แม่น้ำปิงเพื่อผนวกหริภุญไชยจะไม่ถูกขัดขวางจากพญางำเมืองและพ่อขุนรามคำแหง

พญามังรายยกทัพมาตีหริภุญไชยยึดเมืองได้สำเร็จในราว พ.ศ. 1835 และต่อมาตีเมืองเชลียง (ลำปาง) ได้ แคว้นหริภุญไชยจึงถูกผนวกเข้ากับแคว้นโยน และถือเป็นการเริ่มต้นเป็นอาณาจักรล้านนาในเวลาต่อมา

การสร้างเมืองเชียงใหม่

เมื่อพญามังรายยึดเมืองหริภุญไชยได้แล้ว พระองค์ประทับที่หริภุญไชยเพียง 2 ปี ก็มอบให้อ้ายฟ้าปกครอง และพระองค์ทรงย้ายมาสร้างเวียงกุมกาม ระหว่างที่พญามังรายประทับอยู่ที่เวียงกุมกามตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่กล่าวว่าพระองค์เสด็จประพาสเชิงดอยสุเทพ ทรงพบว่า บริเวณนี้เป็นชัยภูมิที่เหมาะสมกับการสร้างเมืองหลวง

อนุสาวรีย์สามกษัตริย์ คือ พญามังราย พญาเจ้าเมือง และพ่อขุนรามคำแหง

ประตูช้างเผือก

บันไดพญานาคทางขึ้นพระธาตุคอสมุเทพ

ในการสร้างเมืองเชียงใหม่ พญามังรายทรงเชิญพญาเจ้าเมืองและพ่อขุนรามคำแหงมาร่วมพิจารณาตั้งชัยภูมิและการวางผังเมือง การสร้างเมืองเชียงใหม่ด้วย

เมืองเชียงใหม่เมื่อแรกสร้างกำแพงเมืองมีขนาดกว้าง 900 วา ยาว 1,000 วา กำแพงเมืองที่เห็นทุกวันนี้มี 2 ส่วน คือ กำแพงสี่เหลี่ยม (ชั้นใน) และกำแพงดิน (ชั้นนอก) นอกจากนี้ได้สร้างป้อมปราการคูเมือง สร้างปราสาทราชวังที่ประทับ ตลอดจนบ้านเรือนขุนนางข้าราชการ และอาณาประชาราษฎร์ เมืองเชียงใหม่สร้างเสร็จในปี พ.ศ. 1839 และทั้งสามกษัตริย์ได้ช่วยกันขนานนามพระนครใหม่นี้ว่า “นพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่” เมื่อสร้างเมืองเสร็จ ทรงโปรดฯ ให้จัดงานฉลองเมืองใหม่อย่างครึกครื้นถึง 7 วัน 7 คืน

นับแต่สร้างเมืองเชียงใหม่เป็นราชธานีแล้ว อาณาจักรล้านนา ก็มีความเป็นปึกแผ่นรุ่งเรืองสมบูรณ์ด้วยธัญญาหาร ประชาชนอยู่เย็นเป็นสุข เจริญด้วยศิลปวัฒนธรรมและพระพุทธศาสนา ราชวงศ์มังราย สืบสันตติวงศ์มาเป็นเวลานานถึง 200 กว่าปี มีพระมหากษัตริย์ปกครองตามลำดับดังนี้

1. พญามังราย ปกครองระหว่าง พ.ศ. 1804-1854
2. พญาโธสงคราม ปกครองระหว่าง พ.ศ. 1854-1868
3. พญาแสนภู ปกครองระหว่าง พ.ศ. 1868-1877
4. พญาห้าว ปกครองระหว่าง พ.ศ. 1877-1879
5. พญาผายู ปกครองระหว่าง พ.ศ. 1879-1898
6. พญาเกือนา ปกครองระหว่าง พ.ศ. 1898-1928
7. พญาแสนเมืองมา ปกครองระหว่าง พ.ศ. 1928-1944
8. พญาสามฝั่งแกน ปกครองระหว่าง พ.ศ. 1945-1984
9. พญาติโลกราช ปกครองระหว่าง พ.ศ. 1984-2030
10. พญาอดเชียงราย ปกครองระหว่าง พ.ศ. 2030-2038
11. พญาแก้ว (พระเมืองแก้ว) ปกครองระหว่าง พ.ศ. 2038-2068
12. พญาเกษตรสุราช (พระเมืองเกษเกล้า) (ครั้งที่ 1) ปกครองระหว่าง พ.ศ. 2068-2081
13. ท้าวชาย ปกครองระหว่าง พ.ศ. 2081-2086
14. พญาเกษตรสุราช (ครั้งที่ 2) ปกครองระหว่าง พ.ศ. 2086-2088
15. พระนางจิริประภา ปกครองระหว่าง พ.ศ. 2088-2089
16. พญาอุปโยธา (พระไชยเชษฐา) ปกครองระหว่าง พ.ศ. 2089-2090
17. ท้าวแม่กุ ปกครองระหว่าง พ.ศ. 2094-2107
18. พระนางวิสุทธิเทวี ปกครองระหว่าง พ.ศ. 2107-2121

(ปีที่ปกครองนับศักราชจากหินกลาสิปกรณัมและตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่)

ปูนปั้นศิลปะอาณาจักรล้านนา

พระพุทธศาสนาสมัยราชวงศ์มังราย

เมื่อพญามังรายได้รวมแคว้นหริภุญไชยเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านนานั้น ทำให้พระพุทธศาสนาที่เจริญรุ่งเรืองอยู่ในแคว้นหริภุญไชยได้แผ่ขยายมาสู่อาณาจักรล้านนา โดยศูนย์กลางแห่งความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนายังคงอยู่ที่เมืองหริภุญไชย เหตุการณ์สำคัญทางพระพุทธศาสนาในสมัยราชวงศ์มังรายโดยสังเขปมีดังนี้

พระประธานในอุโบสถวัดเชียงใหม่

เจดีย์วัดเชียงใหม่

รัชกาลพญามังราย (พ.ศ. 1804-1854)

มีหลักฐานพระบุรพาพญามังรายทรงสร้างวัดกานโถม (วัดช้างค้ำ) ทรงพระมหากรุณาธิคุณพร้อมกับมอบถวายคนเป็นข้าวัดคอยรับใช้พระ นอกจากนี้ยังทรงสร้างพระเจดีย์คู่คำทรงสี่เหลี่ยม คือ วัดเจดีย์เหลี่ยม ในปัจจุบัน

หลังจากสร้างเมืองเชียงใหม่แล้ว พญามังรายทรงสร้างวัดเชียงมั่น และพระเจดีย์พร้อมดรงที่เคยเป็นหอบรรทมของพระองค์

รัชกาลพญาเกือนา (1898-1928)

เมื่อสิ้นรัชกาลพญามังรายแล้ว กษัตริย์ล้านนาองค์ต่อๆ มา ได้สืบต่อพระจริยวัตรที่พญามังรายทรงปฏิบัติไว้เป็นอย่างดี พระพุทธศาสนา ที่พระนางจามเทวีนำขึ้นมาจากละโว้นั้น ได้รับการฟื้นฟูและอุปถัมภ์ ให้มั่นคงตกทอดมาเป็นศาสนาในถิ่นล้านนา จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. 1899 ในรัชกาลพระเจ้าเกือนาธรรมิกราชหรืออีกชื่อหนึ่งคือพญาเกือนา พระพุทธศาสนาแบบเถรวาท นิกายลังกาวงศ์ เข้ามารุ่งเรืองอยู่ใน กรุงสุโขทัยและแพร่เข้ามาสู่อาณาจักรล้านนาในรัชกาลของพญาเกือนา ซึ่งตรงกับรัชกาลของพระมหาธรรมราชา (ลิไทย) กษัตริย์ลำดับที่ 5 แห่งราชวงศ์สุโขทัย

พญาเกือนาทรงอาราธนาพระมหาสมณเถระจากสุโขทัยใน พ.ศ. 1912 พระมหาสมณเถระเดินทางถึงเมืองหริภุญไชยพร้อมทั้ง อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุมาด้วย พระมหาสมณเถระจำพรรษา ที่วัดพระยืนในเมืองหริภุญไชย พญาเกือนาทรงเลื่อมใสศรัทธาใน พระมหาสมณเถระมาก เนื่องจากมีความเชื่อว่าพระภิกษุอรุณญาณาสี เป็นพระภิกษุที่มีความรู้ซึ่งในพระพุทธศาสนา และถือกันว่าพุทธศาสนา นิกายลังกาวงศ์เป็นพระพุทธศาสนาที่บริสุทธิ์ เพราะทำการสังฆกรรม ถูกต้องมาแต่สมัยโบราณ พญาเกือนาจึงอาราธนาพระนิกายเดิมอันนับถือ สืบเนื่องมาจากสมัยพระนางจามเทวีให้บวชใหม่ในลัทธิลังกาวงศ์ ถึง 8,400 รูป

ใน พ.ศ. 1914 พญาเกือนาทรงสร้างวัดบุปผารามในอุทยาน ป่าไม้พะยอม เมืองเชียงใหม่ เพื่อเป็นที่จำพรรษาของพระมหาสมณเถระ และโปรดให้สร้างเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุซึ่งพระมหาสมณเถระ อัญเชิญมาจากสุโขทัย โดยประดิษฐานไว้ที่วัดพระธาตุดอยสุเทพ และวัดบุปผาราม (วัดสวนดอก)

วัดบุปผารามเป็นศูนย์กลางของพุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์ หรือเรียกว่านิกายวัดสวนดอก หรือนิกายรามัญ

โบสถ์วัดพันเตา

รัชกาลพญาแสนเมืองมา (พ.ศ. 1928-1944)

พญาแสนเมืองมาเป็นโอรสของพญาเกือนา ได้ขึ้นครองราชย์เมื่อพระชนมายุเพียง 15 พรรษา ในเวลานั้นเจ้ามหาพรหมพระมาตุลาของพระองค์ผู้ครองเมืองเชียงรายได้ยกทัพมาเชียงใหม่เพื่อแย่งราชสมบัติ แต่ถูกกองทัพหลวงตีแตกพ่ายไป เจ้ามหาพรหมเสด็จไปขอความช่วยเหลือจากสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 (ขุนหลวงพะงั่ว) แห่งกรุงศรีอยุธยาและได้ยกกองทัพมาตีลำปางแต่ไม่สำเร็จ ต่อมาไม่นานเจ้ามหาพรหมได้เสด็จมาเชียงใหม่ เพื่อขอพระราชทานอภัยโทษต่อพญาแสนเมืองมา ซึ่งพระองค์ก็ทรงพระราชทานให้ การมาเชียงใหม่ครั้งนี้เจ้ามหาพรหมได้นำเอาพระพุทธรูปองค์สำคัญจากเมืองกำแพงเพชรมาถวายพญาแสนเมืองมาเป็นการไถ่โทษด้วยพระองค์รับสั่งให้ประดิษฐานไว้ ณ วัดลีเชียงพระ หรือวัดพระสิงห์ในปัจจุบัน

เจดีย์วัดพระสิงห์

พระเจดีย์หลวง สัญลักษณ์ทางประวัติศาสตร์แห่งล้านนา

หอไตรวัดพระสิงห์

พญาแสนเมืองมาทรงมีศรัทธามั่นคงในพระพุทธศาสนาธิปไตย
ให้สร้างพระเจดีย์หลวงองค์ใหญ่ใจกลางเมืองเชียงใหม่เพื่อเป็นศูนย์รวม
จิตใจของประชาชน แต่ยังไม่ทันเสร็จ พระองค์ก็เสด็จสวรรคตเสียก่อน
เมื่อ พ.ศ. 1944 พระมเหสีของพระองค์ทรงจัดการสร้างต่อจนสำเร็จ
ในเวลาต่อมา พระเจดีย์หลวงเป็นศูนย์รวมแห่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย
สำหรับป้องกันพระนครจากอริราชศัตรู เช่นเดียวกับพระเจดีย์ประจำ
นครหลวงอื่นๆ เช่นที่กรุงสุโขทัยและอยุธยา

พญาแสนเมืองมาทรงเป็นผู้ริเริ่มในการถวายนิคมกัณฑ์ปัจจัย
แก่พระสงฆ์ที่สอบความรู้ทางฝ่ายปริยัติได้ในอาณาจักรล้านนา พระองค์
ทรงมีพระโอรส 2 องค์คือ เจ้ายี่กุมกาม และเจ้าสามฝั่งแกน
เจ้ายี่กุมกามได้ไปครองเมืองเชียงรายได้แทนเจ้ามหาพรหมซึ่งถึงแก่พิราลัย
ส่วนเจ้าสามฝั่งแกนได้ขึ้นครองราชย์แทนพระราชาบิดา

รัชกาลพญาสามฝั่งแกน (พ.ศ. 1945-1984)

พญาสามฝั่งแกนได้รับพระราชย์แทนพระวราชมิตาใน พ.ศ. 1945 พระองค์ทรงอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาเจริญรอยตามพระมหากษัตริย์องค์ก่อนๆ ในรัชกาลของพญาสามฝั่งแกน ถือได้ว่ามีกวีตื้นตัวทางการศึกษาด้านศาสนาของพระสงฆ์มาก คือ มีพระสงฆ์ชาวล้านนาหลายรูปเดินทางไปศึกษาพระพุทธศาสนาที่กรุงลังกา เมื่อศึกษาพระธรรมวินัยอยู่ในสำนักพระวันรัตน์พอสสมควรแล้วก็พากันเดินทางกลับเชียงใหม่และได้อาราธนาพระลังกา 2 รูปโดยสารมากับเรือสำเภากงหรือยุชยาดัว คือ พระมหาวิกรมพาหุและพระอุตตมปัญญา เข้ามาช่วยเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอาณาจักรล้านนา หลังจากนั้นได้ไปเผยแผ่ศาสนาที่เมืองลำปาง เมืองเชียงใหม่และเมืองเชียงราย

รัชกาลพญาติโลกราช (พ.ศ. 1984-2030)

เมื่อพญาสามฝั่งแกนเสด็จสวรรคต ไอรสองค์ที่ 6 คือ เจ้าชายติลกหรือติโลกรขึ้นครองราชย์แทน ทรงพระนามว่าพระมหาศรีสุธรรม-ติโลกราช หรือสิริธรรมจักรวรรดิติโลกราช เมื่อพระชนมายุได้ 34 พรรษา รัชสมัยพญาติโลกราชเป็นสมัยที่มีการส่งเสริมและเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างจริงจังและกว้างขวางกว่ารัชกาลใดๆ เพราะเป็นช่วงเวลาที่มีพระสงฆ์ชาวล้านนามีความรู้แตกฉานในพระไตรปิฎก

พญาติโลกราชทรงมีพระราชศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างแรงกล้า ทรงสละราชสมบัติออกทรงผนวชชั่วคราว ณ วัดป่าแดงหลวง เพื่อทรงอุทิศพระราชกุศลถวายแด่พญาสามฝั่งแกน พระบรมชนกผู้เสด็จสวรรคตไปแล้ว

พ.ศ. 1999 พญาติโลกราชโปรดให้สร้างพระอารามขึ้นแห่งหนึ่งเพื่อปลูกต้นศรีมหาโพธิ์ที่นำมาจากลังกาทวีป พระราชทานนามว่า **โพธารามมหาวิหาร** หรือ **วัดเจ็ดยอด** ในปัจจุบัน พญาติโลกราชทรงสร้างพระอารามนี้เพื่ออุทิศส่วนกุศลถวายแด่พระอุตตมปัญญาเถระซึ่งมาจากลังกาทวีปในรัชกาลพญาสามฝั่งแกนพระองค์ทรงรับสั่งให้ตกแต่งสร้างที่นั้นให้เป็นจุดตั้งสถานที่เมื่อครั้งพระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้พระสัพพัญญุตญาณ องค์พระเจดีย์เจ็ดยอดนั้นด้านหน้ากว้าง 11.20 เมตร สดุดองค์กลางสูงจากพื้นดินถึงยอดที่ขาดหายไป 20 เมตร เฉพาะตัวสดุดเองสูงเพียง 8.50 เมตร ความยาวจากตัววิหารส่วนยื่นออกมาตรงย่อมุมด้านหน้าถึงด้านหลัง 27.53 เมตร ด้านหลังสุด คือ ด้านทิศตะวันตกกว้าง 5 เมตร ผนังด้านข้างของวิหารแบ่งเป็น 8 ช่อง แต่ละช่องมีรูปปูนปั้นเทพนมในท่านั่งลอย 1 รูป ในส่วนอื่นๆ ก็มี

เจดีย์วัดเจ็ดยอด

โบสถ์วัดเจติยอด

ปูนปั้นเทพพนมในทำนังลอย

รูปปูนปั้นเทพพนมเช่นกัน ตามลักษณะโครงสร้างคงจะมีอยู่ทั้งสิ้น 70 รูป ปัจจุบันที่เหลือเป็นรูปเป็นร่างมี 41 รูป ที่อยู่ในสภาพสมบูรณ์มีเพียง 25 รูป เครื่องอสังการของเทพพนมเหล่านี้ ส่วนแต่ละท่อนให้เห็นการแต่งองค์ทรงเครื่องของกษัตริย์และขุนนางสมัยนั้น พระบรมรูปของอนุสาวรีย์สามกษัตริย์ที่ศาลากลางเก่าก็ได้คิดจากที่นี่เช่นกัน

พญาติโลกราชทรงเป็นเอกอัครศาสนูปถัมภก เพราะพระองค์ทรงอุปถัมภ์การทำสังคายนาพระไตรปิฎก เมื่อ พ.ศ. 2020 โดยอาราธนาพระสงฆ์ผู้ทรงคุณวุฒิและวัยวุฒิเข้าร่วมการสังคายนาพระไตรปิฎกประมาณร้อยกว่ารูป พระสงฆ์ทั้งหมดนี้มาประชุมกันที่วัดมหาโพธารามเพื่อรวบรวมและตรวจสอบชำระพระไตรปิฎกบาลีให้ถูกต้องสมบูรณ์ การทำสังคายนาครั้งนี้ใช้เวลา 1 ปี จึงเสร็จสมบูรณ์ ซึ่งนับเป็นการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 8 ของโลกพุทธศาสนา พญาติโลกราชได้เสด็จสวรรคตเมื่อ พ.ศ. 2030 รวมพระชนมายุได้ 78 พรรษา

รัชกาลพญาแก้ว (พ.ศ. 2038-2068)

รัชสมัยพญาแก้ว พระองค์ทรงสนพระทัยในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง การสร้างและปฏิสังขรณ์วัดทั่วราชอาณาจักร ทรงสร้างกุฏิและเสนาสนะในวัดป่าแดงรัตนมหาวิหารให้มีการประชุมสงฆ์ในวัดป่าแดง บวชกุลบุตรตามแบบอย่างลัทธิลังกาวงศ์ จำนวน 255 รูป

ผลของการสังคายนาพระไตรปิฎกในสมัยพญาติโลกราช มีส่วนทำให้พระภิกษุในสมัยพญาแก้วมีความรู้แตกฉานขึ้น จึงมีพระภิกษุล้านนาแต่งวรรณกรรมพุทธศาสนาจำนวนมาก อาทิ พระโพธิวงศ์แต่งจามเทวีวงศ์ (ประวัติพระนางจามเทวี) และสิทธิคนิทาน (ประวัติพระพุทธสิหิงค์)

พระรัตนปัญญาเถระแต่งชินกาลมาลีปกรณ์ (ประวัติพุทธศาสนา) ซึ่งเป็นงานเขียนที่มีคุณค่าต่อการศึกษาวรรณคดีล้านนาอย่างยิ่ง

พระสิริมังคลาจารย์ แต่งวรรณกรรมหลายเรื่อง เช่น เวสสันดรที่ปณี (หนังสืออธิบายคัมภีร์เวสสันดรชาดก) จักรวาลที่ปณี (หนังสืออธิบายเรื่องโลกธาตุ จักรวาลและภพภูมิต่างๆ) สังขยาปาสกฏิก้า (หนังสือคู่มืออธิบายคัมภีร์สังขยาปาสก) และมังคลัตถที่ปณี (หนังสืออธิบายความในมงคลสูตร)

พญาณวีลาสเถระแต่งสังขยาปาสก (หนังสืออธิบายถึงการนับและคำนวณวัน เวลา การซึ่งดวงด้วยอัตราซึ่ง ระยะทาง ฤดูกาล และการใช้เงินตราในสมัยพุทธกาล เป็นต้น)

เชียงใหม่เป็นเมืองขึ้นของพม่า (พ.ศ. 2101-2317)

เมืองเชียงใหม่เริ่มเสื่อมลงในช่วงปลายสมัยราชวงศ์มังราย หลังจากพญานันทสุวรคตแล้ว สาเหตุมาจากปัญหาทางการเมืองและการปกครอง เกิดความแตกแยกกันระหว่างขุนนางกับกษัตริย์ ขุนนางเริ่มสะสมอำนาจ ถึงขนาดแต่งตั้งกษัตริย์ได้ตามความต้องการของตน ทำให้สถาบันกษัตริย์อ่อนแอลง ขณะเดียวกันก็เกิดความขัดแย้งระหว่างขุนนางในเมืองกับขุนนางที่อยู่หัวเมือง รัฐที่อยู่ใกล้เคียงเริ่มเข้ามารุกรานบ้านเมืองเกิดความวุ่นวาย ดังนั้นเมื่อพระเจ้าบุเรงนองยกกองทัพพม่ามายกมาตีเมืองเชียงใหม่จึงใช้เวลาอยู่เพียง 3 วัน ก็สามารถยึดเชียงใหม่ได้ใน พ.ศ. 2101

เจดีย์วัดอุโมงค์ เชียงใหม่

เมื่อพม่ายึดเมืองเชียงใหม่ได้แล้ว ก็มีใต้งมาปกครองเมืองเชียงใหม่โดยตรง แต่ใช้วิธีขย่มให้เชียงใหม่ปกครองตนเองในฐานะประเทศราชมีพม่าเป็นผู้ควบคุม โดยบางช่วงพม่าก็ส่งกษัตริย์มาปกครอง พร้อมทั้งส่งข้าราชการและกองทัพมาประจำท้องที่ในระหว่างที่พม่ายึดครองเชียงใหม่ พม่าได้เกณฑ์คนจากเมืองต่างๆ ภายใต้การปกครองของเชียงใหม่ให้มาร่วมกองทัพกับพม่าเพื่อทำสงครามกับอยุธยา ทำให้ชาวเมืองเดือดร้อนเพราะถูกเกณฑ์ไปทำสงครามและใช้แรงงาน นอกจากนี้ยังต้องเสียภาษีที่เรียกว่าค่าหลังค้ำค่ออย่างหนัก เวลาเกิดเหตุการณ์ไม่สงบขึ้นครั้งใด พม่าก็จะใช้กำลังปราบปรามและกวาดต้อนผู้คนไปยังพม่า ระหว่างที่พม่าปกครองเชียงใหม่ นั้น ได้เกิดการก่อกบฏเป็นระยะแต่ไม่สามารถเอาชนะได้

เจดีย์วัดกู่เต้า เชียงใหม่

ใน พ.ศ. 2107 พม่าได้ปล้นหัวแม่กุ้ออกจวบถิลลังก์ เนื่องจาก
กบฏกับเจ้าเมืองเชียงใหม่และการกบฏต่อพม่า แล้วนำตัวหัวแม่กุ้อไป
พำนักที่เมืองหลวงสาวจีนตลอดพระชนม์ชีพ พระเจ้าบุเรงนองได้แต่งตั้ง
พระนางวิสุทธิเทวี ชายาของพระองค์ ซึ่งมีเชื้อสายราชวงศ์มังราย
ปกครองเมืองเชียงใหม่แทนจนกระทั่งพระนางสวรรคต พม่าจึงแต่งตั้ง
เจ้านายที่เป็นเชื้อพระวงศ์พม่ากับล้านนา ขุนนางพม่าและเจ้านาย
พื้นเมืองที่จงรักภักดีต่อพมามารับปกครองเมืองเชียงใหม่สืบต่อกันมา

พม่าปกครองล้านนาถึงสองร้อยกว่าปี ในช่วงเวลาดังกล่าว
ชาวล้านนาพยายามที่จะขับไล่พม่าหลายครั้ง แต่ไม่สำเร็จเนื่องจากพม่า
ใช้วิธีสังเสริมให้เกิดความแตกแยกระหว่างหัวเมืองเหนือทั้งปวง โดยให้
เมืองเชียงแสนขึ้นตรงต่อพม่า ไม่ต้องขึ้นกับเมืองเชียงใหม่และให้มี
อำนาจปกครองเมืองในบริเวณที่ราบเชียงรายและที่อยู่ใกล้เคียง
ส่วนนครเขลางค์ถูกกำหนดให้อยู่ในปกครองของเมืองเชียงใหม่
แต่เจ้าเมืองเชียงใหม่มิได้มีอำนาจในการบังคับบัญชาแต่อย่างใด การรวม
หัวเมืองเหนือเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันจึงกระทำไม่ได้ยาก

หัวเมืองล้านนาได้พยายามรวมตัวกันเพื่อฟื้นฟูหรือปลดแอก
จากพม่าหลายครั้ง ซึ่งก็สำเร็จเป็นบางครั้ง และบางช่วงก็ตกเป็นเมืองขึ้น
ของอยุธยา

ใน พ.ศ. 2127 สมเด็จพระนเรศวรมหาราชแห่งกรุงศรีอยุธยา
ได้ประกาศอิสรภาพจากพม่า พระองค์ได้ทำสงครามขยายอำนาจไปยัง
หัวเมืองต่างๆ และได้เชียงใหม่และนครเขลางค์เป็นเมืองขึ้นในระยะหนึ่ง

หลังสมัยของพระเจ้าบุเรงนอง พม่ามีการแก่งแย่งชิงอำนาจ
กันเอง และมีปัญหาถูกรุกรานจากจีนและยะไข่ (มณีปุระ) รวมทั้งการ
ก่อกบฏของพวกมอญที่อยู่ทางใต้ จึงเป็นช่วงเวลาที่พม่าไม่เข้มแข็ง
เท่าที่ควร

เชียงใหม่สมัยเป็นเมืองประเทศราชของกรุงรัตนโกสินทร์

(พ.ศ. 2317-2476)

ใน พ.ศ. 2301 สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงกอบกู้เอกราช
ได้สำเร็จสามารถขับไล่อิทธิพลของพม่าในบริเวณภาคกลาง และรวบรวม
บ้านเมืองที่แตกแยกเป็นชุมนุมต่างๆ ให้รวมกันเป็นปึกแผ่นได้สำเร็จ
และทรงมีพระประสงค์จะขับไล่อิทธิพลของพม่าให้หมดไปจากหัวเมืองเหนือ

ใน พ.ศ. 2317 สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชยกกองทัพ
มาตีกองทัพพม่าที่เมืองเชียงใหม่ แต่พม่าป้องกันไว้ได้ ไทยจึงต้อง

ยกทัพกลับ ขณะนั้นพญากาวิละและอนุชาคิดว่าควรวสามัคคีต่อคนไทยด้วยกัน จึงเอาใจออกห่างพม่าและร่วมมือกับพญาจำบ้าน (บุญมา) ไปแจ้งกองทัพไทยที่ตั้งอยู่เมืองกำแพงเพชรให้ทราบถึงการสามัคคีต่อการสนับสนุนชาวเมืองเพื่อโจมตีทัพพม่า สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชโปรดฯ ให้เจ้าพระยาจักรีและเจ้าพระยาสุรสีห์ยกกองทัพล่วงหน้าขึ้นมาทางลำปาง ทักษะของพญากาวิละและทัพของพญาจำบ้านได้นำกำลังสมทบกันโจมตีเมืองเชียงใหม่และขับไล่กองทัพพม่าออกจากเชียงใหม่ได้สำเร็จในปี พ.ศ. 2317

สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจึงทรงโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้พญาจำบ้านเป็นพระยาวชิรปราการ เจ้าเมืองเชียงใหม่ และให้พญากาวิละเป็นเจ้าเมืองลำปาง แต่งตั้งเจ้าน้อยธรรมลังกาเป็นอุปราชเมืองนครลำปาง ขณะที่ไทยยกกองทัพจากเมืองเชียงใหม่ผ่านเมืองนครลำปางเพื่อกลับกรุงธนบุรี เจ้าพระยาสุรสีห์ได้สวามิภักดิ์หรือในชาพระธิดาของเจ้าชายฟ้าแก้ว ซึ่งเป็นต้นราชสกุลเจ้าเจ็ดตนและเป็นพระบิดาของพญากาวิละอันมีบทบาทสำคัญในการฟื้นฟูล้านนา เจ้าชายฟ้าแก้ว พญากาวิละและพระอนุชาทั้ง 6 คน ได้แก่ เจ้าคำสม เจ้าน้อยธรรมลังกา เจ้าดวงทิพย์ เจ้าหนูหล้า เจ้าคำผั่น และเจ้าบุญมา จึงพร้อมใจกันยกพระนางศรีอินทราให้แก่เจ้าพระยาสุรสีห์ ซึ่งต่อมาพระนางศรีอินทราได้มีบทบาทสำคัญในการสร้างชื่อเสียงให้แก่ราชวงศ์เจ้าเจ็ดตนอย่างมาก และพระนางมีส่วนเสริมสร้างพระบารมีและพระเกียรติราชวงศ์จักรีและเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างวงศ์เจ้าเจ็ดตนกับราชวงศ์จักรีของกรุงรัตนโกสินทร์ มีพระนามปรากฏในเอกสารในพระราชพิธีพระบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกว่า “พระอัครชายาในกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทศรีอินทรา”

ในปี พ.ศ. 2318 พม่าได้ยกกองทัพมาล้อมเมืองเชียงใหม่ พญาจำบ้านได้ให้คนเล็ดลอดมาขอความช่วยเหลือจากพญากาวิละ และจากพระเจ้าตากสินมหาราช พญากาวิละได้นำกองทัพนครลำปางไปช่วยรักษาเมืองเชียงใหม่ เมื่อกองทัพของพระเจ้าตากสินมหาราชยกทัพไปสนับสนุน จึงขับไล่พม่าแตกพ่ายไป การรบในครั้งนี้ทำให้พญากาวิละได้รับสมญาว่า พระยาช้าง คู่กับพระยาเสือ คือ เจ้าพระยาสุรสีห์

พ.ศ. 2319 พม่าได้ยกทัพมาตีเชียงใหม่และลำปางอีก้างจึงเจ็ดองค์พี่น้องไม่อาจต้านทานทัพพม่าได้ จึงอพยพหนีมาตั้งอยู่ที่เมืองสวรรคโลก เมื่อพม่ายกทัพกลับแล้ว จึงกลับมาอยู่ในนครลำปางดังเดิม

อนุสาวรีย์ช้างเผือก

พ.ศ. 2321 กองข้าหลวงไทยที่ส่งมาตรวจราชการในหัวเมืองเหนือได้กระทำโจรกรรมแย่งชิงสิ่งของราชภัฏทำให้พญาจำบ้านเจ้าเมืองเชียงใหม่ และพญากาวิละเจ้าเมืองลำปางไม่พอใจเป็นอย่างยิ่ง จึงนำกำลังไล่ฆ่าฟันพวกขุนนางไทย ทำให้สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงกริ้วเป็นอย่างมาก จึงมีพระราชโองการเรียกพญาจำบ้านและพญากาวิละเข้าเฝ้าและพิพากษาโทษ ให้เขียนและจองจำในคุก ภายหลังพญากาวิละได้ขออำนาคำลึงไปตีเมืองเชียงแสนเพื่อไถ่โทษ ส่วนพญาจำบ้านนั้นล้มป่วยและเสียชีวิตที่กรุงธนบุรี

พระเจ้ากาวิละ

พญากาวิละคุมกำลังชาวเมืองลำปางตีเมืองเชียงแสนได้สำเร็จ
ทั้งๆ ที่อยู่ในภาวะขาดแคลนอาหาร พญากาวิละได้กวาดต้อนชาว
เชียงแสน ชาวจีน และชาวไทยลื้อ ลงมายังเมืองนครลำปาง พอดีกับ
ช่วงนั้นพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชเสด็จขึ้น
ครองราชย์เป็นปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรีใน พ.ศ. 2325 เจ้าพระยา
สุรสีห์เป็นกรมพระราชวังบวรสถานมงคล พญากาวิละได้นำสิ่งของ
และเชลยศึกไปถวาย สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชจึงทรง
พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พญากาวิละขึ้นครองเมืองเชียงใหม่ เจ้าน้อย
ธรรมลังกาได้เป็นพระยาธรรมลังกา อุปราชเมืองเชียงใหม่ เจ้าคำสม
เป็นพระยานครลำปาง ครองเมืองลำปาง เจ้าดวงทิพย์เป็นอุปราชเมือง
นครลำปาง เจ้าหมื่นหล้าเป็นเจ้าราชวงศ์ เมืองนครลำปาง เจ้าคำฝั้น
เป็นพระยาบุรีรัตน์ หัวเมืองแก้ว เมืองเชียงใหม่ พร้อมทั้งพระราชทาน
เครื่องยศตามอย่างประเทศราชทุกประการ

เชียงใหม่มีเจ้าผู้ครองนครทั้งหมด 9 พระองค์ ดังนี้

1. พระเจ้ากาวิละ (พญากาวิละ) ปกครอง พ.ศ. 2324-2358
2. พระยาธรรมลังกา ปกครอง พ.ศ. 2359-2364
3. พระยาจำผั้น ปกครอง พ.ศ. 2364-2367
4. พระยาพุทธวงศ์ ปกครอง พ.ศ. 2367-2389
5. พระเจ้ามโหตรประเทศ (พระยาหมากวงศ์) ปกครอง พ.ศ.
2390-2396
6. พระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ ปกครอง พ.ศ. 2396-2413

แจ้งหัวหิน

7. พระเจ้าอินทริยยานนท์ ปกครอง พ.ศ. 2413-2440
8. เจ้าอินทาทิโรธสุริยวงษ์ ปกครอง พ.ศ. 2440-2452
9. พลตรีเจ้าแก้วขวัญ ปกครอง พ.ศ. 2452-2482

(ปี พ.ศ. ที่ครองเมือง อ้างอิงจากหนังสือเจ้าหลวงเชียงใหม่)

การปกครองเชียงใหม่ในฐานะประเทศราชของไทยนั้น รัฐบาลกลางทั้งในธนบุรีและรัตนโกสินทร์ค่อนข้างมีนโยบายสนับสนุนให้เชียงใหม่เป็นเมืองหน้าด่านฝ่ายเหนือที่เข้มแข็งเพียงพอที่จะป้องกันการรุกรานจากพม่า การช่วยเหลือสนับสนุนเชียงใหม่ทำในหลายรูปแบบ ทั้งสนับสนุนด้านอาวุธ การส่งกองทัพไปสนับสนุนยามเกิดสงคราม การคืนพลเมืองกลับสู่ถิ่นฐานเพื่อร่วมกันทำนุบำรุงและป้องกันบ้านเมือง การตั้งเมืองลำพูนและเชียงรายได้เป็นกำลังช่วยเหลือเชียงใหม่ยามเกิดสงคราม นอกจากนี้ยังให้อิสระในการปกครองตนเองอย่างมาก โดยรัฐบาลกลางใช้วิธีการควบคุมโดยอ้อม เช่น การพระราชทานตำแหน่ง การเข้าเฝ้าเพื่อรับตราตั้ง การเข้าร่วมพิธีการสำคัญต่างๆ เช่น งานพระบรมศพ งานถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา การส่งเครื่องราชบรรณาการ และส่วย เป็นต้น

การปกครองเชียงใหม่ในสมัยต่อมาหลังจากสิ้นพระเจ้ากาวิละแล้วมีเหตุการณ์สำคัญๆ โดยสรุปคือ

พระยาธรรมลังกา ซึ่งดำรงตำแหน่งอุปราชเมืองเชียงใหม่ใน พ.ศ. 2325 สมัยที่พระเจ้ากาวิละเป็นเจ้าเมืองเชียงใหม่เป็นกำลังสำคัญที่จะช่วยยกทัพไปตีเมืองสาต พร้อมกับจับตัวราชจอมหงษ์เจ้าเมืองสาต ลงไปกรุงเทพฯ ใน พ.ศ. 2345 และขับไล่พม่าใน พ.ศ. 2347 ความสามารถของพระยาอุปราชธรรมลังกาเป็นที่ยอมรับกันทั่ว เมื่อพระเจ้ากาวิละถึงแก่พิราลัย ขุนนางและชาวเมืองเชียงใหม่จึงยกให้เป็นเจ้าเมืองเชียงใหม่ต่อมาใน พ.ศ. 2359

พระยาธรรมลังกาได้นำช้างเผือกลงไปถวายพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย จึงได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เลื่อนยศเป็นพระยาเชียงใหม่ช้างเผือก ชาวเมืองเรียกพระองค์ว่า “เจ้าช้างเผือก” ช่วงที่พระยาธรรมลังกาปกครองบ้านเมืองมีความสงบเรียบร้อย มีการปฏิสังขรณ์วัดวาอารามที่สำคัญ เช่น วัดพระธาตุศรีจอมทอง ด้านการทำนุบำรุงบ้านเมืองได้ขุดคูเมืองชั้นนอก ตั้งแต่แจ้งกู่เชียงไปถึงประตูหายยาและได้ก่อกำแพงเมืองชั้นนอก ตั้งแต่แจ้งศรีภูมิล้อมไปด้านใต้ นอกจากนั้นได้ขุดเหมืองเลียบริมถนนในเวียงจากแจ้งหัวลินไปแจ้งศรีภูมิและต่อไปถึงแจ้งขะต่า

พระยาธรรมลังกา
(เจ้าช้างเผือก)

พระยาคำผืน

พระยาพุทธรังค์

หลังจากพระยาธรรมลังกาถึงแก่อสัญกรรม พระยาคำผ้นซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งอุปราชเมืองเชียงใหม่ได้รับพระราชทานเลื่อนยศเป็นเจ้าเมืองเชียงใหม่ใน พ.ศ. 2364 พระยาคำผ้นปกครองเชียงใหม่ได้เพียง 3 ปี นับเป็นการครองเมืองที่มีระยะสั้นกว่าเจ้าเมืองเชียงใหม่ทุกองค์ ดำเนินพื้นเมืองเชียงใหม่ระบุว่า “บ้านเมืองกลียุค” เพราะเกิดความขัดแย้งระหว่างพระยาคำผ้นกับพระยาราชนครินทร์

ภายหลังพระยาคำผ้นถึงแก่อสัญกรรม พระยาพุทธรังค์ซึ่งเป็นบุตรของพ่อเรือนน้องเจ้าฟ้าชายแก้ว ได้ขึ้นดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองเชียงใหม่ต่อมาใน พ.ศ. 2367 และนับเป็นเจ้าเมืองที่ปกครองเชียงใหม่ยาวนานที่สุด ถึง 20 ปี และเป็นช่วงที่บ้านเมืองสงบสุขเนื่องจากพม่าทำสงครามกับอังกฤษ ขณะเดียวกันก็เริ่มมีชาวอังกฤษเข้ามาติดต่อทำการค้าเกี่ยวกับไม้สักและกิจกรรมนี้ได้ขยายตัวในเวลาต่อมา

พระเจ้านครประเทศ
(พระยามหาพรหม)

ในปลายสมัยของพระยาพุทธรังค์ซึ่งชราภาพมากแล้ว พระยามหาพรหม ซึ่ง เป็นบุตรของพระยาธรรมลังกาและดำรงตำแหน่งอุปราชเมืองเชียงใหม่ได้เป็นผู้บริหารกิจการบ้านเมือง และใน พ.ศ. 2390 ก็ได้ขึ้นดำรงตำแหน่งพระยามหาพรหมเจ้าเมืองเชียงใหม่ ในรัชสมัยพระยามหาพรหมมีการทำสงครามเชียงตุงถึง 3 ครั้ง ครั้งแรกในสมัยรัชกาลที่ 3 และสองครั้งหลังในสมัยรัชกาลที่ 4 พระยามหาพรหมได้เลื่อนยศเป็นพระเจ้านครประเทศใน พ.ศ. 2396 เพื่อเป็นกำลังใจในการทำสงครามเชียงตุงครั้งที่ 3 แต่ไม่สามารถตีเมืองเชียงตุงได้สำเร็จ

ใน พ.ศ. 2396 พระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ ซึ่งเป็นบุตรของพระเจ้ากาวิละ ชาวเมืองเชียงใหม่เรียกพระองค์ว่า “เจ้าชีวิตอ้าว” ได้เลื่อนตำแหน่งเป็นเจ้าเมืองเชียงใหม่ พระเจ้ากาวิโลรสใช้การปกครองที่เฉียบขาดจนประชาชนเกรงกลัวไม่กล้ากระทำความผิด พระองค์ได้จัดการปรับปรุงกฎหมายและการตัดสินคดีความต่างๆ และได้ปฏิสังขรณ์วัดและสถานที่สำคัญหลายแห่ง สมัยนี้มีชาวอังกฤษและคนในบังคับอังกฤษเดินทางเข้ามาติดต่อค้าขายและเข้าทำป่าไม้มากขึ้น จนเกิดกรณีพิพาทคดีความป่าไม้ นอกจากนี้ก็เริ่มมีการเผยแผ่คริสต์ศาสนาขึ้นที่เชียงใหม่

พระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์
(เจ้าชีวิตอ้าว)

หลังจากพระเจ้ากาวิโลรสถึงแก่พิราลัย พระเจ้าอินทวิชยานนท์ซึ่งชาวเมืองเรียกพระองค์ว่า “เจ้าหลวงตาขาว” เดิมชื่อเจ้าอินทนนท์ เป็นบุตรพระยาราชนครินทร์มหาพรหมคำคง ซึ่งเป็นบุตรของพระยาคำผ้น ได้เลื่อนตำแหน่งเป็นเจ้าเมืองเชียงใหม่ใน พ.ศ. 2413 เจ้าอินทนนท์เป็น

บุตรธิดาของพระเจ้ากาวิโลรสด้วยสมรสกับเจ้าเทพไกรสร เจ้าอินทนนท์ และเจ้าเทพไกรสรให้กำเนิดพระราชธิดาเจ้าดวงใหม่ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชธิดาเจ้าศุภวรัทมิได้ทำหน้าที่เชื่อมสัมพันธ์ภาพระหว่างไทยเหนือและไทยใต้ให้ประสานเป็นแผ่นดินเดียวกัน

ใน พ.ศ. 2425 เจ้าอินทนนท์ได้เลื่อนยศเป็น พระเจ้าอินทวิชยานนท์ เจ้าเมืองเชียงใหม่ ในสมัยที่พระเจ้าอินทวิชยานนท์ปกครองเชียงใหม่ นั้น บ้านเมืองเจริญรุ่งเรือง เจ้าเทพไกรสรชาวยามี่มีความเฉลียวฉลาดรอบรู้ในราชการจึงได้ช่วยเป็นผู้สำเร็จราชการบ้านเมืองทั่วไป

ในสมัยพระเจ้าอินทวิชยานนท์ รัฐบาลกลางได้ดำเนินนโยบายรวมหัวเมืองประเทศราชล้านนาเข้าเป็นส่วนหนึ่งของไทย โดยส่งข้าหลวงขึ้นมาประจำการที่เชียงใหม่เป็นครั้งแรกใน พ.ศ. 2417 และปฏิรูปการปกครองมณฑลพายัพในเวลาต่อมา (พ.ศ. 2427-2476) ทำให้เจ้าเมืองเชียงใหม่สูญเสียอำนาจและผลประโยชน์ตามลำดับ หลังจากพระเจ้าอินทวิชยานนท์ถึงแก่พิราลัยแล้วรัฐบาลกลางได้ผนวกเชียงใหม่เป็นส่วนหนึ่งของไทย

เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์ต่อมาคือ เจ้าอินทวโรรสสุริยวงศ์ เดิมชื่อ เจ้าน้อยสุริยะ เกิดเมื่อ พ.ศ. 2402 เป็นบุตรของพระเจ้าอินทวิชยานนท์กับเจ้ารินคำ ธิดาของเจ้าไชยลังกาพิศาลคุณ เจ้าน้อยสุริยะ ดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าราชบุตรใน พ.ศ. 2432 ต่อมาใน พ.ศ. 2436 ได้เป็นเจ้าราชวงศ์ รับราชการตำแหน่งเสนามหาดไทยและเสนาทหารใน พ.ศ. 2440 ได้เป็นเจ้าอุปราชและได้เลื่อนเป็นเจ้าอินทวโรรสสุริยวงศ์ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ แต่เป็นเจ้าเมืองที่ไม่มีอำนาจในการปกครองบ้านเมือง เพราะราชการทั้งปวงขึ้นกับข้าหลวงประจำนครซึ่งเป็นข้าราชการที่มาจากส่วนกลาง

พระเจ้าอินทวิชยานนท์
(เจ้าอินทนนท์)

เจ้าอินทวโรรสสุริยวงศ์
(เจ้าน้อยสุริยะ)

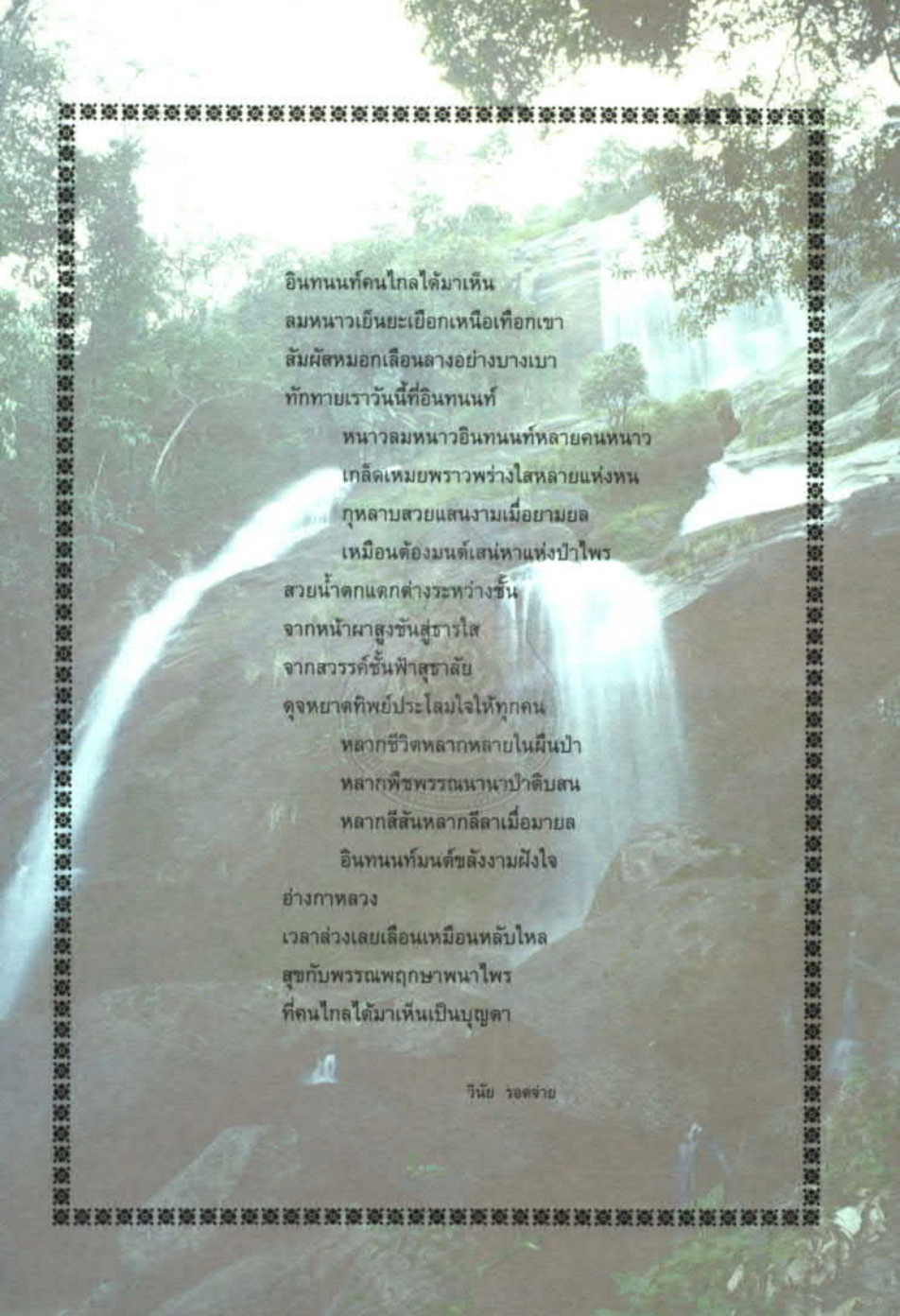
พลตรีเจ้าแก้วขวัญ

เมื่อเจ้าอินทวโรรสสุริยวงศ์ ถึงแก่อสัญกรรมใน พ.ศ. 2452 พลตรีเจ้าแก้วขวัญรัฐ ซึ่งเป็นบุตรของพระเจ้าอินทวิชยานนท์ ได้ขึ้นดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองเชียงใหม่เป็นองค์สุดท้าย ซึ่งตรงกับรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 พระองค์ทรงปรับปรุงการปกครองของล้านนา ทรงยกเลิกระบบมณฑลเทศาภิบาลใน พ.ศ. 2476 มณฑลพายัพจึงสลายตัว เชียงใหม่ซึ่งเคยเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรล้านนาในอดีตจึงมีฐานะเป็นเพียงจังหวัดหนึ่งของไทยสืบมาจนทุกวันนี้

ตัวเมืองเชียงใหม่ในปัจจุบัน

อินทนนท์คนไกลได้มาเห็น
ลมหนาวเย็นเยะเยือกเหนือเทือกเขา
สัมผัสหมอกเลือนลางอย่างบางเบา
ทักทายเราวันนี้ที่อินทนนท์

หนาวลมหนาวอินทนนท์หลายคนหนาว
เกล็ดหิมะพราวพร่างไสหลายแห่งหน
ภูทาบสวยแสนงามเมื่อยามยล
เหมือนต้องมนต์เสน่ห์แห่งป่าไพร
สวยน้ำตกแตกต่างกัน
จากหน้าผาสูงชันสู่ธารใส
จากสวรรค์ชั้นฟ้าสู่ชาลย์
ดูหยาดทิพย์ประโลมใจให้ทุกคน
หลากหลายหลากหลายในผืนป่า
หลากหลายพรรณนานาป่าดิบสน
หลากหลายสีหลากหลายกลิ่นเมื่อมายล
อินทนนท์มนต์ขลังงามฝังใจ

อย่างกาหลง
เวลาล่วงเลยเดือนเหมือนหลับไหล
สุขกับพรรณพฤกษาพนาไพร
ที่คนไกลได้มาเห็นเป็นบุญตา

วินัย รอดจ่าย

น้ำตกแม่ปาน ที่ดอยอินทนนท์ ทางไปอำเภอมะแม่มั่น

น้ำตกวชิรธาร ชื่อเดิม น้ำตกตาดน่องโยง

น้ำตกห้วยทรายเหนือ ที่อุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์ สถานที่ท่องเที่ยวแห่งใหม่

อุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์

เหนือยอดขุนเขาที่สูงเสียดฟ้า มีเมฆปกคลุมอยู่ตลอดฤดูฝน และฤดูหนาว นี่คือ ผืนป่าดิบเขาผืนใหญ่ผืนสุดท้ายของประเทศไทย อันเป็นที่ตั้งของอุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์

อุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์ อยู่ในพื้นที่ทิวเขาดอยอินทนนท์ ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 482 ตารางกิโลเมตร ตลอดทุกตารางนิ้วของพื้นที่ก็ถือความสูงชันของขุนเขา และความลึกต่ำของหุบเหวเบื้องล่าง ที่เรียงรายอยู่อย่างสลับซับซ้อน และในบรรดาขุนเขาทั้งหลายที่เรียงรายอยู่ภายในเขตอุทยานนั้น มียอดเขาที่มีชื่อเรียกว่า ดอยอินทนนท์ มีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางถึง 2,565 เมตร และนับเป็นยอดเขาที่สูงที่สุดของประเทศไทย

ดอยอินทนนท์มีชื่อเดิมเรียกว่า ดอยหลวงหรือดอยอ่างกา คำว่าดอยหลวงนั้นหมายถึง ภูเขาที่มีขนาดใหญ่ ส่วนคำว่าดอยอ่างกานั้นมีที่มาจากเรื่องที่เป็นตำนานซึ่งเล่าไว้ว่า สมัยก่อนนานมาแล้วนั้น ที่บนยอดของดอยอินทนนท์ ทางด้านทิศตะวันตก ห่างไปจากจุดสูงสุดของยอดดอยประมาณ 300 เมตร มีหนองน้ำที่มีลักษณะเป็นอ่างน้ำ ซึ่งมีน้ำใสเย็นเยือก เป็นที่ชุมนุมของเหล่าฝูงกาท่บินกันมาเล่นน้ำ อยู่เป็นประจำ จึงเรียกชื่อหนองน้ำแห่งนั้นว่า ดอยอ่างกา และเรียกชื่อภูเขาใหญ่ที่มีมาเทือกนี้ว่า ดอยหลวง

ในอดีตที่ผ่านมาป่าไม้ทางภาคเหนือนั้นเป็นสมบัติของเจ้าผู้ครองนครต่างๆ ดังนั้นผืนป่าแห่งดอยอินทนนท์จึงเป็นสมบัติที่อยู่ในความดูแลของเจ้าผู้ครองเมืองเชียงใหม่

เมื่อมาถึงยุคสมัยที่พระเจ้าอินทวิชยานนท์ขึ้นปกครองเมืองเชียงใหม่ ในช่วงระยะปี 2413-2440 ก็ได้ให้ความสนใจในการอนุรักษ์ดอยอินทนนท์ เพราะทรงมีความหวงแหนผืนป่าแห่งดอยหลวงมากเป็นพิเศษ

เมื่อพระเจ้าอินทวิชยานนท์ถึงแก่พิราลัย พระราชธิดา คือ เจ้าดารารัศมี ซึ่งเป็นพระราชชายาในรัชกาลที่ 5 ก็ได้อัญเชิญพระอัฐิของพระเจ้าอินทวิชยานนท์ขึ้นไปประดิษฐาน ณ ดอยอ่างกาหลวง จนกระทั่งปี 2535 เมื่อกองทัพอากาศได้สร้างถนนขึ้นสู่ยอดดอยอินทนนท์แล้วก็ได้จัดสร้างพระสถูปถาวรขึ้น เพื่อเป็นเกียรติแด่พระเจ้าอินทวิชยานนท์

ด้วยลักษณะที่เรื่องราวของทิวเขาที่สลับซับซ้อนจนดูเหมือนเป็น
ผืนผาจักรแห่งภูเขา และในขณะที่ความยอดของภูเขาสูงตระหง่านขึ้นไป
สู่ความเว้งกว้างใหญ่ของท้องฟ้านั้น ณ เบื้องล่างของหุบเขาก็เกิด
เป็นร่องธารน้ำ และแผ่นดินที่ราบอันอุดมสมบูรณ์แห่งธรรมชาติไปทุกๆ
หุบเขา

กลุ่มชนผู้อพยพเดินทางมุ่งหน้าเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่บนผืนดิน
แห่งหุบเขาของเทือกเขาอินทนนท์ กลุ่มชนแรกก็คือ ชาวเขาเผ่า
กะเหรี่ยงเป็นกลุ่มชนกลุ่มแรกที่ได้รับประโยชน์จากธรรมชาติอันบริสุทธิ์
พวกเขาทั้งหลายได้ใช้ประโยชน์จากธาตุอาหารบนพื้นดินแห่งนี้ด้วยการ
ทำไร่เลื่อนลอย

ปี 2433 เป็นปีแรกที่ชาวเขาเผ่าม้งเดินทางอพยพมาถึงดอย
อินทนนท์ และเริ่มตั้งบ้านเรือนอย่างถาวรอยู่ต่อมาจนถึงปัจจุบัน

ม้งเป็นกลุ่มชนที่ดำรงชีพด้วยการถางป่าทำไร่ผืน

นับจากวันที่ม้งเดินทางมาถึงดอยอินทนนท์

ดอกผืนกับานสะพรั่งไปทุกยอดดอย

ป่าไม้ที่เคยสูงใหญ่หนาทึบ ปกคลุมผืนดินที่อุดมด้วยธาตุอาหาร
ก็ถูกโค่นทำลาย ให้กลายเป็นไร่ผืนเข้าไปแทนที่

ด้วยความสูงทะมึน เต็มตระหง่านอยู่บนผืนแผ่นดิน ที่เป็น
ศูนย์รวมของสรรพชีวิตไว้อย่างหลากหลาย ทำให้ดอยอินทนนท์เป็นที่
นำเข้าไปศึกษาสำรวจเป็นอย่างยิ่ง คนหลายกลุ่มพยายามเดินทาง
เข้าไปสำรวจดินแดนอันมหัศจรรย์แห่งนี้

ปูพระเจ้าอินทวิชัยนันท

ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงบนดอยอินทนนท์
กลุ่มชนแรกที่เข้ามาบุกเบิก

ยอดไม้ในป่าดิบเขา ซึ่งหนาแน่นเรียงชิดกันจะพบเห็นอยู่บนยอดดอยอินทนนท์

อัลเฟรด เดอ

ดร.เฮนรี เพริต

พื้นที่ป่าที่ ครั้งหนึ่ง ดร.เฮนรี เพริต ได้เคยเดินทางมาสืบ

ดร.เฮนรี เพริต และอัลเฟรด เดอ ได้เดินทางสำรวจในผืนป่า คอยอินทนนท์ และขึ้นไปจนถึงยอดดอยหลายครั้งหลายหนในระหว่าง ปี 2433-2465 เพื่อทำการเก็บรวบรวมพันธุ์ไม้ในตระกูลป่าเขตร้อน สำหรับการศึกษาวิจัย

ดร.เฮนรี เพริต ได้เล่าถึงการเดินทางของเขาไว้ว่า "เขาใช้เวลาในการเดินทางจากเชียงใหม่ไปถึงอำเภอจอมทองนั้น ต้องใช้เวลาถึง 2 วัน และใช้เวลาเดินทางจากอำเภอจอมทองขึ้นไปจนถึงยอดดอยอินทนนท์ได้ใช้เวลาจนถึง 5 วัน เขาได้บันทึกถึงชนิดของสัตว์ป่าที่ได้สำรวจพบ ระหว่างการเดินทางขึ้นยอดดอย เช่น กระซู่ กระตัง ช้าง และ กวางผา ซึ่งปัจจุบันบางชนิดก็สูญพันธุ์ไปจากดอยแห่งนี้ และบางชนิดก็เหลืออยู่น้อยแล้ว

ดร.คาร์ล ฮอทเซล ก็เป็นนักสำรวจอีกกลุ่มหนึ่งที่ได้เดินทางขึ้นไปศึกษาสำรวจในพื้นที่ป่าของดอยอินทนนท์ และได้เขียนบันทึกไว้ว่า ได้พบ เสือโคร่ง และเก้ง

จนถึงปี 2506 อีชี ดิตคินสัน ได้เดินทางขึ้นไปสำรวจจนก ในพื้นที่ป่าดอยอินทนนท์ ได้บันทึกสภาพของผืนป่าอินทนนท์ไว้ว่า ในเวลานั้นได้มีการบุกรุกเข้าไปทำไร่เลื่อนลอยเป็นจำนวนมาก แต่อย่างไรก็ตามบริเวณผืนป่าทางด้านทิศเหนือและทิศตะวันตกยังเป็นบริเวณป่าที่บ ที่ยังไม่มีใครสามารถเดินทางเข้าไปสำรวจได้ในเวลานั้น

สายหมอกหนาวเป็นปกคลุมยอดดอยตลอดปี

หมู่ดหลักฐานแสดงจุดสูงสุดของดอยอินทนนท์

ป่าที่อุดมสมบูรณ์เปี่ยมไปด้วยพรรณไม้นานาชนิด

ป่ากึ่งดิบปกคลุมอยู่ทั่วไปบนเทือกเขาให้ความชุ่มชื้น ร่มเย็น กับผู้มาเยือน

ปี 2509 กรมป่าไม้เริ่มเข้าไปทำการสำรวจ สภาพผืนป่าอินทนนท์ และได้ประกาศจัดตั้งให้เป็นอุทยานแห่งชาติ เมื่อวันที่ 2 ตุลาคม 2515

ภายใต้สายหมอกและความหนาวเย็น

เหนือยอดดอยอินทนนท์นั่นคือ ศูนย์รวมแห่งความบริสุทธิ์ของธรรมชาติตั้งแต่ไม้เล็กเหนือผืนดินไปจนถึงยอดไม้ที่สูงตระหง่านอยู่ ณ ที่สูงสุดของป่า

ด้วยทุกกิ่งก้านสาขาของพรรณไม้นานาชนิด ด้วยทุกยอดของไม้เถาเลื้อยของป่า ทุกดอกและทุกใบต่างได้ช่วยกันสร้างความอัศจรรย์ของป่าให้อยู่ใหญ่อยู่ในสายหมอกที่หนาวเย็นอยู่ตลอดเวลา

ความหนาวเย็นของอากาศไม่เคยห่างหายไปจาก ณ ที่แห่งนี้ แม้ว่ากาลเวลาแห่งฤดูร้อนจะแผ่อาณาภาพความแห้งแล้งให้เกิดกับผืนที่ราบ ณ เบื้องล่างของหุบเขา ณ ทุกหนทุกแห่งก็ตาม

นักวิชาการสำรวจและศึกษาป่าอินทนนท์ได้เคยบันทึกไว้ว่า

“ที่ยอดดอยอินทนนท์ในฤดูหนาวระหว่างเดือนธันวาคม ถึง มกราคม อุณหภูมิเพียงวันลดลงถึง 4 องศาเซลเซียส ซึ่งหมายถึงว่าเวลากลางคืนอุณหภูมิอาจลดลงถึง 0 องศาเซลเซียส

และบริเวณยอดดอยอินทนนท์ก็จะเกิดปรากฏการณ์น้ำค้างแข็งขึ้นเสมอๆ โดยความสูงตั้งแต่ 1,800 เมตรขึ้นไป

ความอุดมสมบูรณ์ของป่าแห่งดอยอินทนนท์ ได้ปรากฏชัดให้เห็นถึงความชุ่มชื้นที่เกิดขึ้นกับแผ่นดิน ธารน้ำ ภูมิอากาศ และความร่มเย็นของโลกมาโดยตลอด ซึ่งในเนื้อที่ทั้งหมดของอุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์ ได้ประกอบขึ้นด้วย ป่าหลากหลายชนิด ตั้งแต่ป่าดิบเขา ป่าสนเขา ป่าเต็งรังผสมสน ป่าเบญจพรรณ และป่าดิบแล้ง

พืชพรรณหนาแน่นของป่าดิบเขา ยอดไม้เบียดเสียดกันเหมือนดอกกะหล่ำ

ดินแดนมหัศจรรย์แห่งป่าดิบเขาและพืชพรรณไม้

เมื่อเดินทางผ่านความมืดเคี้ยวและสูงชัน มาจนถึงความสูงในระดับ 1,500 เมตรขึ้นไปแล้ว ก็พบว่า สองข้างทางเป็นเทือกเขา หุบเขานั้นจะรกทึบและหนาแน่นด้วยพืชพรรณไม้แห่งป่าดิบเขา ที่ไม่ทุกต้นของป่าดิบเขาแห่งนี้ต่างเติบโตเบียดเสียดอย่างสมบูรณ์ จนเห็นเรือนยอดของไม้ทุกต้นที่เรียงหน้ากันดูเหมือนดอกกะหล่ำ ดอกแล้วดอกเล่าที่ชวยอดเด่นรับแสงอาทิตย์อยู่ ณ เบื้องบนเหนือป่า

ในลักษณะที่เป็นธรรมชาติของป่าดิบเขานั้น จะมีคุณสมบัติที่โดดเด่น และแตกต่างจากผืนป่าอื่นๆ ก็คือ การเป็นป่าที่ปรากฏอยู่ในพื้นที่ระดับที่สูงกว่าป่าชนิดอื่นๆ คืออยู่ในระดับที่สูงกว่าระดับน้ำทะเลปานกลางตั้งแต่ 1,000 เมตรขึ้นไป ซึ่งในระดับความสูงดังกล่าวนี้จะเป็นบริเวณที่มีภูมิอากาศหนาวเย็น และมีความชื้นสูงตลอดปี รวมถึงการมีฝนตกที่มีปริมาณน้ำฝนมากถึง 1,500-2,000 มิลลิเมตรต่อปี และสิ่งสำคัญที่สุดก็คือ ป่าดิบเขานี้จะไม่มีพันธุ์ไม้วงศ์ยางขึ้นอยู่เลย

ไม้พุ่ม ความหลากหลายนานาพรรณของป่า

ไม้เรือนยอดชั้นกลาง

ความยิ่งใหญ่แห่งเทือกเขาอินทนนท์ ไม่เฉพาะเพียงความสูงของยอดเขาที่สูงสุดของประเทศเท่านั้น แต่เพราะเป็นยอดเขาที่เป็นแหล่งกำเนิดของผืนป่าดิบเขาขนาดใหญ่ที่เป็นที่รวมของระบบนิเวศของชีวิตที่สมบูรณ์ที่สุด ในท่ามกลางกาลเวลาที่ผ่านมานานับร้อยนับพันปีแล้ว

ป่าดิบเขาในระดับต่ำของอุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์ ส่วนใหญ่ได้ถูกทำลายลงโดยฝีมือของชาวเขา ปัจจุบันป่าดิบเขาในระดับต่ำจึงเหลือปรากฏเป็นผืนป่าเป็นหย่อมๆ ทำให้เรือนยอดของป่าไม่หนาแน่น กิ่งและลำต้นไม้ไม่มีมอสปกคลุมหรือมีน้อย พันธุ์ไม้ที่พบในผืนป่าดิบเขาในระดับต่ำ ได้แก่ ก่อหม่น ก่อโอบเลื่อม ก่อหมุดตอย ไข่แดง พะโล้ มะแฟน หว้า เหมือดปลาชิว ก้ายาน เข็มแมงเม่านก

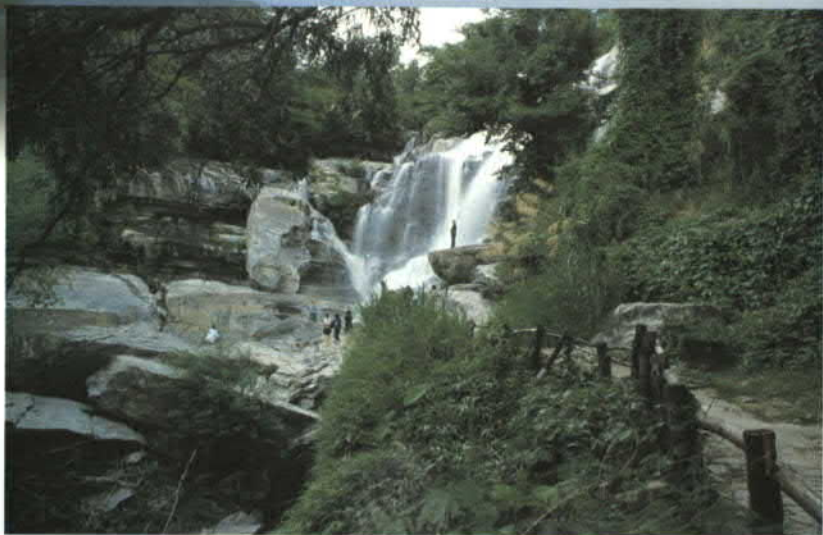
พืชพันธุ์ไม้ในป่าดิบเขาในระดับที่สูง มีระบบของสังคมพืชที่แบ่งออกได้เป็น 3 ระดับ คือ

1. ไม้เรือนยอด คือไม้ที่เจริญเติบโตสูงใหญ่อยู่เหนือผืนป่าปกคลุมบริเวณผืนป่าไว้ด้วยกิ่งก้านใบสาขาให้ดูหนาแน่นนั้น ทั้งหมดเป็นไม้ที่มีลำต้นสูงใหญ่ ดังตรงมีความสูงเฉลี่ยถึง 35 เมตร ซึ่งส่วนใหญ่ก็ได้แก่ ไม้ในตระกูลก่อ เช่น ก่อเคียด ก่อตาน ก่อแหลม ก่อหมี ก่อขาว หว้า มะกอก พะอง ก้ายาน เหมือดไก่แดง มณฑาดอย ทะโล้ พญาไม้ พญาชะมมมือง ขุนไม้ สนสามใบและกำลังเสือโคร่ง

2. ไม้เรือนยอดชั้นกลาง เป็นบริเวณของการเจริญเติบโตของต้นไม้ที่มีความสูงระหว่าง 10-17 เมตร ประกอบด้วยพันธุ์ไม้ที่หลากหลายชนิด เช่น จำปีหลวง เหมือดคองดง ตะโกพนม มะยมหิน เหมือดหลวง เพี้ยฟาน เมี่ยงคอย กุหลาบแคระ

3. ชั้นไม้พุ่ม เป็นพันธุ์ไม้ที่ขึ้นหนาแน่นมากในป่าดิบเขา ได้แก่ พืชตระกูลหวดปลาหมึกเขา กำลังช้างเผือก เข็มตะ ยอเทศ กำลังช้างสาร มะเภาควาย เปล้าตองแตก ช้างดง โคลงเลงขน เป็นต้น

ป่าดิบเขานดอยอินทนนท์ เป็นป่าดิบเขาที่มีอาณาเขตกว้างใหญ่ไพศาล ในยามที่ไปเดินอยู่ในอาณาจักรของป่าดิบเขาแห่งนี้แล้วเหมือนได้ไปยืนอยู่ ณ จุดที่เว้งว่างของธรรมชาติในขณะที่ยอดสนพลิ้วไหว เอนลู่ลมที่พัดมาอย่างหนาวเย็น แสงแดดก็สร้างชีวิตชีวาให้เกิดขึ้นภายใต้ความหนาวเย็น ด้วยการทำให้เกิดเส้นแสงขึ้นตามริ้วใบนั้น

น้ำตกแม็กกลาง จุดแรกที่นักท่องเที่ยวมาเยือนอุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์

ตลอดทางของสายน้ำตกแม็กกลาง จะมีโขดหินระดับสูงต่ำ จนเกิดน้ำตกเล็ก น้ำตกน้อยตลอดทั้งสาย

สายน้ำตกสูงชันของน้ำตกแม่ยะ
เห็นแล้วประทับใจเมื่อได้ชม

ขุนเขาแห่งน้ำตก

ด้วยลักษณะของภูมิประเทศซึ่งเป็นภูเขาสูงชัน การไหลของ
ลำน้ำที่เกิด ณ ผืนป่าเหนือยอดคอยอินทนนท์ จึงมีทั้งที่ไหลผ่านผืนป่า
ที่ราบเรียบไปจนถึงการไหลตกจากหน้าผาที่สูงชันลงสู่หุบเหวเบื้องล่าง
ให้เกิดเป็นน้ำตกในหลายรูปแบบ

น้ำตกแม่กลาง : สัญลักษณ์ของคอยอินทนนท์

ณ จุดแรกของประตูเข้าสู่อุทยานแห่งชาติคอยอินทนนท์
ธรรมชาติอันบริสุทธิ์ที่โดดเด่นส่งงามปรากฏแก่สายตานักท่องเที่ยว
ก็คือ น้ำตกแม่กลางที่ตกผ่านหน้าผาขนาดใหญ่ และตลอดลำน้ำสายนี้
จะมีไฮดรินสูงต่ำต่างระดับเป็นน้ำตกเล็ก น้ำตกน้อย ตลอดเส้นทาง
ไหลลงของน้ำ

น้ำตกแม่กลางเป็นน้ำตกที่ตกจากผาสูงใหญ่และแผ่กว้าง มีธาร
น้ำใสที่โถมลงสู่แอ่งน้ำใหญ่ก่อนจะไหลไปตามลำน้ำอันกว้างใหญ่ของ
ลำน้ำแม่กลาง

อีกมุมหนึ่งของน้ำตกแม่กลาง เป็นจุดที่นักท่องเที่ยวจะเก็บภาพไว้เป็นที่ระลึกเมื่อได้มาเยือน

น้ำตกสิริภูมิ ชื่อเดิม น้ำตกเล่าดี

และที่นี้เองที่เป็นที่รวมของทุกคนที่ต่างพากันมาอาศัยความชุ่มชื้นของธรรมชาติเป็นที่พักผ่อนเล่นน้ำอยู่ตลอดทุกเมื่อเชิวัน น้ำตกแม่กลางจึงเป็นเสมือนศูนย์รวมของทุกคน และกลายเป็นสัญลักษณ์ของดอยอินทนนท์ไปในที่สุด

เหนือ น้ำตกแม่กลางขึ้นไปในลำน้ำสายเดียวกัน มีน้ำตก 2 สาย คู่ขนานปรากฏอยู่อีกแห่งหนึ่งเป็นน้ำตกที่สูงใหญ่รองจากน้ำตกแม่ยะ และเป็นน้ำตกที่มีลักษณะโดดเด่นต่างออกไปจากน้ำตกแห่งอื่นๆ น้ำตกแห่งนี้เดิมมีชื่อเรียกว่า น้ำตกตาตม่องโงและน้ำตกเล่าดี ภายหลังต่อมาได้เปลี่ยนชื่อตามพระนามาภิไธยของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมารว่า “น้ำตกวชิรธาร” แห่งหนึ่ง และเปลี่ยนชื่อตามพระปรมาภิไธยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระบรมราชินีนาถว่า “น้ำตกสิริภูมิ” อีกแห่งหนึ่ง

น้ำตกแม่ยะ

เป็นน้ำตกที่มีขนาดใหญ่ที่สุดและสวยที่สุดของอุทยานแห่งชาติ ดอยอินทนนท์ มีความสูงถึง 260 เมตร เกิดจากต้นน้ำของลำน้ำแม่ยะที่ไหลผ่านหน้าผาสูงชันให้สายน้ำไหลโถมถั่งลงอาบชั้นหินที่แผ่ระดับชั้นให้กว้างใหญ่ และลดหลั่นระดับชั้นลงมาถึงกว่า 30 ชั้น

น้ำตกแม่ยะ เส้นทางของอุทยานแห่งชาติ ดอยอินทนนท์ที่ทุกคนอยากไปสัมผัส

นกคิระ เป็นนกขนาดเล็กสีส้มสวยงามบนป่าดิบเขา ที่อุทยานแห่งชาติคอยอินทนนท์

ดอกไม้มือหนึ่งสวยแปลกตาบนยอดคอย

ด้วยแผ่นชั้นหินที่เรียงรายลดหลั่นลงมาเป็นชั้นๆ ต่อเนื่องกัน จากธารน้ำเบื้องบนลงมาถึงธารน้ำ ณ เบื้องล่างทำให้ธารน้ำตกแห่งนี้ สร้างความมหัศจรรย์ขึ้นไว้กับธารน้ำที่ไหลลงกระทบชั้นหินทีละชั้น จาก ความรุนแรงแห่งกระแสน้ำก็กลายเป็นรัศมีที่แผ่กว้างไหลกระทบชั้นหิน ให้ดูประดุจเป็นธารน้ำที่เชื่อมโยงจากสวรรค์สู่แผ่นดิน

ชีวิตที่หลากหลายของนกนานาชนิด

ด้วยสภาพป่าที่ยังอุดมสมบูรณ์ มีพืชพรรณหลากหลายชนิด ตามประเภทของป่า ทำให้อุทยานแห่งชาติคอยอินทนนท์อุดมด้วย พันธุ์ไม้ ลูกไม้และร่วมเงาแห่งต้นไม้ใหญ่น้อย ให้เป็นที่อยู่อาศัยของ สัตว์นานาชนิด ซึ่งเท่าที่สำรวจพบแล้ว มีสัตว์ประเภทต่างๆ อาศัยอยู่บนอุทยานแห่งชาติคอยอินทนนท์ไม่น้อยกว่า 446 ชนิด

ในจำนวนสัตว์ป่าทั้งหลายของคอยอินทนนท์ สัตว์ที่มีจำนวน มากที่สุด ได้แก่ สัตว์ประเภทนก ซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมากกว่า 304 ชนิด จากจำนวนสัตว์ทั้งหมด 446 ชนิด ซึ่งในจำนวนนี้เป็นนกประจำถิ่น ที่เกิดอยู่ดั้งเดิมในป่าแห่งนี้มากถึง 255 ชนิด ซึ่งนกที่พบเห็นได้ง่ายๆ อาทิ เช่น นกอินทรีดำ นกเค้าดิน นกเขาใหญ่ นกเขาเขียว นกกะลิง นกอีจางคักแต่น นกเค้ากู่ นกเค้าโม่ง นกตบยุงหางยาว นกกระแตงวา นกจาบคาหัวสีส้ม นกหัวขวาน นกนางแอ่น เป็นต้น

นกกินปลีหางยาวเขียว นกขนาดเล็กพบเห็นทั่วไปที่อุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์

แมงมุมนักล่าแห่งพงไพรที่พบบนอุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์

นกป่าหลายชนิดมีถิ่นที่อยู่อาศัยอยู่ในป่าดิบเขาซึ่งปรากฏอยู่ตามบริเวณยอดดอยของดอยอินทนนท์ และในพื้นที่ที่สูงกว่า 1,000 เมตรขึ้นไป ซึ่งเป็นป่าโปร่ง แต่บริเวณพื้นป่าค่อนข้างรกทึบและหนาวเย็น

นกที่พบในป่าดิบเขาส่วนใหญ่จะเป็นนกขนาดเล็ก แต่มีสีสันสวยงาม เช่น นกคิ้วหางสีน้ำตาล นกหางว่าวดำ นกมุ่นกรหัวน้ำตาลแดง นกปีกสั้นสีน้ำเงิน นกอีแพรดท้องเหลือง นกกินปลีหางยาวเขียว นกภูทอนหัวน้ำตาลแดง และนกปรอดกู่เขาอกหลาย เป็นต้น

นอกจากนี้ ในแหล่งน้ำ ลำห้วยและธารน้ำก็มีนกน้ำหลายชนิดที่มักบินวนเวียนหาสัตว์น้ำขนาดเล็กกิน เช่น นกกระเต็น นกอัญชัญป่า-ชาแดง นกอัญชัญอกเทา นกกระปูดใหญ่

สัตว์ป่าที่เหลือนอยู่

ป่าอันอุดมสมบูรณ์ของดอยอินทนนท์ในอดีตนั้น เคยเป็นถิ่นที่รวมชีวิตอันหลากหลาย อาทิ แมวควา เสือดาว เสือดำ เสือโคร่ง เลียงผา กวางป่า อีเก้ง หมูป่า อีเห็นเครือ ชะมดแผงหางสันดำ ชะมดแผงหางปล้อง หมิวควาย หมาไม้ หมูหริ่ง เม่น อันใหญ่ อันเล็ก พญากระรอกบิน พญากระรอกดำ พญากระรอกทองแดง กระต่ายป่า ชะนีมือขาว ลิงเสน ค่างแว่นถิ่นเหนือ ลิงลม ค้างคาวดอย และหมูผิ้อ่างกา

ในจำนวนนี้มีสัตว์ป่าที่หายาก และที่กำลังสูญพันธุ์ไปจากป่าแห่งดอยอินทนนท์ ได้แก่ สัตว์จำพวกเลียงผา กวางผา เสือโคร่ง

เสือดำ เมล็ดดำ แมวดาว และสัตว์ที่ถูกคุกคามให้ตกอยู่ในอันตราย
อย่างน่าเป็นห่วง ได้แก่ หมีควาย ลิงกัง ค่างแว่นถิ่นเหนือ ชะนีมือขาว
และพะญากระรอกดำ เป็นต้น

การกระทำของมนุษย์ตลอดเวลาที่ผ่านมาได้ปรากฏเป็นผลกระทบ
ต่อชีวิตสัตว์ในป่าแห่งดอยอินทนนท์ในปัจจุบัน ทั้งนี้เพราะในอดีตพื้นที่
อุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์ เคยเป็นถิ่นที่อยู่อาศัยอันอุดมสมบูรณ์
ของสัตว์ป่าทุกชนิด แต่ในช่วงระยะเวลา 20-30 ปี ที่ผ่านมา การบุกรุกเบิก
เผ่าถางทำไร่โดยการโค่นทำลายไม้ใหญ่ที่มีอยู่ตลอดเวลาได้ทำให้
จำนวนสัตว์ป่าของผืนป่าแห่งดอยอินทนนท์ต้องลดจำนวนตามลงไปด้วย
เพราะการขาดแคลนถิ่นที่อยู่อาศัยและถิ่นหากิน ตลอดจนรวมถึงการถูกล่า
เป็นอาหารและสินค้า ปัจจุบันสัตว์ขนาดใหญ่ของผืนป่าแห่งนี้จึงเหลืออยู่
เพียง 4 ชนิด ได้แก่ กวางป่า เสี่ยงผา หมีควายและเสือโคร่ง ส่วนสัตว์
ขนาดกลาง เท่าที่ຍังมีการพบเห็นอยู่ก็ได้น้ก ชะนีมือขาว ลิงเสน
ค่างแว่นถิ่นเหนือ หมูป่าและอีเก้ง สัตว์ขนาดเล็กที่ยังคงเหลืออยู่ก็ได้น้ก
กระรอก กระแต อ้นเล็ก เม่นหางพวง และอีเห็นข้างลาย เป็นต้น

ในป่าแห่งเทือกเขาอินทนนท์ยังเป็นถิ่นกำเนิดของสัตว์เฉพาะถิ่น
ได้แก่ ตัวซาลาแมนเดอร์ ซึ่งจัดได้ว่าเป็นซาลาแมนเดอร์ชนิดเดียวที่พบ
ในประเทศไทย และมีถิ่นกำเนิดอยู่ในป่าดอยอินทนนท์ ดอยเชียงดาว
และดอยปุย

ปาดสีสวย

ซาลาแมนเดอร์ สัตว์เฉพาะถิ่นของดอยอินทนนท์

มอส เห็ด รา ตะไคร้ ขึ้นคลุมหนาแน่นบ่งบอกถึงความชุ่มชื้นจากเมฆหมอกที่ปกคลุมหนาแน่นเป็นตลอดเวลา

ความมหัศจรรย์ของไม้เล็ก

แม้จะแผ่อาณาบริเวณให้ปกคลุมแผ่กว้างไปทั่วยอดขุนเขาของป่าดิบดำนวพแห่งชาติแห่งอินทนนท์ ให้ดูรกทึบทะมึนและน่าวันหวาด หากแต่ในท่ามกลางความสูงใหญ่ของป่านั้น ธรรมชาติก็ได้สร้างสีสันและโลกของไม้เล็กขึ้นไว้ให้ ต่างได้พึ่งพาอาศัยกันและกัน

นั่นคือ

ทุกต้นของไม้ใหญ่แห่งป่าอินทนนท์ที่ทอดตัวเองสูงตระหง่านขึ้นไปลิบลิ่วนั้น มันก็จะถูกปกคลุมด้วยไม้เล็กจำพวก มอส เฟิน เห็ดรา ตะไคร่ ที่ขึ้นซับซ้อนหนาแน่นบนลำต้น และต่างอาศัยกันและกันและดอกที่แตกต่างกันอยู่ตลอดเวลา

ชีวิตเล็กๆ หลายชีวิตที่เกิดขึ้นและเป็นความผูกพันกับการมีชีวิตอยู่ของไม้ใหญ่ในป่าดิบเขา

ทุกอย่างก้าวของเท้าที่ก้าวเดินไปบนผืนดินป่าดิบเขาที่ชุ่มชื้นและนั่น พืชเล็กๆ ทั้งหลายจะเกิดการกระจายปรากฏให้เห็นต่อเนื่องจากต้นหนึ่งสู่ต้นหนึ่ง จนกลายเป็นประจักษ์พรมแห่งธรรมชาติ

ดินแดนแห่งกล้วยไม้ป่า

ในผืนป่าดิบเขาของดอยอินทนนท์นั้น เป็นที่รวมของพันธุ์กล้วยไม้หลากหลายชนิด ทั้งที่เกิดขึ้นบนดินและเกิดอยู่บนคากิ่งไม้ คบไม้ ห้อยระย้า เพิ่มสีสันและชีวิตชีวาให้กับป่าดิบแห่งขุนเขาทุกฤดูกาล

กล้วยไม้เป็นพันธุ์ไม้ที่พบมากที่สุดในอุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์ ซึ่งมีอยู่ประมาณ 90 ชนิด ซึ่งจัดได้ว่าป่าดิบเขาแห่งนี้ได้รวมความหลากหลายของพันธุ์กล้วยไม้ไว้อย่างสำคัญ

เห็ดสีส้มสะดุดตาพบเห็นได้ทั่วไป

ไม้ติกด้ามรพในอ่างกาหลวง

กล้วยไม้ป่า ที่เพิ่มสีสันให้กับป่าดิบเขาแห่งดอยอินทนนท์

พันธุ์กล้วยไม้จะเกิดต่างชนิด ต่างพันธุ์ในที่ๆ ต่างระดับความสูง
กัน เช่น ในระดับความสูงจากระดับน้ำทะเล 1,000 เมตรจะพบกล้วยไม้
พันธุ์เอื้องเงิน เอื้องคำน้อย เอื้องตาเทวี รองเท้านารี และข้าวเหนียวลิง

อ่างกาหลวง ดินแดนมหัศจรรย์ของป่า

อ่างกาหลวง หลากหลายพรรณพืช

กุหลาบพันปี เสน่ห์ของคอยอินทนนท์

อ่างกาหลวง : ดินแดนแห่งป่าดึกดำบรรพ์

ณ บริเวณที่ตั้งอยู่มาจกจุดสูงสุดของยอดคอยอินทนนท์ซึ่งเป็น
ที่ประดิษฐานพระอริราชูปถัมภ์พระเจ้าอินทวิชยานนท์ ประมาณ 300-400
เมตร คือเส้นทางที่เดินลงไปดินแดนด้านานจากอดีตที่มีชื่อเรียกว่า
“อ่างกาหลวง”

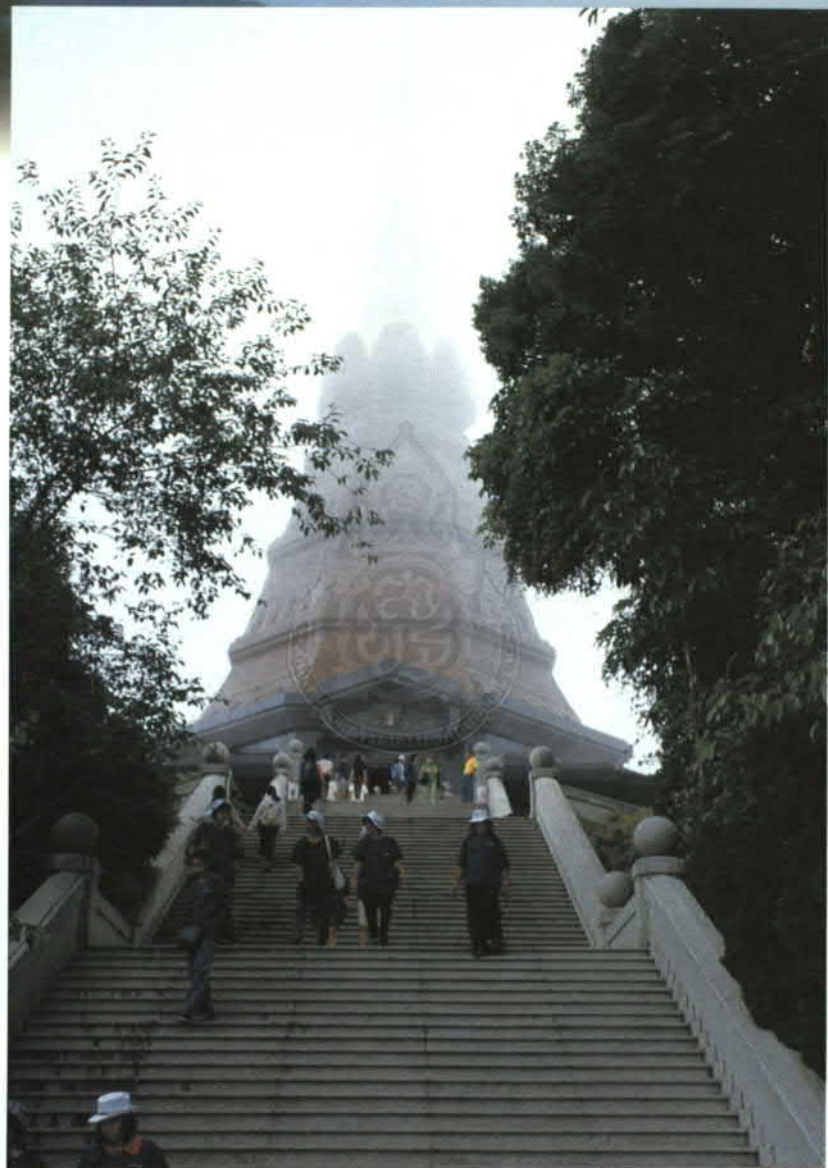
บนเส้นทางที่ทอดลดหลั่นลงไปสู่บึงใหญ่ของอ่างกาหลวงนั้น
รกร้างด้วยไม้ใหญ่ยืนต้นที่สูงตระหง่าน หนาทึบของไม้แห่งป่าดึก
อันได้แก่ กะบาก มะหวด จำปีป่า กุหลาบพันปี พญาไม้ สารภีป่า
อบเชย และหวาย

ไม่ว่าทุกต้นที่เรียงราย แดกกิ่งก้านสาขาอยู่ในอ่างกาหลวงนั้น
ต่างมีลำต้นสูงใหญ่ด้วยอายุที่ยืนยาวมานานแสนนาน และด้วยความ
หนาแน่นของละอองหมอกที่ช่วยให้กิ่งก้าน ใบและดอกชุ่มด้วยน้ำอยู่
ตลอดเวลา ทุกต้นของต้นไม้และทุกกิ่งก้านสาขาของมันจึงมีมอส
และตะไคร่น้ำสีเขียวสดเกาะจับอยู่อย่างหนาแน่น ที่ทำให้ป่าทั้งป่า
ระโยงระยางไปด้วยกิ่งก้านของต้นไม้ที่มี มอส เฟิน เกาะจับอยู่จน
ไม่เหลือส่วนว่างส่วนใดไว้ให้เห็นถึงผิวเปลือกของมันเลย

กุหลาบพันปี หนึ่งในจำนวนไม้ยืนต้นที่ขึ้นอยู่เป็นจำนวนมาก
ในบริเวณอ่างกาหลวงนั้น จะเริ่มออกดอกเป็นสีแดงและขาวสลับ
ในช่วงตั้งแต่เดือนมกราคมไปจนถึงฤดูร้อน ซึ่งสร้างสีสันแห่งหน้าร้อน
ให้กับป่า และสร้างความสดใสดึงดูดผู้มาชมและมาลงมาสร้างความ
มีชีวิตชีวาขึ้น ณ ที่แห่งนี้

กุหลาบพันปีเป็นดอกไม้สีแดง และเป็นดอกไม้ประจำชาติของ
ประเทศเนปาล ซึ่งเป็นพันธุ์ไม้ที่เกิดขึ้นในแถบเทือกเขาหิมาลัย ในระดับ
ความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางที่ 1,700-3,500 เมตร

คอยอินทนนท์นั้น เป็นแนวเทือกเขาที่เป็นส่วนหนึ่งของแนวเขา
หิมาลัยที่ทอดยาวมาทางตะวันออก ซึ่งเกิดจากการเคลื่อนตัวและยกตัว
ของเปลือกโลก เมื่อครั้งในโลกยังมีภูมิกายอากาศหนาวเย็นนั้น ก็จะมีพืชพรรณ
และสัตว์ที่กระจายพันธุ์จากเทือกเขาหิมาลัยลงสู่พื้นที่ด้านล่าง ต่อมาเมื่อ
อากาศของโลกอุ่นขึ้นพืชพรรณและสัตว์ที่กระจายลงมา ก็ไม่สามารถ
มีชีวิตอยู่ได้ในพื้นที่ระดับต่ำ ในขณะที่บนภูเขาสูงยังคงสภาพอากาศเย็น
ทำให้สิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่บนภูเขาสูง ยังสามารถดำรงสืบทอดสายพันธุ์
แห่งชีวิตอยู่ต่อมาได้ให้เป็นการเชื่อมต่อระหว่างเทือกเขาหิมาลัยกับ
เทือกเขาในเขตคอยอินทนนท์

พระมหาธาตุเจดีย์เมทนีดล

พระมหาธาตุพนมภูมิลี

พระมหาธาตุพนมยศคตอย

ก่อนที่จะถึงจุดยอดคตอยอันเป็นจุดสูงสุดของคตอยอินทนนท์นั้น ด้านซ้ายมือจะมีทางแยกเข้าไปสู่องค์พระมหาธาตุ 2 องค์ ปะติษฐานเด่นเป็นสง่าอยู่ ณ เชิงผายศคตอย

พระมหาธาตุ 2 องค์ นี้คือ พระมหาธาตุที่สร้างขึ้นเพื่อถวายเป็นราชสักการะแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ

พระมหาธาตุองค์หนึ่งชื่อ พระมหาธาตุนภเมทนีดล และอีกองค์มีชื่อว่า พระมหาธาตุเจดีย์นภพลภูมิสิริ

อินทนนท์ในวันนี้

ถึงแม้ว่าจะมีถนนลาดยางตัดผ่านเข้าไปในหัวใจของผืนป่า แต่ความยิ่งใหญ่ของยอดคตอยอินทนนท์ก็มิได้ลดน้อยลงไปกับกาลเวลา

ความยิ่งใหญ่ยังคงปรากฏอยู่ ณ ยอดคตอยอินทนนท์

ณ วันนี้ อุทยานแห่งชาติคตอยอินทนนท์จึงยังเป็นที่รวมของความหนาวเย็น

เป็นที่รวมของสายลม สายหมอก และละอองไอน้ำ

เป็นที่รวมของชีวิตที่หลากหลายของไม้เล็กแห่งป่า

เป็นที่รวมของป่าดึกดำบรรพ์ที่สูงใหญ่เทียมเมฆ

และยังเป็นทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นสัญลักษณ์แห่งความสมดุลของธรรมชาติแห่งผืนพิภพไปอีกนานเท่านาน

สวนสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์
รักษ์ป่าไม้รักษ์แผ่นดินถิ่นมหาล
รุกษชาติตาพญาพฤกษาศาสตร์
เฟินชิงข้าหน้าวัวดอกบัวพัน
กุหลาบงามนามควีนบัวจินบาน
ดอกแมงวรายรายร่วงลงริมทาง
วิลัยชาติวาดวงศัปรังประดับ
สง่าสักรักเฝ้าใจเรรวน
บานบุรียี่สุนดอกบุณนาค
ผีเสื้อเกาะเกาะกุ่มพุ่มพะยอม
สวนหินศาลาตลาดนาลำธารดำ
ข้าวตอกดินลินจงประยงค์แซง
ท่ามกลางหุบหินผานภาวกว้าง
ดูเหว้าแจ้วแจ้วดังลิ้นมังกร
ประมณกรวอนไหวไพรพนา
เกิดพระคุณบุญญาบารมี

นิรมิตพรรณพฤกษาสตามล
ดอกใบคันทรงกิ่งแอบอิงกัน
กล้วยไม้พาดหลิวรักผูกพัน
กระแจะจันทน์ขึ้นชิดสนิททาง
คอนเอย่านจันทน์จันทน์ทองหลวง
เกษรบางเบาใบยลมไชยชวน
ลมแล้งลับพลับพลึงคานึงหวน
กลีบลำควนยวนเข้าแก้วเจ้าจอม
กตภาฝากจากจำปามณจาพอม
ตามตะล่อมหอมพอช่อแดง
ประตู่คล้ายจำปาพญาแผ่แผ่
ช่อนเกล็ดเกล็ดงากลิ่นประทุ้นทรวง
ตุงเส้นทางกลางแคว้นบนแดนสรวง
สุริย์แสงลอยต่ำดังลาลี
เทพเทวอารักษ์เกิดศักดิ์ศรี
องค์พระแม่มีงโมลิจกักรัง

ทวีพร ทองคำใบ

ชนพื้นชนวนสวนสมรเด็จ

โลกปัจจุบันก้าวหน้าทางเทคโนโลยีทุกด้าน แม้ว่ามนุษย์สามารถดำรงลงไปถึงกันมหาสมุทรลึก หรือทะยานขึ้นสู่ห้วงอวกาศอันกว้างไกลได้อย่างง่ายดาย

แต่มนุษย์ ไม่สามารถสร้างพืชได้ แม้ใบหญ้าเล็กๆ เพียงใบเดียว

พืช มีวิวัฒนาการมานานนับล้านปี ถ้าขาดพืช สิ่งมีชีวิตอื่นก็ดำรงชีวิตอยู่ไม่ได้ เพราะพืชเท่านั้น ที่สังเคราะห์แสงแดดให้แปรเปลี่ยนเป็นอาหาร สำหรับสิ่งมีชีวิตอื่นได้

วิวัฒนาการของโลก จึงมีพื้นฐานมาจากพืช

ประเทศไทย มีทรัพยากรพรรณพืชที่หลากหลาย เฉพาะพืชขึ้นสูงประมาณ 10,000 ชนิด พืชพรรณหลายชนิดเป็นพืชเศรษฐกิจ บางชนิดเป็นยาสมุนไพร แต่การใช้ประโยชน์จากพืช ยังไม่ได้มีการศึกษาอย่างจริงจัง เพื่อใช้ประโยชน์จากทรัพยากรพืชอย่างชาญฉลาด และให้ผลประโยชน์แบบยั่งยืน ทั้งทางด้านการอนุรักษ์ และการพัฒนา

ดอกไม้แสนงามเมื่อยามเย็น

เมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. 2534 คณะกรรมการว่าด้วยความ
หลากหลายทางชีวภาพ ได้จัดประชุมเกี่ยวกับชีวภาพของประเทศไทย
ที่ประชุมได้ตระหนักถึง ความสำคัญของทรัพยากรด้านพืช
ที่จะทวีขึ้นในอนาคต และวิตกว่าพืชพรรณหลายชนิดจะหมดสิ้นไป
ทั้งที่ยังไม่เป็นที่รู้จัก จึงมุ่งสนับสนุนกิจกรรมด้านอนุรักษ์พรรณพืช
โดยเฉพาะงานด้านสวนพฤกษศาสตร์

องค์การสวนพฤกษศาสตร์จึงได้รับการจัดตั้งขึ้นตามพระราช
กฤษฎีกาจัดตั้งองค์การสวนพฤกษศาสตร์ พ.ศ. 2535 มีสถานภาพ
เป็นรัฐวิสาหกิจ สังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี โดยมีรัฐมนตรีประจำสำนัก
นายกรัฐมนตรี เป็นผู้กำกับดูแลและวางนโยบายร่วมกับคณะกรรมการ
องค์การสวนพฤกษศาสตร์

เพื่อให้ประเทศไทยมีสวนพฤกษศาสตร์ ระดับมาตรฐานสากล
ได้เชิดชูความงาม และคุณค่าของพรรณพืชไทย ให้เป็นที่ประจักษ์
แก่สายตาชาวโลก

ป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์

ทิวทัศน์งดงามก่อนถึงสวนพฤกษศาสตร์

ด้านหน้าสวนพฤกษศาสตร์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์

ในปี พ.ศ. 2537 องค์การสวนพฤกษศาสตร์ ได้รับพระมหากรุณาธิคุณ พระราชทานพระราชานุญาต จากสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ให้ใช้ชื่อสวนพฤกษศาสตร์แห่งนี้ว่า

“สวนพฤกษศาสตร์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์”
Queen Sirikit Botanic Garden

ท้องที่ตำบลโป่งแยง และตำบลแม่รม อำเภอแม่ริม ห่างจากตัวเมืองจังหวัดเชียงใหม่ ประมาณ 27 กิโลเมตร ตามเส้นทางหมายเลข 107 เป็นที่ตั้งของสวนพฤกษศาสตร์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์

บริเวณนี้เป็นชายเขตกุทยานแห่งชาติสุเทพ-ปุย มีลำห้วยหลายสาย ไหลรวมลงสู่ห้วยแม่สา ซึ่งเป็นลำน้ำสายใหญ่ มีน้ำไหลแรงตลอดปี เปรียบเหมือนเส้นเลือดหล่อเลี้ยง ให้ความอุดมสมบูรณ์แก่ผืนป่า อันหลากหลายไปด้วยพรรณไม้ธรรมชาตินานาชนิด

เนื้อที่ 6,500 ไร่ ของสวนพฤกษศาสตร์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ เป็นที่ราบลุ่มกับเนินเขา และภูเขาสูง อันเหมาะสำหรับรถยนต์ตัดผ่านเลาะรอบ ขึ้นลงที่สูงและลาดชัน ทำให้เห็นลักษณะภูมิประเทศอย่างชัดเจน

ทิวทัศน์สองข้างทางโดยรอบสวยงามมาก บางแห่งมองเห็นเงาภูเขากว้างไกล บางแห่งเป็นที่ราบทุ่งป่าเขียวขจี

เป็นสวนพฤกษศาสตร์ระดับสากล อยู่ในสถานที่ที่เหมาะสมเป็นอย่างดี

สวนพฤกษศาสตร์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ เป็นสถาบันที่เป็นผู้นำ และเป็นเลิศทางวิชาการด้านพืช ดังองค์ประกอบที่สำคัญ คือ

เป็นศูนย์รวมพรรณไม้ชนิดต่างๆ ที่มีอยู่ในประเทศโดยเฉพาะพรรณไม้ไทย ได้ทำการตรวจสอบชื่ออย่างถูกต้องและนำมาปลูกจัดให้สวยงาม เป็นหมวดหมู่ ติดป้ายชื่อบอกถึงที่มา และประโยชน์อย่างชัดเจน

เป็นศูนย์อนุรักษ์และขยายพรรณพืช โดยเฉพาะพรรณไม้ประจำถิ่น ไม้หายาก กุหลาบไม้ พืชสมุนไพร และไม่มีค่าทางเศรษฐกิจของไทย โดยดำเนินการขยายพันธุ์ให้เพิ่มมากขึ้น ให้คงอยู่ และเพื่อการศึกษาวิจัยในอนาคต

เส้นทางรอบๆ สวนฯ

ป้ายแสดงพรรณไม้วงศ์ต่างๆ

อาคารต่างๆ ภายในสวนฯ

เป็นสถาบันทางการศึกษาและวิจัยด้านพฤกษศาสตร์ ดำเนินการผลิต และพัฒนาบุคลากรด้านพฤกษศาสตร์ ร่วมกับมหาวิทยาลัยต่างๆ ทั่วประเทศ และร่วมวิจัยขั้นสูงกับสถาบันต่างๆ ในประเทศ เช่น ศูนย์พันธุวิศวกรรมและเทคโนโลยีชีวภาพแห่งชาติ

เป็นศูนย์รวมตัวอย่างพรรณไม้แห้งจากทั่วประเทศ โดยเฉพาะพรรณไม้ในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตรวจสอบรายชื่อพรรณไม้ ให้ชื่อที่ถูกต้องแล้วบันทึกลงในระบบคอมพิวเตอร์อย่างชัดเจน

เป็นศูนย์ข้อมูลด้านพืชที่สำคัญของประเทศ และของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

เป็นสถานศึกษาและพักผ่อน ทางด้านภูมิทัศน์และความหลากหลายของพรรณพืช พร้อมด้วยสถานที่ให้ความเพลิดเพลิน และให้ความรู้แก่ผู้เยี่ยมชม

เป็นแหล่งปลูกฝังทัศนคติที่ดีแก่เยาวชน ให้ความรู้เพื่อโน้มน้าวจิตใจ ให้เกิดความรู้สึกรัก ห่วงแหน และตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติด้านพืช

เพื่อเป็นพื้นฐานทางวัฒนธรรมที่สำคัญของประเทศ

พรรณไม้แห้งที่เก็บมาจากที่ต่างๆ ทั่วประเทศ

กล้วยไม้ในเรือนกระจก

ข้าวตอกพื้น

เทียนญี่ปุ่น

ความร่มรื่นภายในสวนฯ

เส้นทางเดินในสวนพฤกษศาสตร์ฯ

เพียงก้าวแรกที่ผ่านประตูทางเข้าด้านหน้า เราจะสัมผัสได้ทันทีถึงความร่มรื่น พรวนไม้ดอก และไม้ประดับหลากชนิดประดับสีสันสดใสประดับตกแต่งป้ายชื่อ สวนพฤกษศาสตร์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ ให้เด่นชัดสง่างาม เกิดพระคุณบุญญาบารมีของพระองค์ท่าน ให้สถิตสถาพรตลอดไป

ผู้มาเยี่ยมเยือนจะได้ชมพรวนไม้ชนิดต่างๆ ซึ่งปลูกรวมกันเป็นหมวดหมู่ แยกกันตามวงศ์สกุลในพื้นที่ธรรมชาติ มีทางเดินชมพรวนไม้ 3 เส้นทาง

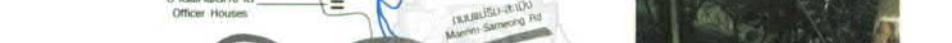
เส้นทางสวนหิน เริ่มต้นจากอาคารศูนย์สารนิเทศเดินลงสู่ น้ำตกแม่सान้อย ผ่านสวนหิน และสิ้นสุดที่บริเวณเรือนรวบรวมพรวนกล้วยไม้ไทย ใช้เวลาประมาณ 30 ถึง 60 นาที

เส้นทางสวนวลัยชาติ เริ่มต้นจากอาคารศูนย์สารนิเทศเดินไป
ตามถนน ตรงขึ้นเนินเขาผ่านแปลงสน ทางเข้าสวนวลัยชาติอยู่ทางด้าน
ขวามือ บริเวณนี้รวบรวมพันธุ์ไม้เลื้อยไว้มากกว่า 135 ชนิด ทางเดิน
ค่อนข้างลาดชัน ใช้เวลาไปและกลับ ประมาณ 1-2 ชั่วโมง

ไม่เลือกที่สวนวัดขาคี

Map of the study area showing the location of the Training Center and Guest Houses relative to the road and the lake.

ศูนย์รวมบริการวิชาการ
ศูนย์รวมบริการวิชาการ

-
- Thai Orchids Nursery
- เลขที่ทางหลวง 2

พิชังศรีปาล์ม

ความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้ล้อมรอบสวนพฤกษศาสตร์ฯ

ดอกไม้หลากสีในเรือนกระจก

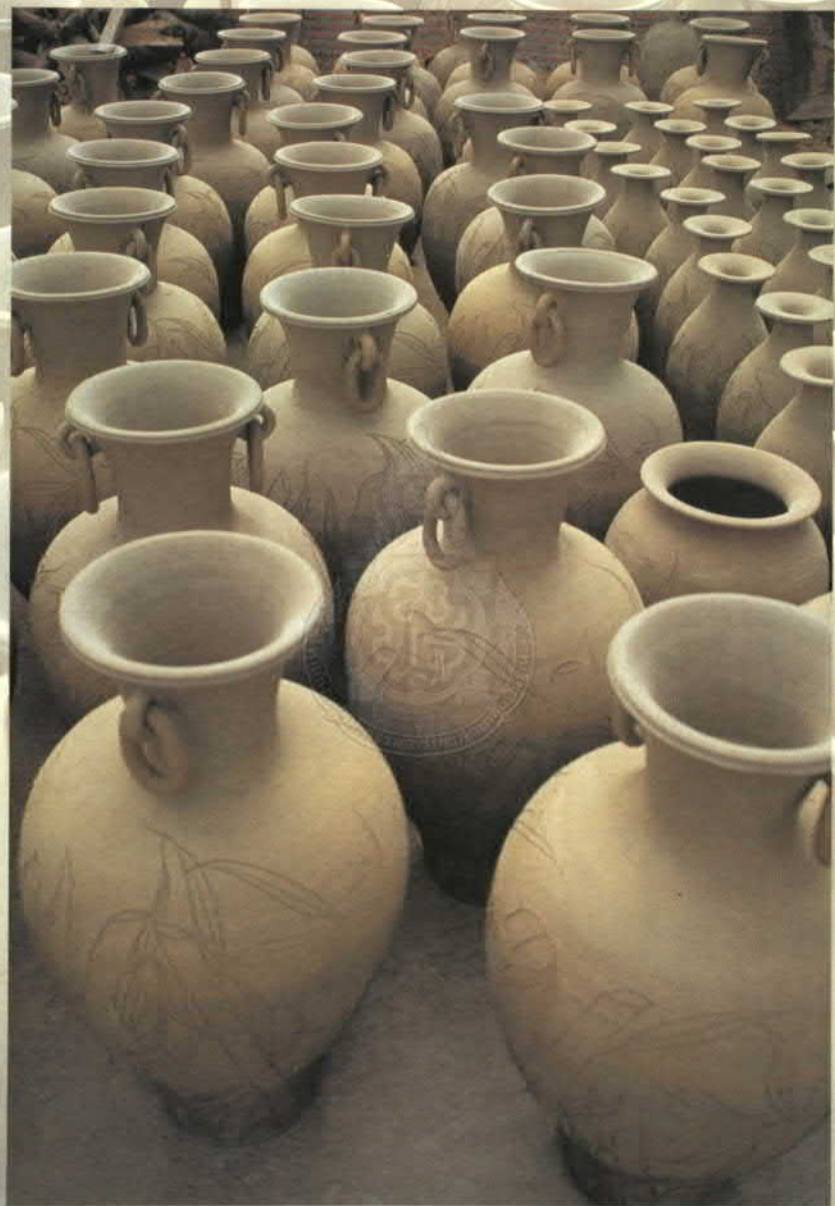
วิถีชีวิตของมนุษย์ ต้องพึงพิงธรรมชาติตลอดเวลา ปัจจัยหลัก
ที่หล่อเลี้ยงมนุษย์ให้ดำรงชีวิตอยู่ได้มาจากธรรมชาติทั้งสิ้น โดยเฉพาะพืช
เพราะความขาดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ธรรมชาติ ส่งผลให้ป่าไม้
ถูกทำลาย เพื่อการพัฒนาที่ผิดทาง

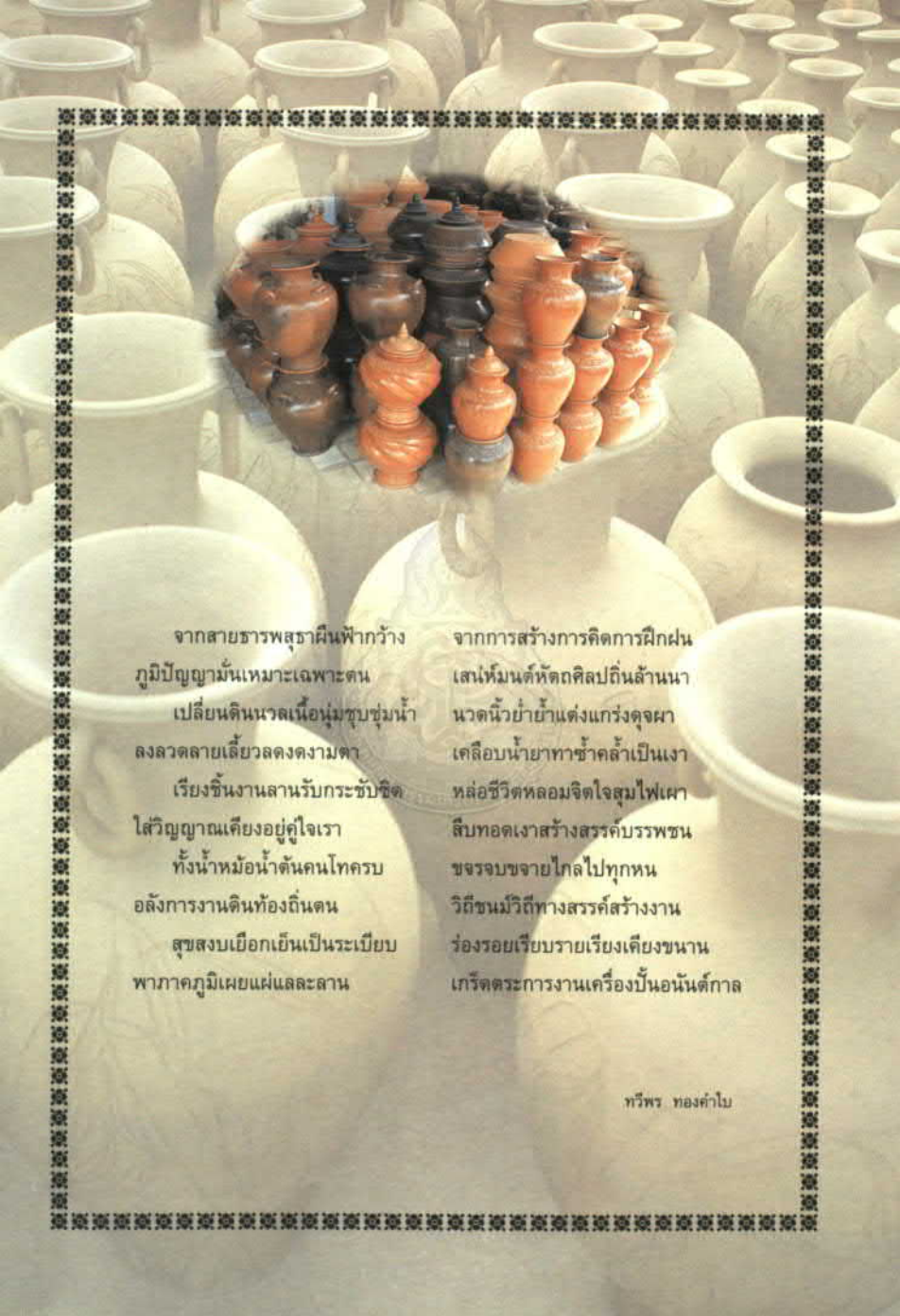
สวนพฤกษศาสตร์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์
เป็นผู้นำด้านการอนุรักษ์ป่าไม้ อนุรักษ์แผ่นดินให้ยั่งยืนยาวนาน
เพื่อประโยชน์ต่อมวลชนตลอดไป

ดังคำขวัญที่ว่า “ป่าคง คงไพร ไทยยั่งยืน”

สวนสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์
สร้างชีวิต สร้างศรัทธา ผลานิสงส์
รักษาสงคองอยู่ คู่ตะวัน ยั่งยืนคง
รักษาสงคอง คงไพร ไทยยั่งยืน

จากสายธารพสุธาผืนฟ้ากว้าง
ภูมิปัญญามันเหมาะเฉพาะตน
เปลี่ยนดินนวลเนื้อนุ่มซุบซุ่มน้ำ
ลงลวดลายเลี้ยวลงดงงามดา
เรียงชั้นงานลานรับกระซิบซัด
ไส้วิญญานเคียงอยู่คู่ใจเรา
ทั้งน้ำหมอน้ำต้นคนโทครบ
อลังการงานดินทองถิ่นตน
สุขสงบเบือกเย็นเป็นระเบียบ
พสกนิกรภูมิใจเผยแผ่และสาน

จากการสร้างการคิดการฝึกฝน
เสนาหิมนต์หัดคิดปิ่นล้านนา
นวดนัย้าย้านแต่งแกว้งดูจผา
เคลือบน้ำยาทาข้าวคล้าเป็นเงา
หล่อชีวิตหลอมจิตใจสุมไฟเผา
สืบทอดเงาสว่างสรรค์บรรพชน
ขจรจวบจายไกลไปทุกหน
วิถีชนมีวิถีทางสรรค์สร้างงาน
ร่องรอยเรียบรายเรียงเคียงขนาน
เกร็ดตะระการงานเครื่องปั้นอันศักดิ์กาล

ทวีพร ทองคำใบ

เกร็ดกระการงานเครื่องปั้น

เครื่องปั้นดินเผาไทย สามารถพบได้ในทุกภูมิภาคของประเทศไทย เพราะเป็นการผลิตเพื่อใช้ประโยชน์ในครัวเรือนและค้าขายในท้องถิ่น ลักษณะของเครื่องปั้นดินเผาเป็นหัตถกรรมที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมา และมีลักษณะเฉพาะในแต่ละภูมิภาค โดยใช้วัตถุดิบที่มีอยู่ในพื้นที่ เช่น ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่าเคยเป็นแหล่งอารยธรรมสมัยก่อนประวัติศาสตร์ มีการทำเครื่องปั้นดินเผาสืบทอดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน ที่มีชื่อเสียงมากคือที่บริเวณบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี ที่หมู่บ้านโพนขวา หมู่บ้านผือโปด ตำบลเปลือยน้อย อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ที่บ้านด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา ภาคกลาง พบว่ามีการผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่ตำบลคลองสระบัว และการทำอิฐ ที่อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่จังหวัดนนทบุรีและปทุมธานี พบว่า มีการผลิตเครื่องปั้นดินเผาแบบ

ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผา ที่ใช้ในปัจจุบัน

หมอน้าตันที่วางไว้หน้าบ้านในภาคเหนือ

มอญโบราณหรือที่เรียกว่า “กว่านอาม่าน” โดยเฉพาะที่ตำบลปากเกร็ด จังหวัดนครปฐม เนื่องจากบรรพบุรุษเป็นชาวมอญ จึงมีการดำรงชีวิตและสืบทอดประเพณีวัฒนธรรมแบบมอญ ภาคใต้ ไม่ค่อยมีการทำเครื่องปั้นดินเผาที่มากนัก เพราะอาชีพการทำสวนยางทำรายได้ดีกว่า ประกอบกับมีฝนตกเกือบตลอดทั้งปี ทำให้ไม่สามารถตากผลิตภัณฑ์ให้แห้งได้โดยง่าย แต่ก็พอมีให้เห็นบ้าง เช่น ผลิตภัณฑ์จำพวกเซรามิกที่ตำบลกะลุวอเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส ภาคเหนือ พบว่ามีการผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่ม่อนเขาแก้ว ผลิตภัณฑ์เซรามิกที่อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ผลิตภัณฑ์เซรามิกและเครื่องสังคโลกที่อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาที่อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย และการผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่อำเภอหางดง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่

เครื่องปั้นดินเผาที่จังหวัดเชียงใหม่

จังหวัดเชียงใหม่ หรือ นพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่ ศูนย์กลางของอาณาจักรล้านนาที่ยังคงสัญลักษณ์ของความเป็นศูนย์กลางมาจนถึง

กระเบื้องสำหรับทำดินให้แตกก่อนนำไปและนวด

ปัจจุบัน แม้ว่าอารยธรรมจากตะวันตกจะไหลเข้ามาถึงเชียงใหม่จนแทบจะทำให้ผู้ที่รับอารยธรรมนั้นกลายเป็นชาวตะวันตกไปแล้ว แต่ชาวเชียงใหม่ส่วนใหญ่ยังคงยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีที่สืบทอดกันมาช้านาน และผสมผสานกับการปรับตัวชีวิตให้เข้ากับอารยธรรมตะวันตกได้อย่างกลมกลืน เช่นเดียวกับศิลปหัตถกรรมซึ่งเป็นความภาคภูมิใจของชาวเชียงใหม่ ยังคงถ่ายทอดสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน พร้อมๆ กับการปรับเปลี่ยนและพัฒนาการในด้านต่างๆ ให้ดีขึ้น ทั้งในด้านการผลิต การตลาด และการจัดการเพื่อความอยู่รอดและรายได้

การผลิตเครื่องปั้นดินเผาของเชียงใหม่มีการพัฒนาจากเครื่องใช้ประจำบ้านมาเป็นของฝาก ของที่ระลึก เป็นเครื่องประดับ เครื่องตกแต่งบ้าน การผลิตในเชิงอุตสาหกรรมที่มีจำนวนมากๆ วัสดุที่สัดไส้หรือลักษณะที่แปลกตาจึงแพร่หลายขึ้นอย่างรวดเร็ว เพื่อสนองตอบความต้องการของผู้มาท่องเที่ยว โดยผลิตในรูปเครื่องเคลือบเซรามิก ซึ่งสามารถผลิตในรูปแบบที่หลากหลายและสนองตอบความต้องการได้เป็นอย่างดี

แบบพิมพ์

เครื่องโม่ดิน

สำหรับงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาในจังหวัดเชียงใหม่ ที่ใช้วิธีการผลิตไม่ซับซ้อน ใช้แรงงานคน ใช้ฝีมือและภูมิปัญญาชาวบ้าน อันเป็นเอกลักษณ์ที่ยังคงสืบทอดกันอยู่ให้เห็นในปัจจุบัน คือ การผลิตหม้อที่บ้านกวนหารแก้ว เครื่องปั้นดินเผาที่บ้านขุนเส และหม้อน้ำดินที่บ้านเหมืองกุง ตำบลหนองควาย อำเภอหางดง

หม้อบ้านกวนหารแก้ว

เป็นหัตถกรรมพื้นบ้านอย่างแท้จริง ที่ยังคงมีพอให้เห็นอยู่ กรรมวิธีการผลิตยังเป็นแบบดั้งเดิม จากบรรพบุรุษซึ่งสืบเชื้อสายมาจากชาวลัวะที่ถูกกวาดต้อนมา และถ่ายทอดวิธีการปั้นหม้อแบบดั้งเดิมมาจนถึงปัจจุบัน แม้ว่าจะเหลืออยู่ไม่กี่หลังคาเรือน เนื่องจากรายได้ที่ค่อนข้างน้อย วัตถุประสงค์คือดิน ก็ต้องนำมาจากที่อื่น และความต้องการของตลาดน้อยลง ทำให้การผลิตหม้อแบบนี้มีที่บ้านกวนหารแก้ว ตำบลกวนหารแก้ว อำเภอหางดง เท่านั้น ผู้ผลิตมักจะเป็นผู้มีวัยชราขาดทุนขาดทุน เพราะใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ สำหรับวัยหนุ่มสาวมักไม่ค่อยทำ

ดินท้องถิ่นที่จะนำมาใช้เป็นวัตถุดิบในการปั้น

อาจเป็นเพราะไปทำงานประเภทหนึ่งที่ถือว่าได้ดีกว่าและไม่ต้องใช้ฝีมือ
และทรหดทนสูง เนื่องจากการปั้นหม้อที่บ้านสวนทวนแก้วนี้ จะใช้
วิธีแบบดั้งเดิมซึ่งเป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน ไม่ใช่เครื่องทุ่นแรงสมัยใหม่
วิธีการคือ นำดินเหนียวที่ผ่านการทุบหรือบดจนละเอียดแล้วมาหมัก
ในน้ำประมาณ 1-2 คืน เพื่อให้ดินได้ดูดซับน้ำเข้าไปทำให้ดินนิ่ม
มีความเหนียว ขึ้นรูปได้ง่าย แล้วจึงนำมาผสมกับทรายละเอียดและน้ำ
ในอัตราส่วนที่พอเหมาะ นวดจนส่วนผสมเข้าเป็นเนื้อเดียวกันและไม่มี
ฟองอากาศอยู่ภายใน จากนั้นนำมาขึ้นรูป โดยวางไว้บนแป้นที่คนปั้น
ต้องเดินรอบแป้นขณะขึ้นรูป ต้องเดินหลายสิกรอบกว่าจะขึ้นเป็นรูป
เป็นทรงที่ต้องการได้ ขั้นตอนนี้เป็นเพียงการขึ้นโครงเท่านั้น ต่อจากนั้น
จึงนำมาตกแต่งด้วยมือและไม้แบนจนเข้ารูป นำมาแต่งลาย ทาสีด้วย
น้ำดินสีน้ำตาลแดงแล้วนำไปเรียงตากแดดกลางแจ้งให้แห้งสนิท จึงนำ
ไปเผา โดยใช้ฟืนวางเรียงกันล้อมรอบเป็นรูปสี่เหลี่ยม นำหม้อไปวาง
เรียงกันภายในกองฟืน กระยะให้พอเหมาะไม่ให้เข้าไปชิดกองฟืน
เกินไป ด้านบนคลุมด้วยเศษหม้อ ไม้ กระดางที่แตกแล้วมาวางทับไว้

แม่พิมพ์สำหรับขึ้นส่วนฐาน

นำดินที่ไม่แล้วไปเข้าเครื่องนวด

เพื่อกันไม่ให้ไฟลุไฟไหม้คัสกับหม้อโดยตรง เพราะจะทำให้หม้อได้รับ
ความร้อนมากเกินไปและแตกง่ายได้ เอาชี้นี้เผ้าจากการเผาครั้งก่อนมาเท
ลงไปอีกชั้นกันที่จะสุกด้วยฟางข้าวเป็นกองโต จากนั้นจึงจุดไฟเผา
ก็จะเห็นไฟกองใหญ่อยู่กลางลานบ้านขณะเผา เมื่อไฟดับหมดแล้ว
รอนจนเย็นจึงนำหม้อออกมา รอกการนำไปจำหน่ายหรือผู้สั่งทำมารับไป
จำหน่ายต่อไป

ในสมัยก่อนนั้นผู้ปั้นมักเป็นผู้หญิง ส่วนผู้ชายมีหน้าที่นำไปขาย
ซึ่งต้องตระเวนไปตามหมู่บ้านต่างๆ เมื่อขายหมดจึงกลับบ้าน บางครั้ง
ต้องไปที่ละหลายวัน ปัจจุบันจะมีพ่อค้าคนกลางมารับถึงบ้าน จะเห็น
ได้ว่าในอดีต ผู้หญิงเป็นผู้ปั้น ส่วนผู้ชายมีหน้าที่นำไปขาย ผู้ชายจึงปั้น
กันไม่เป็น แม้ในปัจจุบันก็เช่นกันจะเห็นว่าผู้ปั้นเป็นคุณป้า คุณยาย
ไม่ค่อยเห็นคุณลุง คุณตา รวมทั้งไม่ค่อยมีคนวัยรุ่นหนุ่มรุ่นสาว
ก็เพราะว่าไม่มีใครอยากทำ อยากฝึกหัด เนื่องจากไม่คุ้มค่าเหนื่อย
และมีงานรับจ้างประเภทอื่นที่มีรายได้ดีกว่า จึงเป็นที่สนใจได้เลยว่า
ในอีกไม่กี่ปีข้างหน้าพอหมดยุคคุณป้า คุณยาย รุ่นนี้แล้ว การปั้นหม้อ
บ้านกวนหารแล้วก็คงจะสูญหายตามคุณป้า คุณยาย ไปด้วย เพราะไม่มี
ผู้สืบทอดต่อ คงจะเหลือเพียงตำนานที่เล่าขานกันและรูปร่างของหม้อ
ที่อยู่ในพิพิธภัณฑ์หรือรูปภาพในหนังสือเท่านั้น

อนิจจา...หม้อบ้านกวนหารแก้ว

คงไม่แคล้วสาบสูญในไม่ช้า

เพราะไม่มีผู้สืบทอดเรียนวิชา

ด้วยเห็นว่าต้องราคาน่าเศร้าใจ

ใครบ้างเล่าจะมาช่วยกอบกู้

ช่วยเติมเชื้อสานต่อให้สดใส

ให้ดำรงคงอยู่คู่ถิ่นไทย

ให้ยิ่งใหญ่ยืนนานคู่บ้านเอย

ดินที่ผ่านการนวดแล้ว พร้อมที่จะนำไปปั้น

เครื่องปั้นดินเผาบ้านขุนเส

เดินเลยมาจากแหล่งผลิตหม้อบ้านกวานหารแก้วไม่กี่กิโลเมตร ก็จะพบกับหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาอีกรูปแบบหนึ่งซึ่งมีลักษณะการผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่สืบทอดต่อกันมายาวนานไม่แพ้กัน แต่มีวิวัฒนาการในการผลิตก็คือ การใช้แป้นหมุนเข้ามาช่วยในขณะขึ้นรูป ทำให้ได้รูปทรงที่สวยงามขึ้น และทำให้จำนวนมากขึ้นกว่าการผลิตที่บ้านกวานหารแก้วมาก วัสดุสำคัญที่ใช้คือดินเหนียว ซึ่งเป็นดินที่ขุดมาจากท้องนาในเอง ที่บ้านขุนเสในอดีตก็เป็นเช่นเดียวกับบ้านกวานหารแก้ว อาชีพส่วนใหญ่คือการทำนา (เป็นอาชีพหลัก) เมื่อเสร็จจากการทำนาก็ผลิตเครื่องปั้นดินเผาขายเป็นอาชีพเสริม ปัจจุบันทำกันไม่กี่หลังคาเรือน สาเหตุใหญ่เกิดจากที่ดินมีราคาแพง ชาวบ้านจึงขายที่ดินให้นายทุนที่มากกว่านซื้อเพื่อเก็งกำไร เมื่อได้เงินมาก็ใช้จ่ายอย่างสุรุ่ยสุร่าย ซื้อสิ่งของเครื่องใช้จำพวกเครื่องไฟฟ้าที่ตัวเองไม่เคยมี ต่อมาเมื่อเงินหมดก็ไปประกอบอาชีพรับจ้าง ส่วนใหญ่อยู่ในเมืองหรือต่างจังหวัด นานๆ ก็กลับมาเยี่ยมบ้านทีหนึ่ง ผู้ที่อยู่ในหมู่บ้านมักเป็นผู้สูงอายุ สตรี และเด็กๆ ที่ต้องเฝ้าบ้าน เลี้ยงลูกหรือยังอยู่ในวัยเรียน เครื่องปั้นดินเผาที่บ้านขุนเสที่ยังคงมีอยู่ในทุกวันนี้ เพราะอาศัยเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาช่วยหลายอย่าง แต่ก็ยังคงความเป็นเอกลักษณ์ที่สืบทอดกันมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ มีการดัดแปลงวิธีการผลิตหลายอย่างให้ทันสมัยขึ้น เป็นต้นว่า แป้นวงดินเพื่อขึ้นรูป มีการเปลี่ยนแปลงเป็นใช้แป้นหมุน มีการใช้สีที่หลากหลายขึ้น ทำให้ผลิตภัณฑ์มีสีสันที่น่าสนใจมากขึ้น มีการดัดแปลงรูปทรงและลวดลายที่แปลกตา จนสามารถใช้ได้เป็นทั้งของใช้และเครื่องประดับ ทำให้การตลาดกว้างขวางขึ้น มีผู้สนใจซื้อเพื่อเป็นเครื่องประดับหรือของฝากมากขึ้นแทนที่จะเป็นการซื้อเพื่อนำไปใช้ประโยชน์เพียงอย่างเดียว นอกจากนั้น การใช้เตาเผาก็ทำให้ผลผลิตมีความคงทน ผลิตได้จำนวนมากขึ้น ไม่แตกหักได้ง่ายเหมือนการเผาด้วยวิธีก่อไฟเผากลางแจ้งแบบเก่าซึ่งควบคุมอุณหภูมิได้ยาก หนึ่งในจำนวน 4-5 บ้านที่ยังคงผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่บ้านขุนเส คือ ที่บ้านเลขที่ 180 หมู่ 8 ตำบลหนองควาย อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ เจ้าของบ้านคือนายประสิทธิ์และนางกัลยา พักทอง ซึ่งทำมา 7 ปีแล้ว ตอนแรกๆ ก็ปั้นด้วยมือผลิตประเภทเครื่องใช้ ต่อมาเมื่อมีผู้สั่งเข้ามามาก จึงทำเป็นเชิงอุตสาหกรรม ตามใบสั่งที่ส่งเข้ามาทั้งที่เชียงใหม่และที่กรุงเทพฯ ส่วนใหญ่จะเป็นใบสั่งจากกรุงเทพฯ โดยเฉพาะในช่วงเทศกาลสงกรานต์

การขึ้นส่วนฐานของภาชนะขนาดใหญ่
ซึ่งต้องใช้แบบพิมพ์

การขึ้นรูปโดยมีอุปกรณ์สำคัญคือแป้นหมุน

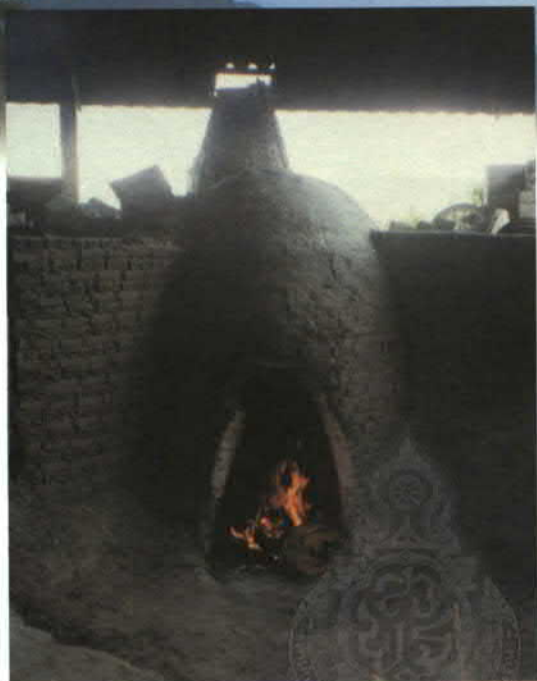

ตกแต่งภาชนะที่ขึ้นรูปเสร็จแล้วให้เรียบ
ก่อนนำไปตากแห้งต่อไป

ภาชนะที่นำไปตากกลางแจ้ง
เตรียมที่จะนำเข้าเตาเผา

ซึ่งจะมารับเอาไปเอง ปัจจุบันมีคนงานประมาณ 50 คนจ้างเป็นรายวัน และมักเป็นนักเรียน ค่าจ้างวันละ 80 บาท ดินที่ใช้ในการผลิตเป็น ดินท้องถิ่นที่อยู่ในจังหวัดเชียงใหม่เอง เป็นดินนาชั้นที่ 2 ซึ่งเป็น ดินเหนียวปนทราย วิธีการคือต้องเอาดินที่ขุดมาจากท้องนา มากรอง ดากแดดให้แห้งเสียก่อน แล้วจึงนำมาไม่ให้ละเอียด นำไปผสมน้ำ ในอัตราส่วน 1:3 หมักไว้ 1 คืน เพื่อให้ดินดูดซับน้ำเข้าไปในเนื้อดิน จนกลายเป็นเนื้อเดียวกัน จึงนำดินไปนวดเพื่อให้ฟองอากาศที่อยู่ในดิน ออกไปให้หมด กองรวมกันไว้ในร่มนวดอีกครั้งก่อนที่จะนำไปขึ้นรูป ซึ่งสร้างแบบไว้แล้ว ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาที่บ้านขุนเส ส่วนใหญ่ จะเป็นภาชนะขนาดกลางและขนาดใหญ่ การขึ้นรูปจะใช้วิธีเสดินลงไป ในแบบพิมพ์ ส่วนฐานซึ่งตั้งอยู่บนแป้นหมุน จากนั้นจึงขึ้นรูปตาม แบบพิมพ์เสร็จแล้วทั้งไว้ 1 คืน จึงนำออกจากแบบจะได้ส่วนฐานของ ภาชนะแล้วจึงนำไปต่อส่วนบน โดยวางบนแป้นหมุน ขึ้นรูปส่วนบน ด้วยมือจนถึงปากภาชนะ ทั้งไว้พอหมาด จึงนำไปแกะสลักลาย ซึ่งมีทั้ง การแกะสลักลงบนเนื้อดิน และการฉลุลายเป็นลวดลายต่างๆ ตามจินตนาการ หรือตามใบสั่ง คนที่ทำจนชำนาญแล้ว ก็จะแกะสลักไปได้เลย เพราะมีความชำนาญมาก ผึ่งไว้ในร่ม 2 วัน แล้วนำไปตากแดดกลางแจ้งอีก 3-5 วัน จนเนื้อดินแห้งสนิท จึงนำไปเข้าเตาเผา จุดไฟให้ความร้อน เข้าไปในเตาเผาซึ่งเรียกว่า การอบ (กาน-อบ) ประมาณ 1 วันครึ่ง

การเผาโดยใช้ฟืน

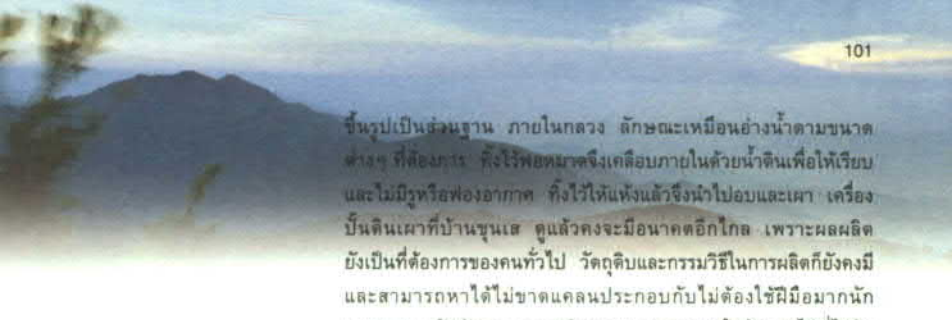

เตาเผา

ตกแต่งระบายสีไหแปลกตา

เพื่อให้เนื้อดินแห้งมากขึ้นและทนความร้อนสูงได้ จึงให้ความร้อนเต็มที่ประมาณครึ่งวัน จึงดับไฟทิ้งไว้ในเตาเผาประมาณ 1 วัน รอให้ความร้อนในเตาเผาเย็นลงพอที่จะนำออกมาจากเตาเผาเพื่อนำส่งตามใบสั่ง หรือรอผู้สั่งมารับไป หรือนำไปลงสีเพื่อให้มีสีสันทึ่แปลกตา และดูสวยงามไปอีกแบบหนึ่ง สีที่ใช้เป็นสีทาบานธรรมดา เมื่อสีแห้งแล้วก็สามารถส่งหรือนำไปจำหน่ายได้เลย เครื่องปั้นดินเผาที่บ้านขุนเสนนี้จะต่างจากที่บ้านกวนหารแก้ว และบ้านเหมืองกุง เพราะส่วนใหญ่มีขนาดใหญ่จึงต้องมีการทำแบบพิมพ์ส่วนฐานก่อน แบบพิมพ์นี้ทำขึ้นจากดินขาว ซึ่งต้องสั่งมาจากจังหวัดลำปาง เป็นดินที่มีความแข็งแรงและทนความร้อนสูงมากเมื่อเผาแล้ว กรรมวิธีในการผลิตแบบพิมพ์ก็ไม่ยุ่งยากอะไร เริ่มต้นก็นำดินมาไม่ให้ละเอียด แยกหิน กรวดทรายออกให้หมด นำไปผสมน้ำจนเข้ากันดีกับเนื้อดินแล้วจึงนำไป

ขึ้นรูปเป็นชิ้นฐาน ภายในกลวง ลักษณะเหมือนอ่างน้ำตามขนาดต่างๆ ที่ต้องการ ก็จะให้พ่อหมาจิงเคลือบภายในด้วยน้ำดินเพื่อให้เรียบ และไม่มีรูหรือฟองอากาศ ก็จะให้แห้งแล้วจึงนำไปอบและเผา เครื่องปั้นดินเผาที่บ้านขุนเส ดูแล้วคงจะมีอนาคตอีกไกล เพราะผลผลิตยังเป็นที่ต้องการของคนทั่วไป วัตถุประสงค์และกรรมวิธีในการผลิตก็ยังคงมี และสามารถหาได้ไม่ขาดแคลนประกอบกับไม่ต้องใช้ฝีมือมากนัก นอกจากอาศัยทักษะ ความชำนาญและความพอใจกับรายได้ที่ได้รับ แม้ว่าจะไม่มากแต่ก็สามารถหาเลี้ยงชีพและมีเงินเก็บได้บ้าง ผู้ที่มารับจ้างทำจึงมีทุกวัย และถ่ายทอดฝีมือประสบการณ์กันต่อๆ ไปได้ ไม่เหมือนกับการผลิตหม้อบ้านกวนหารแก้วซึ่งนับวันก็ค่อยๆ สูญหายไปตามอายุ และไม่มีผู้คิดจะสืบทอดต่อหรือปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตให้ดีขึ้น ซึ่งนับว่าน่าเสียดายมาก ในไม่ช้าก็คงจะเหลือแต่ตำนานที่เล่าให้ลูกหลานฟังกันเท่านั้น

ภาชนะที่ได้รับการเผาแล้ว

หม้อน้ำดันที่บ้านเหมืองกุง

ที่บ้านเหมืองกุง ซึ่งอยู่ไม่ห่างไกลจากบ้านขุนเสเกินไปนัก เมื่อเดินข้ามถนนสายหลัก (เชียงใหม่-ฮอด) ก็จะพบกับบ้านเหมืองกุง ที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันทั่วไปว่าเป็นแหล่งผลิต “หม้อน้ำดัน” ซึ่งเป็นภาชนะใส่น้ำหรือที่คนทั่วไปรู้จักกันในนามว่า “คนโทใส่น้ำ” หม้อน้ำดันเป็นภาชนะที่ชาวล้านนาผลิตและใช้สำหรับใส่น้ำไว้ดื่ม ด้วยเหตุที่เป็นเครื่องปั้นดินเผาที่ใช้อุณหภูมิในการเผาไม่สูงนัก เนื้อดินมีความหยาบหนาและมีรูพรุนค่อนข้างมากจึงทำให้การระบายความร้อนได้ดี น้ำที่อยู่ในภาชนะจึงคงสภาพของความเย็นอยู่เสมอ และเพื่อป้องกันไม่ให้น้ำซึมออกมาได้ จึงต้องทาภายนอกด้วยน้ำดินชั้นและขัดผิวให้มัน ประดับตกแต่งภายนอกอย่างสวยงามด้วยลวดลายต่างๆ ที่เกิดจากการขีด ขีด แกะลายพิมพ์ กัดลายหรือปั้นลาย ทำให้หม้อน้ำดันนอกจากจะเป็นประโยชน์ใช้สอยในการใส่น้ำดื่มแล้วยังเป็นภาชนะเครื่องประดับที่มีไว้ทุกบ้านอีกด้วย หม้อน้ำดันนั้นเดิมทีชาวพื้นเมืองทั่วไปเรียกว่า “น้ำดันเจียว” เพราะคนที่ทำหม้อน้ำดันนี้เป็นชาวเจียวหรือไทยใหญ่ที่ถูกกวาดต้อนและอพยพมาจากเมืองปุมและเมืองสาด ซึ่งในปัจจุบันอยู่ในบริเวณฝั่งตะวันออกของแม่น้ำสาละวินในเขตรัฐฉาน ประเทศพม่า เมื่อเวลาผ่านไป การผสมผสานทางด้านขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม และเผ่าพันธุ์ ทำให้ศิลปะการทำน้ำดันเจียวได้รับการปรับปรุงและพัฒนารูปแบบ ทั้งรูปร่าง ขนาด กรรมวิธีในการผลิต ชื่อของน้ำดันเจียวจึงค่อยๆ เปลี่ยนไปกลายเป็น “น้ำดันเชียงใหม่” แทน

คนโทใส่น้ำที่ผลิตจากบ้านเหมืองกุง

แล้วจะเป็นผลผลิตจากจังหวัดเชียงใหม่ หมู่บ้านที่ผลิตหม้อน้ำดัน เรียกกันว่ายานน้ำดัน ซึ่งเป็นชื่อเดิมของ “บ้านเหมืองกุง” ด้วยสภาพเช่นเดียวกับที่บ้านกวนหารนกกวนและบ้านขุนเส แม้ว่าอาชีพการทำนาจะเป็นอาชีพหลัก และการผลิตหม้อน้ำดันจะเป็นอาชีพรองแต่รายได้จากทั้งอาชีพหลักและอาชีพรองก็ไม่ได้ทำให้มีฐานะอย่างอยู่ดีกินดีได้ เพียงแต่พอประทังชีวิตไปได้เท่านั้น เมื่อว่างเว้นจากฤดูทำนา ชาวบ้านจึงหาอาชีพตามที่ตนเองมีความรู้และมีความถนัด คือการผลิตหม้อน้ำดัน ซึ่งก็ทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้นบ้าง แต่หลังจากภาวะเศรษฐกิจทรุดลง ชาวบ้านส่วนใหญ่ขายที่ดินทำกินไป ทำให้รายได้ไม่พอกับรายจ่าย จึงต้องออกไปหารายได้ด้วยการรับจ้างในท้องถิ่นอื่น การผลิตหม้อน้ำดันจึงเหลือเพียงไม่กี่หลังคาเรือนเท่านั้น ประกอบกับความต้องการน้อยลงเนื่องจากมีภาชนะอื่น เช่น พลาสติก ผลิตภัณฑ์เซรามิก หรือเครื่องใช้ไฟฟ้าต่างๆ เช่น ตู้เย็น เครื่องปั่นผลไม้ เข้ามาเป็นตัวเลือก ทำให้ความต้องการภาชนะใส่น้ำลดน้อยลงไป การผลิตหม้อน้ำดันในปัจจุบัน จึงมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ต้องเพิ่มความสามารถในการแข่งขันด้วยการนำเอาศิลปะเข้ามาประยุกต์ใช้ เพิ่มกรรมวิธี

การขึ้นรูปโดยใช้แป้นหมุนที่บ้านเหมืองกุง

ตกแต่งแกะสลักลาย

ในการผลิตให้ได้ผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพมากขึ้น สะดุดตามากขึ้น เพื่อจะสามารถนำไปเป็นเครื่องประดับหรือของฝาก ของที่ระลึกได้ อย่างไรก็ตามวิธีในการผลิตยังคงใช้มือเป็นหลัก อุปกรณ์สำคัญได้แก่แป้นหมุนที่ยังคงต้องใช้มือหมุนขณะขึ้นรูป เครื่องมือแกะสลักลาย (ใช้ซี่ไม้ไผ่ที่ทำขึ้นเอง) ก้อนหินขัด เป็นต้น โดยมีขั้นตอนการผลิตพอสังเขปดังนี้

1. ขึ้นเตรียมดิน นำดินที่ขุดมาตากให้แห้งแล้วนำไปไม่ให้แฉะแฉืด บางครั้งต้องร่อนถ้าดินมีทรายหรือเศษหินปนอยู่มาก จากนั้นนำดินไปผสมกับน้ำในอัตราส่วน 1:2 ส่วน ใส่เข้าเครื่องนวดเพื่อให้ดินและน้ำผสมเข้าเป็นเนื้อเดียวกันหมักทิ้งไว้ เมื่อจะนำมานั่งนวดอีกครั้ง อาจมีการเติมน้ำลงไปด้วยเพื่อให้เนื้อดินมีความอ่อนและเหนียวพอเหมาะสำหรับการขึ้นรูป

2. ขึ้นขึ้นรูป นำดินที่นวดได้ความนุ่มเหนียวพอเหมาะดีแล้วมาวางบนแป้นหมุน (ทำได้ง่าย ๆ โดยใช้เหล็กแหลมปักลงบนดินแห้ง ใช้กระบอกลมเป่ารดตัดเป็นท่อนสั้นๆ สามบนแท่งเหล็ก ด้านบนของไม้รวกยึดติดกับแผ่นไม้กลมแบน) ขณะขึ้นรูปจะใช้มือข้างที่ถนัดขึ้นรูปและ

หม้อน้ำดินที่แกะสลักเสร็จแล้ว

ใช้มืออีกข้างสำหรับหมุน ส่วนใหญ่จะใช้มือซ้ายหมุนเป็นและมือขวารี้นหมุน จึงมีหม้อมักจะมีลักษณะมีขนาดไม่ใหญ่มาก อาจเป็นขนาดใหญ่มาก 2 ครั้ง คือ ขึ้นรูปส่วนที่เป็นฐานไว้ก่อนตากทิ้งไว้พอหมาดจึงนำส่วนปากมาต่อ แต่ถ้าเป็นขนาดเล็กจะขึ้นรูปตั้งแต่ฐานจนถึงปาก ทิ้งไว้พอหมาดจึงนำไปตากแห้ง

3. ขึ้นटकแต่ง ขึ้นอยู่กับจินตนาการของผู้ปั้น หรือตามที่ผู้สั่งทำ โดยปกติจะมี 2 แบบ คือ แบบที่เป็นเนื้อดินแท้ๆ ไม่ขัดเงา เมื่อขึ้นรูปและตากพอหมาดแล้ว ก็ตกแต่งลายโดยใช้เครื่องมือสลักต่างๆ ซึ่งทำจากซีกไม้ไผ่ ซึ่งผู้ที่มีประสบการณ์จะตกแต่งลวดลายได้เลยโดยไม่ต้องวาดลวดลายลงไปก่อน แต่ถ้าเป็นแบบขัดเงา จะใช้น้ำดินซึ่งมีลักษณะเหลวข้นและผสมสีลงไปส่วนใหญ่จะใช้สีน้ำตาลปนแดงทาให้ทั่วทั้งไว้พอหมาด จึงขัดด้วยหินขัดจะทำให้ผิวของหม้อมีน้ำมันเป็นเงาแปลกตาไปอีกแบบหนึ่ง ถ้าเป็นแบบขัดมันมักไม่ตกแต่งลวดลายลงไป เป็นผิวมันเกลี้ยงๆ ทิ้งไว้ประมาณ 1-2 วัน จึงนำไปเผา

4. ขึ้นเผา นำหม้อมีน้ำดินที่ปั้นเสร็จและมันใจว่าแห้งสนิทแล้วไปวางเรียงกันในเตาเผา ใช้เศษหม้อที่แตกวางกันระหว่างหม้อกับกองฟืนที่จะใช้เผาเพื่อป้องกันไม่ให้เปลวไฟสัมผัสกับตัวหม้อที่จะเผาโดยตรง เพราะจะทำให้ได้รับความร้อนมากเกินไปและทำให้แตกหักได้ จากนั้นจึงเผา การเผาคิดว่า 2 ครั้ง ครั้งแรกประมาณ 6 ชั่วโมงแล้วเปลวไฟลงทิ้งไว้ประมาณ 1 ชั่วโมง ให้ไฟเต็มอีกครั้งหนึ่งประมาณ 3 ชั่วโมง ดับไฟทิ้งไว้จนเตาเย็น จึงนำหม้อที่เผาแล้วออกจากเตาพร้อมที่จะส่งไปจำหน่าย หรือรอผู้สั่งมารับไปจำหน่าย หรืออาจนำไปลงสี เพิ่มเติมลวดลายตามต้องการได้อีก เพื่อให้มีความสวยงามและแปลกตา ปัจจุบันความต้องการมีหลากหลายมากขึ้น จึงมีการผลิตภาชนะอย่างอื่นอีกหลายอย่างด้วย เช่น คนโทน้ำขนาดใหญ่ แจกัน เชิงเทียน อย่างน้ำ โถ เป็นต้น เมื่อการผลิตมีหลากหลายรูปแบบขึ้น ดังนั้นบ้านน้ำดินหรือน้ำดินเชียงใหม่ที่เคยมีชื่อเรียกกันในอดีตจึงค่อยๆ เปลี่ยนแปลงไป เพราะไม่ได้ผลิตหม้อมีน้ำดินเพียงอย่างเดียว แต่เป็นภาชนะเครื่องปั้นดินเผาหลากหลายชนิด บ้านน้ำดินในปัจจุบันจึงมีคนในพื้นที่เท่านั้นที่รู้จัก คนทั่วไปจะรู้จักในชื่อเครื่องปั้นดินเผาที่บ้านเหมืองกุง ตามชื่อที่เป็นทางการ อนาคตของเครื่องปั้นดินเผาที่บ้านเหมืองกุงก็ดูสดใสเช่นเดียวกับที่บ้านขุนเส เพราะมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้สนองความต้องการของตลาด มีการนำเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการผลิตและทำในเชิงอุตสาหกรรม ทำให้มีรายได้ดีเพียงพอและคุ้มค่ากับการลงทุนลงแรง แต่คงไม่เป็นที่นิยมของชาวบ้านที่จะหัน

การขัดหม้ออีกแบบหนึ่งด้วยหินขัด

หลังจากลงสีแล้วขัดด้วยหินขัดให้เป็นมันเงา

กลับมาผลิตเครื่องปั้นดินเผาเหมือนอย่างเมื่อ 30-40 ปีก่อน เนื่องจาก
 ค่าแรงของคนรุ่นใหม่ที่มีวุฒิการศึกษามากขึ้นไม่ยอมทำงานที่ต้องใช้
 ความอดทนและเวลาในการผลิตแต่ละชิ้นกว่าจะได้ค่าตอบแทนและม
 ความรู้สึกว่ามีรายได้มากกว่าการไปรับจ้างทำงานตามโรงงาน หรือ
 ในเมือง ซึ่งได้ค่าตอบแทนในทันที ไม่ต้องลงทุนสูง นอกจากร่างกาย
 แรงงานของคนเท่านั้น ประกอบกับต้องทำในเชิงอุตสาหกรรมซึ่งมี
 ค่าใช้จ่ายในการลงทุนสูงพอสมควรจึงจะมีผลกำไรที่เป็นกอบเป็นกำได้
 การผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่บ้านเมืองทุ่งจึงเหลือเพียงไม่กี่หลังคาเรือน
 ที่ยังทำในเชิงอุตสาหกรรมในปัจจุบัน ผู้ที่ไม่มีทุนพอก็เป็นเพียงผู้รับจ้าง
 เครื่องปั้นดินเผาที่บ้านกวนหารแก้ว ที่บ้านขุนเส และที่
 บ้านเมืองทุ่ง ยังคงเป็นเอกลักษณ์ในด้านผลิตภัณฑ์ที่เป็น ศิลป
 หัตถกรรมที่ชาวเชียงใหม่มีความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอด
 มรดกจากอดีตหลายร้อยปีมาจนถึงปัจจุบัน และจะยังคงมีอยู่ต่อไปอีก
 ในอนาคตอันยาวไกล ถ้าลูกหลานไทยและผู้ที่เกี่ยวข้องให้ความสนใจ
 ช่วยกันอนุรักษ์และเผยแพร่อย่างต่อเนื่องตลอดไป

นำภาชนะขนาดต่างๆ วางเรียงในเตาก่อนเผา

เลิศศรีธรรมรัตน์บ่อสร้าว แจ่มภระจ๋างกระบาศว

แต่ละจังหวัดย่อมมีสิ่งเชิดหน้าชูตาประจำจังหวัดของตน ไม่ว่าจะเป็นสถานที่ท่องเที่ยว งานประเพณี ธุรกิจอุตสาหกรรม ผลไม้ อาหารการกิน ขนม หรืองานหัตถกรรมประเภทต่างๆ บางจังหวัดอาจจะมีสิ่งเชิดหน้าชูตาอย่างใดอย่างหนึ่งแต่เพียงอย่างเดียว ในขณะที่บางจังหวัดอาจมีสิ่งเชิดหน้าชูตาหลายอย่าง

เชียงใหม่ก็เฉกเช่นกัน นอกจากจะเป็นจังหวัดใหญ่ทางภาคเหนือที่มีชื่อเสียงในฐานะเป็นเมืองท่องเที่ยวที่สำคัญเมืองหนึ่งของไทยแล้วยังมีหลายสิ่งหลายอย่างที่สร้างเสน่ห์ให้แก่เมือง โดยเฉพาะงานหัตถกรรมที่ผลิตขึ้นโดยฝีมือของคนในท้องถิ่นซึ่งผ่านการคิดค้น ดัดแปลง พัฒนา และถ่ายทอดต่อกันมาสู่ลูกหลานรุ่นแล้วรุ่นเล่า จนทำให้มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ชวนให้ผู้พบเห็นติดตา ตริึงใจอยู่ไม่รู้วาย งานหัตถกรรมที่กำลังกล่าวถึงนี้ก็คือการทำร่มที่หมู่บ้านบ่อสร้าว บนถนนเชียงใหม่-สันกำแพง และการทำกระดาษสาและผลิตภัณฑ์จากกระดาษสาที่บ้านต้นเปา อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่

รูปแบบหนึ่งของร่มที่มีการจัดทำกันที่หมู่บ้านบ่อสร้าว

การทำร่มที่หมู่บ้านป่อสร้าง

ตำนานร่มป่อสร้างเริ่มด้วยกระดาดซา

ที่มาของการทำร่มป่อสร้าง ณ หมู่บ้านป่อสร้าง ซึ่งอยู่ห่างจากตัวเมืองเชียงใหม่ประมาณ 9 กิโลเมตรนั้น ได้รับการบอกเล่าจากคนเฒ่าคนแก่ของหมู่บ้านว่าเริ่มมีการทำร่มหรือจ้อง (ภาษาเหนือ) เมื่อประมาณ 100 ปีมาแล้ว โดยผู้ริเริ่มการทำร่มที่หมู่บ้านแห่งนี้เป็นคนแรกก็คือ พระอินตา ซึ่งเป็นพระภิกษุรูปหนึ่งของสำนักวัดป่อสร้าง พระอินตาซึ่งมักปฏิบัติธรรมด้วยการเดินธุดงค์ไปยังที่ต่างๆ ครึ่งหนึ่งได้เดินทางไปใกล้ชายแดนพม่า ชาวพม่าซึ่งอาศัยอยู่ในละแวกนั้นได้นำกลดมาถวายเพื่อให้ท่านใช้เป็นร่มสำหรับป้องกันแดดและฝน พระอินตามีความสนใจกลดมากเนื่องจากมีลักษณะแปลกตา เมื่อทราบจากชาวพม่าผู้นั้นว่ากลดหรือร่มดังกล่าวทำกันที่เมืองพม่า พระอินตาจึงได้เดินทางไปเมืองพม่า และได้เห็นว่าชาวเมืองพม่าทั้งทำและใช้ร่มดังกล่าวกันมาก ท่านจึงศึกษาการทำร่มอย่างตั้งอกตั้งใจ และได้นำความรู้เรื่องการทำร่มกลับมาเผยแพร่ที่หมู่บ้านป่อสร้าง โดยใช้วัดเป็นโรงเรียน และได้สอนผู้หนึ่งให้ทำการดาดซาเพื่อเอามาใช้หุ้มร่ม ส่วนผู้ชายก็สอนให้ทำโครงร่มโดยใช้ไม้บง (ไม้ไผ่) ในระยะแรกมีผู้สนใจฝึกหัดทำร่มกันน้อย แต่เมื่อคนในหมู่บ้านป่อสร้างเห็นว่ามันสามารถทำรายได้ได้ด้วยเนื่องจากมีคนจากหมู่บ้านอื่นๆ มาสั่งซื้อ ชาวหมู่บ้านป่อสร้างจึงสนใจฝึกหัดทำร่มกันมากขึ้นจนกลายเป็นหมู่บ้านทำร่มที่รู้จักกันดีของคนทั่วไป

สำหรับวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ทำร่มในระยะเริ่มแรกหรือในระยะที่พระอินตาเป็นผู้นำความรู้มาเผยแพร่นั้น จะใช้กระดาดซาที่ได้จากการนำต้นป่อสา¹ ในป่ามาทำ ส่วนโครงร่มใช้ไม้บง หัวและคัม (จุกร่ม) ใช้ไม้ส้มเห็ด คันร่มใช้ไม้รวก โดยใช้อย่างตะโกเป็นกาว หลังจากนั้นจึงใช้น้ำมันยางทาหีบบนกระดาดซา แต่ปัจจุบันได้มีการนำน้ำมันมะพร้าวหรือที่คนจีนเรียกว่าน้ำมันตังอิ้วมาใช้แทนน้ำมันยาง เนื่องจากมีความนุ่มและทนทานมากกว่า

¹ป่อสา หรือปอกสา เป็นชื่อเรียกทางภาคเหนือ ส่วนภาคอื่นจะเรียกต่างกันไป ต้นป่อสาเป็นพืชตระกูลปอ มักขึ้นอยู่ตามป่าเขา ในบริเวณเริ่มน้ำที่มีความชุ่มชื้นสูง ลักษณะโดยทั่วไปเป็นไม้ยืนต้นขนาดกลาง ผิวเปลือกขรุขระ มีน้ำยางสีขาวบริเวณลำต้น มีดอกเป็นช่อ และมีผลขนาดโตประมาณ 2 เซนติเมตร ขึ้นอยู่ในบริเวณง่ามใบ

ร่มกระดาดจีน

ร่มผ้าแพรว

ต้นปอสาหรือปอกะสา

พัฒนาสู่ร่มนาขนิดในปัจจุบัน

เมื่อกาลเวลาผ่านไป การทำร่มที่หมู่บ้านปอสร้างได้มีการเปลี่ยนแปลงวัสดุที่ใช้ในการทำร่มให้หลากหลายมากขึ้น จนในปัจจุบัน นอกจากการทำร่มด้วยกระดาษสาแล้ว ยังมีการทำร่มด้วยกระดาษจีน ผ้า ผ้าย และผ้าแพรด้วย โดยเฉพาะกระดาษจีนนั้นปัจจุบันชาวหมู่บ้านปอสร้างได้หันมาใช้เป็นวัสดุแทนกระดาษสามากขึ้น เนื่องจากราคาถูกกว่า และไม่สิ้นเปลืองน้ำมันมะพร้าวซึ่งมีราคาแพง ทั้งนี้เพราะกระดาษจีนจะมีสีออกน้ำตาลอ่อน และมีตลาดขายซึ่งได้รับการพิมพ์มาจากโรงงานเรียบร้อยแล้ว ดังนั้นจึงไม่ต้องทาสีและเขียนลายบนกระดาษจีนอีก นอกจากนั้นต้นทุนการทำร่มกระดาษจีนก็ต่ำกว่าร่มกระดาษสาเช่นกัน เนื่องจากการทำร่มกระดาษจีนจะใช้วัสดุอุปกรณ์ในจำนวนที่น้อยกว่าและคุณภาพด้อยกว่า เช่น ซี่ร่มจะใช้เพียง 30 ซี่ จากเดิมที่เคยใช้ 48-60 ซี่ การทาน้ำมันมะพร้าวก็นำไปเพียงครั้งเดียว จากเดิมที่เคยทาถึง 3 ครั้ง นอกจากนั้นยังใช้แป้งเปียกแทนยางตะโก เป็นต้น

ความคงทนของร่มในปัจจุบันจึงน้อยกว่าร่มในสมัยก่อน เนื่องจาก
วัสดุที่ทำร่มสมัยใหม่จะมีราคาถูกกว่าทำให้ผู้ใช้ในครัวเรือนมักจะ
แตกและพังอย่างฉับพลัน ไม่ได้ทำให้ผู้ใช้ไปเป็นของประดับตกแต่งบ้าน
หรือเป็นของที่ระลึกดังเช่นในปัจจุบัน

แม้ว่าคนจะนิยมหันมาทำร่มกระดาษจีนกันมากขึ้น แต่เราก็ยัง
สามารถพบเห็นหรือหาซื้อร่มกระดาษสาได้ เนื่องจากพอมีหลงเหลือ
อยู่บ้างตามโรงงานทำร่ม ร้านค้า และบ้านของชาวบ้านรุ่นเก่า เพียงแต่
ราคาของร่มกระดาษสาจะค่อนข้างสูงพอสมควร

การผลิต

วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการทำร่ม

การทำร่มจะมีวัสดุอุปกรณ์เป็นส่วนประกอบหลายอย่าง
โดยเฉพาะการทำร่มกระดาษสาซึ่งมีวิธีการทำที่ค่อนข้างซับซ้อน ดังนั้น
จึงต้องใช้วัสดุอุปกรณ์หลายอย่างดังนี้

- หัวร่ม หรือก่าพู่ เป็นส่วนที่อยู่บนสุดของคันร่ม ทำด้วย
ไม้เนื้ออ่อน

- ตั้มร่ม เป็นส่วนที่ประกอบกับซี่ร่มสัน อยู่ด้านล่าง มีลักษณะ
เดียวกับหัวร่ม

- ซี่ร่ม จัดเป็นส่วนประกอบที่สำคัญที่สุดของร่ม เนื่องจาก
เป็นส่วนที่จะทำให้ร่มหุบหรือกางได้ ซี่ร่มจะมี 2 ส่วน คือ ซี่ร่มสันและ
ซี่ร่มยาว โดยซี่ร่มสันเป็นส่วนที่อยู่ติดกับตั้มร่ม ทำหน้าที่เป็นตัวค้ำยัน
ซี่ร่มยาว ส่วนใหญ่ซี่ร่มจะทำด้วยไม้ไผ่เนื่องจากสามารถนำมาตัดเป็น
ซี่เล็กๆ ได้ง่าย

- คันร่ม คือ ส่วนที่เป็นด้ามใช้สำหรับถือ ทำด้วยไม้ไผ่หรือ
ไม้เนื้ออ่อนชนิดอื่น

- กระดาษสาสำหรับปิดร่ม

- น้ำยางตะโก หรือ น้ำยางมะค่า สำหรับติดกระดาษสาลงทับ
ซี่ร่ม

- น้ำมันยาง ใช้สำหรับทาทับกระดาษให้ทนแดดทนฝน หรือ
อุดรูรั่วบนเนื้อกระดาษ แต่ปัจจุบันนิยมใช้น้ำมันมะพร้าวแทน

- น้ำมันมะเคื่อ สำหรับทากระดาษสาบริเวณหัวร่มเพื่อให้เกิด

ความเหนียวทนทาน

- สีน้ำมัน ใช้สำหรับแต่งสีสันบนกระดาษปิดร่ม

- พู่กัน สำหรับเขียนสี

- น้ำมันก๊าด สำหรับผสมสี

หัวร่มและตั้มร่ม

- ด้ายดิบ สำหรับร้อยประกอบส่วนต่างๆ ของร่ม โดยต้องนำมากรอเป็นเส้น และตีความเป็นเกลียวตามขนาดที่ต้องการ

- ใบลาน ใช้สำหรับทำปลอกสวมหัวร่ม อาจใช้ใบตาลหรือกระต๊ากแทนก็ได้

- ดอกไม้ฝ้าย สำหรับทำหัวร่ม ซึ่งจะเป็นส่วนที่ใช้รัดร่มเวลาหุบ

- เส้นหวายขนาดเล็ก ใช้พันตรงปลายคันร่มด้านล่างสำหรับเป็นที่จับ โดยจะใช้กับคันร่มที่เป็นไม้ไผ่เท่านั้น หากเป็นคันร่มที่ทำด้วยไม้เนื้ออ่อน ก็จะใช้วิธีกลึงคันร่มให้มีที่ถือไปในตัว โดยไม่ต้องใช้เส้นหวายพัน

- ส่วน ใช้สำหรับเจาะรูซี่ร่ม

- เครื่องกลึง ใช้สำหรับกลึงหัวร่มและตุ้มร่ม

- มีด ใช้สำหรับเหลาคมไม้ไผ่

ขั้นตอนการทำร่ม

การทำร่มกระดาดสาจะมีขั้นตอนการทำหลายขั้นตอนโดยแบ่งออกเป็นส่วนๆ ได้แก่ การทำหัวร่มและตุ้มร่ม การทำซี่ร่ม การประกอบซี่ร่มเข้ากับหัวร่มและตุ้มร่ม การผ่านโครงร่ม การทำกระดาดปิดโครงร่ม การทำคันร่ม การปิดหัวร่ม และการเขียนลาย รายละเอียดของแต่ละขั้นตอนมีดังนี้

1. การทำหัวร่มและตุ้มร่ม ตัดไม้เนื้ออ่อนที่มีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 2-2.5 นิ้ว ออกเป็นท่อนๆ ความยาวพอประมาณ เจาะรูตรงกลางสำหรับใส่คันร่มได้พอดี นำท่อนไม้เนื้ออ่อนที่เจาะรูแล้วไปกลึงตามแบบที่กำหนด โดยอาจจะเป็นแบบยอดแหลม ยอดป้าน มีชั้นหลายชั้น หรือแบบอื่นๆ จากนั้นจึงฝาร่องตามจำนวนซี่ร่มที่ต้องการ

การกลึงหัวร่มและตุ้มร่มด้วยเครื่องกลึง

การฝาร่องตามจำนวนซี่ร่ม

2. การทำซี่ร่ม นำไม้ไผ่ที่เตรียมไว้มาตัดออกเป็นท่อนหรือปล้อง จากนั้นจึงตัดตามความยาวของซี่ร่มที่ต้องการ แล้วใช้มีดขูดผิวไม้ไผ่ออกให้หมด ทำเครื่องหมายสำหรับเจาะรู โดยใช้มีดปาดบนลำไม้ด้านบนให้เป็นแนวเดียวกันโดยตลอด ผ่ากระบอกไม้ไผ่ตามเครื่องหมายที่ทำไว้ออกเป็น 4 ส่วนเท่าๆ กัน จากนั้นปาดเนื้อไม้ออกโดยปาดให้ปลายซี่มีลักษณะเรียวกว่าด้านบน เหลาเนื้อไม้ให้เรียบเท่ากัน ใช้มีดจิกหัวไม้ให้เป็นซี่ๆ ให้มีความหนาของแต่ละซี่ประมาณ 0.2 เซนติเมตร ฉีกไม้ออกเป็นซี่ จะได้ซี่ร่มยาว ควรเหลาให้เรียบเสมอกันทุกชิ้น

ส่วนการทำซี่ร่มสั้นจะใช้วิธีเดียวกับการทำซี่ร่มยาว เพียงแต่ใช้ไม้ไผ่ขนาดยาวเพียงครึ่งหนึ่งของซี่ร่มยาว โดยไม่ต้องปาดเนื้อไม้ออกเหลาให้เรียวบางเพื่อให้สามารถสอดเข้าร่องคัมร่มและรูตรงซี่ร่มยาวได้

การเจาะรูที่ซี่ร่มสั้นและซี่ร่มยาว ให้ใช้สว่านเจาะ โดยระวังให้แนวรูที่เจาะเสมอกันทุกซี่ไม้

3. การประกอบซี่ร่มเข้ากับหัวร่มและคัมร่ม ซี่ร่มยาวจะใช้ร้อยประกอบหัวร่ม ส่วนซี่ร่มสั้นจะใช้ร้อยประกอบคัมร่ม วิธีการร้อยให้ร้อยซี่ร่มด้วยด้ายดิบให้มีลักษณะเรียงกันเป็นคืบ จากนั้นนำหัวร่มหรือคัมร่มที่ผ่ารองเตรียมไว้แล้วมาหักออก 1 ซองสำหรับผูกปมเลือก

ตัดไม้ไผ่ออกเป็นท่อนหรือปล้องเพื่อเตรียมทำซี่ร่ม

ผ่ากระบอกไม้ไผ่ที่ตัดเป็นท่อนแล้วมาผ่าสำหรับทำซี่ร่ม

การประกอบซี่ร่มเข้ากับหัวร่มและคัมร่ม

การร้อยดือ

ใส่ซี่ร่มลงไปให้ทั่วร่มและดุมร่มช่องละ 1 ซี่ มัดด้วยดือที่ร้อยให้แน่น ใส่ต่อจนครบทุกช่อง แล้วดึงปลายดือให้ตึงทั้ง 2 ข้าง มัดให้แน่น ดัดเชือกให้เหลือปลายข้างละ 1.5 เซนติเมตร

จากนั้นทำการร้อยดือซึ่งเป็นการร้อยประกอบซี่ร่มยาวที่มัดกับหัวร่ม และซี่ร่มสั้นที่มัดกับดุมร่มเข้าด้วยกัน โดยใช้เข็มยาวร้อยดือระหว่างปลายซี่ร่มสั้นเข้ากับตรงกลางของปลายซี่ยาวที่เจาะรูเตรียมไว้จนครบทุกซี่ ให้เหลือดือแต่ละข้างยาวประมาณ 7 เซนติเมตรไว้สำหรับผูกกับคันชั่วคราว การร้อยดือเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้ร่มกางออกและหุบเข้าได้

4. การผ่านโค้งร่ม นำโครงร่มที่ผ่านการร้อยดือมาใส่คันร่มชั่วคราว ใส่สลักไม้ตรงหัวร่มให้แน่น กางโครงร่มออกให้ซี่ร่มโค้งลงพอดี ผูกปลายดือที่เหลือจากการร้อยซี่ร่มให้แน่น จัดช่องว่างระหว่างซี่ร่มให้เท่ากัน ใช้ด้ายพันที่ปลายซี่ยาว พันจนจนครบทุกซี่และพันขึ้นรอบใหม่จนครบ 3 รอบ การผ่านโค้งร่มเป็นขั้นตอนการพันเชือกบริเวณปลายซี่ร่มยาว

5. การทำกระดาดปิดโครงร่ม นำโครงร่มที่ผ่านขั้นตอนการผ่านโค้งร่มแล้วปักลงบนหลักไม้ไผ่ เพื่อจะได้หมุนติดกระดาดได้ง่าย

ความแข็งแรงของโครงไม้บางและค่าองศาหลังซี่ร่มยาวให้หัว ติดกระดาษสา ที่ติดเป็นรูปวงกลมรอบหลังไปบนโครง ยางพาราที่มีตะโกหรือรายนามะท้าว ควัรวังไม่ให้เปียกหรือแฉะเกินไป วางกระดาษสาหรือกระดาษอ่อน ชนิดอื่นอีกแผ่นหนึ่งซึ่งติดเป็นรูปวงกลมเตรียมไว้แล้วติดทับลงไปอีก ชั้นหนึ่ง กระดาษจะติดเป็นเนื้อเดียวกัน หากกระดาษสา 2 แผ่นยังหนา ไม่พอให้นำกระดาษมาติดเพิ่มอีกได้ตามความต้องการโดยใช้วิธีเดียวกัน เมื่อติดกระดาษทับกันจนได้ความหนาตามต้องการแล้วให้นำ กระดาษมาปิดทับเส้นด้ายที่พันรอบซี่ร่มยาวให้เรียบร้อย โดยทาน้ำยางลงไปด้วย จากนั้นนำไปผึ่งแดด ตากลมจนแห้งสนิท

หลังจากกระดาษสาที่ปิดร่มแห้งสนิทแล้ว ต่อไปก็เป็นขั้นตอน การหุ้มร่ม ให้ตึงสลักไม้ที่สอดไว้ตรงหัวร่มออก แล้วค่อยๆ ลดร่มลง ทีละน้อย ใช้มือรีดด้านหลังซี่ร่มทุกซี่และจัดกลีบร่มให้พับไปในทาง เดียวกัน ใช้หว้งรัดร่มไว้ให้แน่น ทิ้งไว้สักครู่แล้วค่อยกางร่มออก เพื่อทาน้ำมันตะโกอีกชั้นหนึ่ง ผึ่งให้แห้งและหุ้มร่มเก็บไว้ จากนั้น กางร่มออกอีกครั้ง ใช้ผ้าชุบน้ำมันมะหมื่อทาพอซึมทั่วกระดาษปิดร่ม ทั้งด้านในและด้านนอกเพื่อให้ร่มสามารถกันน้ำได้ นำไปตากแดด ประมาณ 3 ชั่วโมง จากนั้นทาน้ำมันทับลงไปอีกชั้นหนึ่ง นำไปตากแดด ทิ้งไว้อีก 3 ชั่วโมง เมื่อแห้งแล้วให้หุ้มร่มเพื่อเตรียมใส่คันร่มต่อไป

การปิดโครงร่มก่อนนำไปตากแดดให้แห้ง

ศูนย์อุตสาหกรรมทำร่ม

การเขียนลวดลายบนกระดาษปิดร่ม

ปัจจุบันชาวบ้านบ่อสร้างนิยมซื้อวัสดุอุปกรณ์จากหมู่บ้านอื่น เช่น โครงร่ม เป็นต้น

6. การทำคันร่ม จะต้องทำคันร่มให้มีขนาดยาวกว่าซี่ร่มเล็กน้อยเพื่อให้มือสามารถจับถือได้พอดี เจาะรูที่คันร่มสำหรับใส่ลวดสลักเพื่อยึดซี่ร่มไว้ โดยลวดสลักจะต้องอยู่ในตำแหน่งที่ตรงกับคัมร่มเมื่อกางร่ม หลังจากนั้นเป็นการประกอบร่มซึ่งปิดกระดาษหีบโครงเรียบร้อยแล้ว โดยถอดคันร่มชั่วคราวออกแล้วใส่คันร่มจริงลงไป ในตำแหน่งเดิม ให้ลวดสลักอยู่ในระยะตรงกับคัมร่ม โดยคัมร่มอยู่บนสลักคันร่ม ลวดสลักจะค้ำโครงร่มให้กางไว้โดยไม่เลื่อนหุบลง เมื่อใส่คันร่มแล้ว ใช้ตะปูตอกที่หัวร่มจนทะลุถึงคันร่มเพื่อไม่ให้คันร่มเคลื่อนที่ ตัดปลายคันร่มที่โผล่ออกมาทางหัวร่มให้เรียบร้อย

7. การปิดหัวร่ม อาจใช้ใบลาน ใบตาล หรือกระดาษหนาเล็กน้อย มาปิดหัวร่ม โดยตัดให้มีลักษณะเป็นปลอกไว้ที่หัวร่ม ตัดกระดาษสาเป็นริ้วยาวพันรอบหัวร่ม 3-4 รอบ ทาน้ำมันตะโกทับ แล้วพันกระดาษสาทับอีกครั้ง นำไปตากแดดให้แห้ง จากนั้นทาน้ำมันมะเดื่อตรงหัวร่มเพื่อให้กระดาษสาที่หุ้มอยู่มีความหนาและเหนียวทนทาน

8. การเขียนลาย ใช้พู่กันจุ่มสีน้ำมันนำมาเขียนลวดลายต่างๆ บนกระดาษปิดร่ม

การทำร่มของหมู่บ้านบ่อสร้างในปัจจุบันไม่ได้มีการผลิตเองทุกส่วนตามที่กล่าวไว้ข้างต้นเสียแล้ว เนื่องจากคนรุ่นใหม่ของหมู่บ้านบ่อสร้างไม่สามารถทำบางส่วนเองได้ เช่น การทำโครงร่ม ซี่ร่ม คัมร่ม

และกระดาษ หมูบ้านบ่อสร้างจึงต้องซื้อวัสดุอุปกรณ์บางอย่างจากหมู่บ้านอื่นๆ เช่น ซื้อโครงร่มและซี่ร่มจากบ้านต้นแพน ซื้อคำม่มจากหมู่บ้านแม่ฮ้อยเงิน และซื้อกระดาษจากบ้านต้นเปา เป็นต้น

แม้ว่าคนรุ่นเก่าของหมู่บ้านบ่อสร้างจะมีความสามารถในการผลิตทุกส่วนของร่มเองได้ก็ตาม แต่การผลิตเองหมดทุกอย่างทำให้สิ้นเปลืองเวลา และใ้แรงงานน้อย ไม่เพียงพอับความต้องการของลูกค้าซึ่งมีอยู่มาก นอกจากนั้นรายได้ที่ได้จากการติดกระดาษโครงร่มก็ค่อนข้างต่ำด้วยเหตุนี้ชาวหมู่บ้านบ่อสร้างในปัจจุบันจึงนิยมติดกระดาษโครงร่มแล้วซื้อชิ้นส่วนอื่นจากหมู่บ้านอื่นๆ มาประกอบเข้าด้วยกัน และดำเนินการเขียนลายลงบนกระดาษปิดร่ม วิธีการผลิตร่มของคนในหมู่บ้านบ่อสร้างปัจจุบันจึงเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม รวมทั้งเปลี่ยนอาชีพจากที่เคยทำนาเป็นหลักมาเป็นการผลิตร่มแทนอันเนื่องมาจากค่าตอบแทนที่ได้รับแตกต่างกัน มีผลทำให้เชียงใหม่ในปัจจุบันมีศูนย์หัตถกรรมการทำร่มบ่อสร้างเกิดขึ้น นับเป็นแหล่งผลิตร่มกระดาษขนาดใหญ่ที่รับผลิตและจำหน่ายทั้งขายส่งและขายปลีกเลยทีเดียว

การจำหน่าย

การจำหน่ายร่มบ่อสร้างจะขึ้นอยู่กับจำนวนของนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวชมการทำร่มที่หมู่บ้านบ่อสร้าง หากนักท่องเที่ยวเข้ามามากจำนวนจำหน่ายร่มก็จะมากขึ้นตามไปด้วย แต่ก็เป็นเรื่องแปลกที่ลูกค้าส่วนใหญ่ที่นิยมชมชอบซื้อร่มบ่อสร้างที่อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ในปัจจุบันไม่ใช่คนไทย กลับเป็นชาวต่างประเทศ ซึ่งอาจเป็นเพราะ

สีสัน ความสวยงาม และการตั้งใจทำเป็นแรงดึงดูดให้ชาวต่างประเทศสนใจซื้อร่มบ่อสร้างกันมาก

ศูนย์หัตถกรรมบ่อสร้าง แหล่งผลิตและจำหน่ายร่มกระดาษขนาดใหญ่

พัดรูปแบบต่างๆ ที่มีการผลิตกันมากในปัจจุบันที่หมู่บ้านบ่อสร้าง

สีสัน ลวดลาย และความสวยงามของร่มที่เกิดจากฝีมือของคนในท้องถิ่น ที่บรรจงทำในแต่ละขั้นตอนด้วยความพิถีพิถัน ละเอียดลออ โดยอาศัย ความชำนาญและฝีมืออย่างสูง เป็นแรงดึงดูดให้ชาวต่างประเทศสนใจ ซื้อร่มบ่อสร้างกันมาก อย่างไรก็ตามแม้ร่มบ่อสร้างจะไม่ค่อยได้รับการ สนับสนุนจากลูกค้าคนไทยเท่าที่ควร แต่ก็ไม่ได้ทำให้ชาวหมู่บ้านบ่อสร้าง ท้อถอยแต่อย่างใด ยังคงตั้งใจที่จะทำร่มต่อไปด้วยใจรักและมุ่งมั่น เพื่ออนุรักษ์งานที่ถือเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นไว้ตลอดไปด้วยความ ภาคภูมิใจ

นอกจากการทำร่มแล้ว หมู่บ้านบ่อสร้างได้มีการทำพัดขนาดเล็ก ใหญ่ด้วย โดยใช้ไม้บงเป็นโครงติดกาวด้วยผ้าสีต่างๆ แล้ววาดลวดลาย ลงไปบนผ้า ผู้ที่เริ่มในการทำพัดก็คือบรรดาโรงงานและร้านค้าซึ่งเป็น ผู้นำแบบพัดเข้ามาว่าจ้างชาวบ้าน จนปัจจุบันคนในหมู่บ้านบ่อสร้าง หันมาทำพัดกันมากกว่าร่ม เนื่องจากวิธีการทำง่าย ใช้เวลาไม่นานนัก และเป็นที่ต้องการของร้านขายของที่ระลึกค่อนข้างมาก

การทำกระดาษสาและผลิตภัณฑ์จากกระดาษสา

นอกจากอำเภอสันกำแพงจะมีการทำร่มที่หมู่บ้านบ่อสร้างแล้ว ยังมีงานหัตถกรรมอีกประเภทหนึ่งที่น่าสนใจ และกำลังได้รับความนิยม จากลูกค้า ส่งผลให้ผู้ผลิตงานหัตถกรรมประเภทนี้ ตลอดจนคนในหมู่บ้าน

การวาดลวดลายลงบนพัด

ต้นปอสา และผลิตภัณฑ์กระดาษสา

นางฟองคำ หล้าปิ่นตา

บ้านอนุรักษ์กระต๊อบ

มีรายได้ที่ต่ำนั้น นอกจากนั้นยังทำให้เศรษฐกิจและชื่อเสียงของประเทศไทยดีขึ้น เป็นที่รู้จักแพร่หลายไปทั่วโลกด้วย เนื่องจากลูกค้าส่วนใหญ่ของงานหัตถกรรมดังกล่าวจะเป็นชาวต่างประเทศค่อนข้างมาก

งานหัตถกรรมที่กำลังกล่าวถึงอยู่นี้ก็คือ การทำกระดาดสา และผลิตภัณฑ์จากกระดาดสา ที่บ้านต้นเป้า อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่

ความเป็นมาของการทำกระดาดสาและผลิตภัณฑ์จากกระดาดสา

หมู่บ้านต้นเป้า อำเภอสันกำแพง ได้มีการทำกระดาดสามาเป็นเวลานานประมาณ 100 ปีแล้ว โดยในระยะแรก การทำกระดาดสาจะทำก็ต่อเมื่อต้องการเขียนยันต์ ทำโล่เทียน และทำตุ๊กของเชียงใหม่นั้น ในระยะต่อมาจึงค่อยมีการนำกระดาดสาไปใช้เป็นส่วนหนึ่งของการทำร่ม และทำสมุด

การทำกระดาดสาที่หมู่บ้านต้นเป้าได้มีการทำเรื่อยมา โดยชาวบ้านจะทำกระดาดสากันแทบทุกบ้าน จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2516 ความนิยมกระดาดสาลดน้อยลง ผู้ที่ทำร่มได้หันไปใช้ผ้าหรือวัสดุอื่นแทนกระดาดสา ทำให้คนทำกระดาดสาต้องเปลี่ยนไปทำอาชีพอื่นแทน การทำกระดาดสาต้องหยุดลงระยะหนึ่ง มีผลทำให้จำนวนผู้ที่ประกอบอาชีพทำกระดาดสาในหมู่บ้านต้นเป้าแทบจะไม่มีเหลืออยู่เลย อย่างไรก็ตามยังมีนายเจริญ และนางฟองคำ หล้าปิ่นตา สองสามีภรรยา คงยืนหยัดทำกระดาดสาลดอดมาเนื่องจากเห็นคุณค่าในงานดั้งเดิมของหมู่บ้าน

นางฟองคำ เป็นชาวไทยเชื้อสายพม่า ได้รับการถ่ายทอดความรู้เรื่องการทำกระดาดสาจากบรรพบุรุษของเธอตั้งแต่วัยเป็นเด็ก เมื่อเติบโตขึ้นก็ได้นำความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดมา รวมทั้งคำแนะนำจากชาวต่างประเทศที่เริ่มเข้ามาในปี พ.ศ. 2526 ซึ่งแนะนำให้ทำกระดาดสาเป็นสีต่างๆ นางฟองคำจึงได้พัฒนารูปแบบจากเดิมที่เคยทำเฉพาะสีขาว เป็นหลายๆ สี รวมทั้งเพิ่มลวดลายให้มากขึ้น ซึ่งก็ได้รับความสนใจจากคนไทยและชาวต่างประเทศจำนวนมาก ทำให้นางฟองคำและสามี มีกำลังใจที่จะผลิตงานศิลปะจากกระดาดสามากขึ้น รวมทั้งแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ประเภทต่างๆ อย่างหลากหลาย นางฟองคำได้ตั้งชื่อแหล่งผลิตของตนเองว่า บ้านอนุรักษ์กระต๊อบ โดยมิโรงงานอยู่หลังบ้าน และมีคนในหมู่บ้านประมาณเกือบ 200 คน เป็นผู้ช่วยงาน ซึ่งเป็นการช่วยสร้างงานให้แก่คนในหมู่บ้านได้มีอาชีพอยู่ในพื้นที่ของตน

ไม่ได้อพยพแรงงานออกไปไกลจากท้องถิ่น ทั้งนี้แรงงานที่ช่วยทำกระดาษสาจะมี 2 ลักษณะ คือ ลักษณะแรกจะนำวัตถุดิบไปที่บ้านของตน เมื่อทำเสร็จก็จะนำกลับมาส่งที่บ้านอนุรักษ์กระดาษสา โดยจะได้รับค่าแรงตามจำนวนที่ทำ ลักษณะที่สองจะทำอยู่ในบริเวณบ้านของนางฟองคำเอง

เนื่องจากนางฟองคำ มีใจรักในงานกระดาษสา จึงได้พยายามออกแบบกระดาษสาเป็นผลิตภัณฑ์ประเภทต่างๆ อยู่เสมอ บางครั้งก็ได้รับคำแนะนำจากลูกค้าชาวต่างประเทศให้ทำเป็นรูปแบบต่างๆ เช่น เปลี่ยนจากการทำสมุดอ่อน เป็นสมุดของจดหมาย เป็นต้น นอกจากนั้นยังได้รับการแนะนำส่งเสริมจากศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรม ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ที่บ้านอนุรักษ์กระดาษสา มีผลิตภัณฑ์กระดาษสาจำนวนมาก ให้ลูกค้าเลือก งานผลิตภัณฑ์จากกระดาษสาจึงเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายในจังหวัดเชียงใหม่ ก็เพราะมีนางฟองคำ และสามี เจ้าของบ้านอนุรักษ์กระดาษสา เป็นผู้ริเริ่ม พัฒนา ให้งานดังกล่าวแพร่ขยายมากขึ้น และทำให้หมู่บ้านต้นปากลับเป็นแหล่งผลิตและจำหน่ายกระดาษสาที่มีคุณภาพขนาดใหญ่อีกครั้งหนึ่ง รวมทั้งพัฒนาไปสู่การแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์กระดาษสาหลากหลายชนิดในปัจจุบัน

การผลิต

ดังที่กล่าวมาแล้วว่าหมู่บ้านต้นปากลับมีการทำกระดาษสา และผลิตภัณฑ์จากกระดาษสาในรูปแบบต่างๆ ในที่นี้จึงขอกล่าวถึงการทำกระดาษสาทั้งในด้านวัสดุอุปกรณ์ ตลอดจนขั้นตอนในการทำ ส่วนผลิตภัณฑ์จากกระดาษสา เนื่องจากมีการออกแบบเป็นรูปแบบต่างๆ อย่างหลากหลาย ซึ่งการออกแบบแต่ละอย่างจะแตกต่างกันไป จึงไม่อาจกล่าวถึงรายละเอียดของการทำผลิตภัณฑ์จากกระดาษสาไว้ในที่นี้ จะขอกล่าวเฉพาะการผลิตผลิตภัณฑ์จากกระดาษสาโดยทั่วไปเท่านั้น

วัสดุอุปกรณ์ในการทำกระดาษสา

การทำกระดาษสาจะมีวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ดังนี้

- เลือกลำต้นปอสา
- ถังต้มกระดาษสา และถังแช่กระดาษสา
- เครื่องทุบเส้นโยสา (ประกอบด้วยค้อนไม้ และตอซุงซึ่งทำ

เป็นฐานรองเหมือนเขียงไม้) ปัจจุบันได้มีการนำเครื่องจักรมาช่วยในกรรมวิธีนี้ด้วย

- ตะแกรงลวด มีลักษณะเป็นไม้ซึ่งลวดคล้ายหน้าต่างมุ้งลวด เป็นอุปกรณ์ที่ต้องใช้เป็นจำนวนมาก เนื่องจากตะแกรงลวด 1 อัน

เปลือกลำต้นปอสา

เครื่องทุบเส้นโยสา

ตะแกรงลวด

สามารถทำกระดาษได้เพียง 1 แผ่นเท่านั้น การทำกระดาษสาหากต้องการให้มีขนาดต่างกัน จะต้องใช้ตะแกรงลวดหลายขนาด

เนื่องจากการทำกระดาษสาของหมู่บ้านคันเปามี 2 แบบคือ แบบซ้อน และแบบแตะ ในที่นี้จึงขออธิบายขั้นตอนการทำกระดาษสาทั้ง 2 แบบ ดังนี้

ขั้นตอนการทำกระดาษสาแบบซ้อน

1. นำเปลือกต้นปอสามาแช่น้ำ ประมาณ 6-8 ชั่วโมง หลังจากนั้นนำไปต้มรวมกับขี้เถ้า (ปัจจุบันนิยมใช้โซดาไฟแทน) ประมาณ 4-6 ชั่วโมง แล้วนำไปแช่คลอรีนอีกประมาณ 6-8 ชั่วโมง เพื่อฟอกสีกระดาษให้ขาว

2. ซ้อนเส้นใยสาขึ้นมาหုပ်ให้เปื่อยยุ่ย ประมาณครึ่งชั่วโมง

3. นำเปลือกสาที่ยุ่ยดีแล้วไปแชในถังน้ำ แล้วคนเยื่อสาให้กระจายทั่วกัน

4. ใส่สีย้อมลงไปแชในถังน้ำ (หากต้องการให้กระดาษสาเป็นสีอื่นๆ ด้วย)

5. นำตะแกรงที่เตรียมไว้ใส่ลงไปแชในถังน้ำ แล้วซ้อนเยื่อสาขึ้นนำไปตากแดด ผึ่งลม จนแห้งดี ลอกเอาเยื่อกระดาษออก จะได้กระดาษสาตามต้องการ

ขั้นตอนการทำกระดาษสาแบบแตะ

การทำกระดาษสาแบบแตะจะมีขั้นตอนการทำเหมือนกระดาษสาแบบซ้อนทุกประการ ยกเว้นขั้นตอนการใช้ตะแกรงซ้อนเยื่อสาขึ้นจากถัง ซึ่งการทำแบบแตะจะใช้วิธีนำกระดาษสาที่แชจนเปื่อยแล้วมาป็นเป็นก้อนแทน โดยป็นให้มีขนาด 1 ก้อนต่อ 1 แผ่นพอดี จากนั้นนำมาฉีกแล้วแตะเป็นชั้นๆ ลงบนตะแกรง นำไปตากแดด เมื่อแห้งจะได้กระดาษสา 1 แผ่น จากตะแกรง 1 อัน

กระดาษสาแบบแตะจะมีความหนาแน่นมากกว่ากระดาษสาแบบซ้อน¹ เนื่องจากใน 1 แผ่น จะต้องใช้จำนวนเยื่อมากกว่าแบบซ้อนถึง 10 เท่า นอกจากนี้ยังใช้เวลาในการทำมากกว่า ดังนั้นราคาของกระดาษสาแบบแตะจะสูงกว่าแบบซ้อน แต่ก็ยังได้รับความนิยมจากลูกค้าไม่น้อยกว่าแบบซ้อน เนื่องจากมีความเหนียวและทนทานมากกว่า

¹ กระดาษสาแบบซ้อนนิยมนำไปทำร่มกระดาษ เนื่องจากมีเนื้อบางกว่ากระดาษสาแบบแตะ

นำเปลือกต้นปอสาที่แชน้ำแล้วไปต้ม

ใช้ตะแกรงซ้อนเยื่อสาขึ้นจากถังน้ำ

การทำกระดาษสาจะทำให้มากหรือน้อย จะขึ้นอยู่กับสภาพภูมิอากาศ ทิศทางทิศ ลม แดด ร้อนจัดก็จะทำกระดาษสาได้มาก แต่ถ้าฝนตก จะทำให้เป็นอุปสรรคต่อการทำกระดาษสา เนื่องจากไม่สามารถตากปอสาได้ ซึ่งก็จะมีผลทำให้ชาวบ้านขาดรายได้ไปด้วย ชาวหมู่บ้านต้นเปาจึงหาทางแก้ปัญหาโดยการทำกระดาษสาไว้เป็นจำนวนมากก่อนที่จะถึงฤดูฝน ซึ่งก็สามารถเก็บไว้ได้นานเนื่องจากกระดาษสาที่แห้งแล้วจะไม่ขึ้น อย่างไรก็ตามในฤดูฝนซึ่งชาวบ้านไม่สามารถจะทำกระดาษสาได้ก็จะหันไปทำนาเพื่อให้มีข้าวไว้สำหรับบริโภค ดังนั้นอาชีพของคนในหมู่บ้านต้นเปาจึงมีทั้งการทำกระดาษสาซึ่งสามารถสร้างรายได้ให้เป็นกอบเป็นกำ กับการทำนาซึ่งจะทำเฉพาะหน้าฝน

ส่วนวัตถุดิบสำคัญในการทำกระดาษสาซึ่งได้แก่ ต้นปอสา หรือ ต้นปอกระแสนั้นเนื่องจากในเมืองไทยมีจำนวนน้อย และการส่งนำเข้าจากประเทศเพื่อนบ้าน เช่น พม่า และลาว มีความยากลำบากในการขนส่ง ดังนั้นชาวหมู่บ้านต้นเปาโดยเฉพาะนางฟองคำ เจ้าของบ้านอนุรักษ์กระดาษสา จึงใช้วิธีปลูกต้นสาขึ้นในเขตอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ในเนื้อที่ประมาณ 400 ไร่ ทั้งนี้เพื่อรองรับการผลิตกระดาษสาที่จะขยายตัวมากขึ้นในอนาคต

สำหรับลักษณะของสินค้าที่ผลิตในหมู่บ้านต้นเปานั้น จะมีทั้งกระดาษสาแผ่น และในรูปของผลิตภัณฑ์จากกระดาษสา เช่น สมุดควายพรการ์ตูน กล่องกระดาษ กระเป๋า ถุงใส่ของ กรอบรูป ของจตุรรมาย เป็นต้น ส่วนที่บ้านอนุรักษ์กระดาษสาของนางฟองคำ หล้าปิ่นดา ภายในร้านจะมีสินค้าประเภทของใช้และของตกแต่งที่มีกระดาษสาเป็นส่วนประกอบสำคัญแทบทั้งสิ้นได้แก่ กล่องกระดาษสาที่ขายเป็นแผ่นๆ มีลวดลายปูนอยู่ในเนื้อกระดาษ เช่น ลายเพนต์ ลายสับดีสี ลายบาติกสีเงิน และสีทอง สมุดบันทึก (ซึ่งมีทั้งแบบที่ใช้กระดาษสาทั้งเล่ม และแบบที่มีปกเป็นไม้ กระดาษเนื้อในเป็นกระดาษสา) เชือกถักเนกประสงค์ สราวัดดี ที่คั่นหนังสือประดับด้วยกลีบดอกไม้แบบบาง การ์ดอวยพร กรอบรูป ถุงใส่ของ และใบ

การจำหน่าย

งานกระดาษสาและผลิตภัณฑ์จากกระดาษสาของหมู่บ้านต้นเปาจะมีตลาดรองรับค่อนข้างมาก โดยเฉพาะที่บ้านอนุรักษ์กระดาษสาของนางฟองคำจะมีลูกค้าทั้งในประเทศและต่างประเทศ ลูกค้าในประเทศได้แก่ ในท-บาซาร์ที่จังหวัดเชียงใหม่ และตลาดจตุจักร กรุงเทพฯ ส่วนลูกค้าต่างประเทศ ได้แก่ ญี่ปุ่น อเมริกา สเปน เบลเยียม

ผลิตภัณฑ์จากกระดาษสาบ้านนาชนิด

ผลิตภัณฑ์กระดาษสาอีกรูปแบบหนึ่ง

เชือกถักเนกประสงค์สารพัดสี ผลิตภัณฑ์อย่างหนึ่งที่ทำจากกระดาษสา

ออสเตรเลีย ไต้หวัน แคนาดา และเยอรมัน และเนื่องจากมีลูกค้าจากที่ต่างๆ มาสั่งจองสินค้าเป็นจำนวนมากนี้เอง จึงทำให้สินค้าของนางฟองคำที่ผลิตออกมามักจะไม่ค่อยพอจำหน่าย ลูกค้ารายใหญ่ที่ซื้อกระดาษสาจากนางฟองคำ คือ โรงพยาบาลสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่ ได้สั่งซื้อกระดาษสาเพื่อนำไปใช้เป็นกระดาษซับเลือด ซับน้ำ ทำแผลให้แก่คนไข้ โดยเฉพาะชาวบ้านที่ยากจนไม่ค่อยมีเงินจะรักษา ปัจจุบันนางฟองคำยังคงผลิตกระดาษส่งให้แก่โรงพยาบาลสวนดอกโดยตลอดเดือนหนึ่งๆ เป็นจำนวนหมื่นจำนวนแสน ซึ่งกลายเป็นงานหลักของเธอช่วยให้เธอมีรายได้ รวมทั้งชาวบ้านอีก 200 กว่าหลังคาเรือนมีงานทำ

สินค้าที่ได้รับความนิยมและขายดีจะมีทั้งกระดาษสาแผ่นและในรูปของผลิตภัณฑ์กระดาษสา หากเรียงลำดับแล้วจะพบว่ากระดาษสาบางขายได้ดีที่สุด รองลงมาคือกระดาษสาลายดอก และผลิตภัณฑ์กระดาษสาซึ่งจะขายดีแทบทุกประเภท โดยเฉพาะพวกสมุดต่างๆ ซึ่งจะได้รับการสั่งซื้อจากสหรัฐอเมริกานับเป็นมูลค่าล้านบาท

สำหรับราคาสินค้าจะมีหลายราคาตั้งแต่ราคา 10 กว่าบาทขึ้นไป ซึ่งได้แก่ สมุดโน้ตเล่มเล็กๆ ไปจนถึงราคาสูงสุด 500 บาท ซึ่งได้แก่สมุดไดอารี่ ถ้าวันที่ได้จากการขายสินค้าจะไม่มากมายนัก แต่อาศัยที่ขายได้จำนวนมากจึงทำให้สามารถทำอาชีพนี้ต่อไปได้

ระยะที่มีลูกค้าสั่งซื้อสินค้ามาก คือ ต้นเดือนกันยายน หรือช่วงก่อนคริสต์มาสซึ่งจะมีลูกค้าโดยเฉพาะชาวต่างประเทศมาสั่งซื้อมาก

จึงกล่าวว่ามีลูกค้าจำนวนมากเมื่อเร่ จึงทำให้ผู้ที่ประกอบอาชีพนี้มีรายได้ดีพอสมควรเมื่อเทียบกับการทำอาชีพอื่นๆ ดังจะเห็นได้จากรายได้ของผู้ที่ทำเฉพาะกระดาษสาจะมีรายได้คนละประมาณ 5,000-6,000 บาทต่อเดือน ส่วนผู้ที่ทำผลิตภัณฑ์จากกระดาษสาจะมีรายได้คนละประมาณ 10,000 กว่าบาทต่อเดือน

แม้ว่าในหมู่บ้านต้นเปาจะมีผู้ผลิตกระดาษสาหลายแห่ง แต่เนื่องจากคุณภาพกระดาษของผู้ผลิตรายอื่นบางรายไม่เหมือนกับที่บ้านอนุรักษ์กระดาษสาของนางฟองคำ หล้าปิ่นตา กล่าวคือกระดาษจะกรอบ ซึ่งอาจเป็นเพราะใส่คลอรีนไม่ถูกต้อง จึงทำให้ไม่สามารถนำกระดาษไปใช้ทำสิ่งใดได้ ด้วยเหตุนี้ปัญหาคู่แข่งทางการตลาดจึงหมดไป ประกอบกับการรู้จักคัดเลือกผลิตภัณฑ์ที่ดี มีคุณภาพ ในราคาที่ไม่แพงมาจำหน่าย จึงทำให้นางฟองคำสามารถดึงดูดลูกค้าได้ดี

ปัจจุบันการทำกระดาษสาและผลิตภัณฑ์จากกระดาษสาซึ่งได้บอกเล่าถึงตำนานและแหล่งที่มาด้วยความภาคภูมิใจของคนในท้องถิ่น ไม่ได้เป็นงานที่สร้างขึ้นใช้เฉพาะในท้องถิ่นแต่เพียงแห่งเดียวอีกต่อไปแล้ว แต่ได้เผยแพร่ไปสู่ที่ต่างๆ ตลอดจนประเทศอื่นๆ อีกหลายประเทศทั่วโลก งานกระดาษสาจึงไม่ได้เป็นความภาคภูมิใจเฉพาะของคนหมู่บ้านต้นเปา และชาวจังหวัดเชียงใหม่เท่านั้น แต่ได้สร้างความภาคภูมิใจให้แก่คนไทยทั่วประเทศเลยทีเดียว

กระดาษสาแผ่นที่จัดทำอย่างมีคุณภาพ

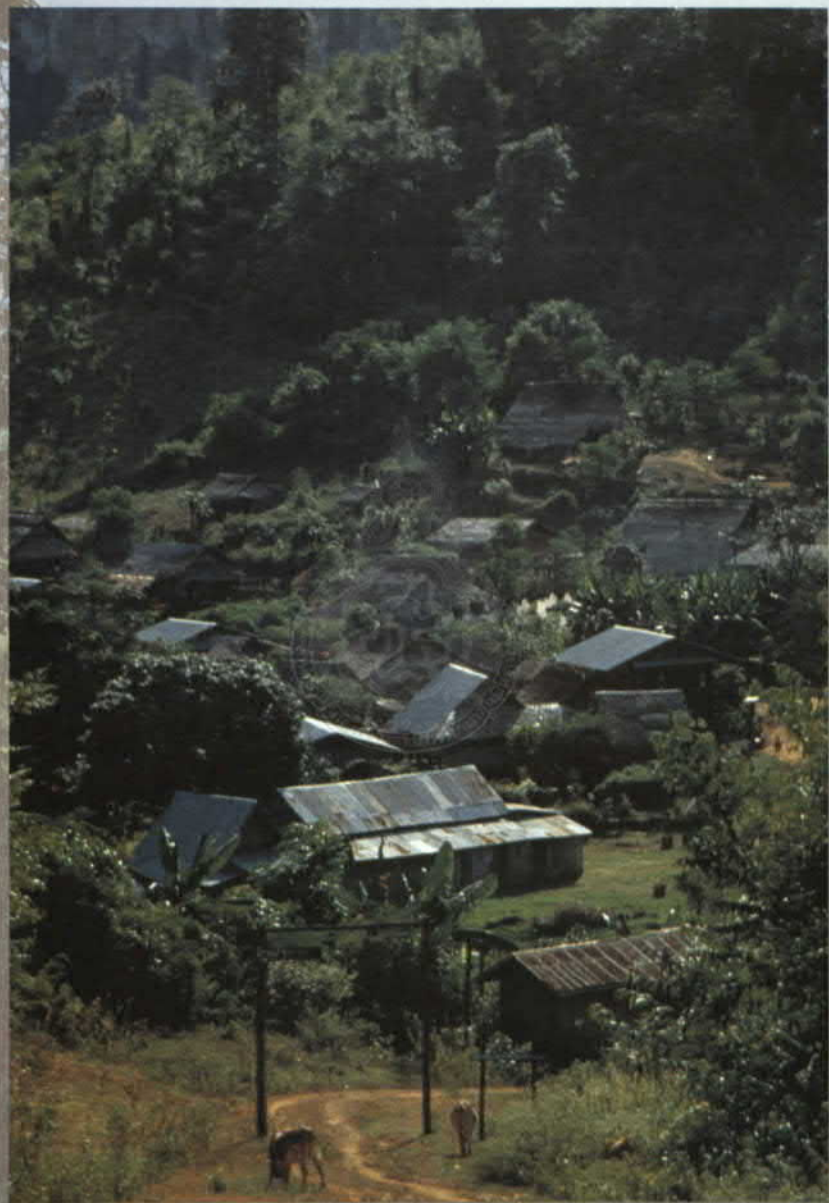
กระดาษสาถูกแปรรูปไปเป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ ในหลายรูปแบบ

การออกแบบกระดาษสาเป็นผลิตภัณฑ์ประเภทต่างๆ

กรอบรูปสวยงามที่ได้จากการนำกระดาษสาออกแบบ

วิหคนกขลงฟ้า
สูงเสียดปรูพี
สายลมร่ำบรรเลง
สายน้ำไพรลำเนา
เกรียมแดดแผดผากวัน
หยาดเหงื่อหยดย้อยย่อย
ถักทอก่อลวสลาย
สมบัติวิณนธรรม
ตีเงินท่าเรือเงิน
แวววันรับอุษา
เสียงแคนสุดแสนซึ้ง
ลมผิวแผ่วพลิวไพร
สานรักเฝ้าเวียนรัก
ลานทอดกอดน้องพี่
แสงเพ็ญเด่นดวงเดือน
แสงดาววันวาววาม
ชีวิตชมขีดฟ้า
ร่วมอยู่เคียงหมู่เขา

หม่อมจลาเริงวารี
คือวิถีชีวิตเขา
ขับบทเพลงแห่งขุนเขา
พล้อเลี้ยงเฝ้าชาวภูค้อย
ดรากร้างงานไม้คร้านถอย
ค้อมค้อยค้อยเก็บค้อยท่า
ปักเส้นสายสอคลายซ้ำ
ย่ำรอยย่ำเคยท่ามา
คุณลายเงินจำเวรญาติ
กลั่นออกมากกลางหทัย
คลอเสียงซึ้งสะอ้านไส
บรรโลมใจทิพย์ดนตรี
เทพประจักษ์เป็นสักขี
ประเพณีพิธีงาม
เครื่องตราเดือนไม่เดือนนาม
แสงใต้ตามนามเงยวารี
แนวมรรคาไทยภูเขา
ร่วมพงศ์เผ่าชาวเขาไพร

ทวีพร ทองคำใบ

แบบบรรณาการไทยภูเขา

เชียงใหม่ได้ชื่อว่าเป็นเมืองท่องเที่ยวที่สำคัญของภาคเหนือ เพราะมีสภาพธรรมชาติที่เอื้ออำนวยและมีแหล่งท่องเที่ยวมากมายหลายแห่ง ซึ่งในพื้นที่บางส่วนของจังหวัดเชียงใหม่จะมีชนกลุ่มน้อยที่มีเชื้อชาติ ภาษา ศาสนา ชนบทรรมนิยมประเพณีและวัฒนธรรมที่แตกต่างไปจากกลุ่มชนส่วนใหญ่ของประเทศ อาศัยอยู่ตามบริเวณภูเขาสูง ซึ่งหมายถึง “ชาวไทยภูเขาหรือชาวเขา” นั่นเอง

“ชาวเขา” เป็นชนกลุ่มน้อยซึ่งอาศัยกระจัดกระจายอยู่ตามพื้นที่ห่างไกลจากการคมนาคม และบริเวณภูเขาสูงทางภาคเหนือ รวมถึงบางจังหวัดในภาคกลางของประเทศไทย จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์พบว่าชาวเขามีการติดต่อสัมพันธ์กับชนชาติไทยมานานับพันปีแล้ว ตั้งแต่ครั้งที่ชนชาติไทยยังตั้งรกรากอยู่บริเวณดินแดนตอนใต้ของจีน ในทางวิชาการได้มีการแบ่งชาวเขาออกเป็น 2 กลุ่ม คือ

1. กลุ่มเอเชียตะวันออก ได้แก่ชาวเขาที่อพยพจากทางใต้ขึ้นเหนือ อาศัยอยู่ในประเทศไทยก่อนชนชาติไทยจะอพยพลงมาตั้งเป็นประเทศ คือชาวเขาเผ่าละว้า อ้อ ชมุ ถิ่น และผิคงเหลือง

2. กลุ่มจีน-ทิเบต ได้แก่ชาวเขาที่อพยพจากเหนือลงสู่ใต้ อพยพมาจากประเทศจีน พม่า และลาว เข้าสู่ประเทศไทยหลังจากที่ชนชาติไทยได้ตั้งเป็นประเทศแล้ว โดยชาวเขากลุ่มนี้จะแบ่งออกเป็นกลุ่มย่อย 2 กลุ่ม คือ กลุ่มทิเบต-พม่า จะมีชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง มูเซอ อีเก้อ และลีซอ ส่วนอีกกลุ่มคือกลุ่มจีนเดิม จะมีชาวเขาเผ่ามั่วและเย้า

ชาวเขามีสังคมที่อิสระในการดำรงชีวิตภายใต้กฎ ประเพณีของเผ่า มีการเกษตรแบบเลี้ยงตัวเอง ดังนั้นสังคมชาวเขาจึงเป็นสังคมที่เรียบง่ายและสันโดษ แต่เมื่อความเจริญต่างๆ เข้าไปสู่สังคมชาวเขา เขาก็มีความรู้สึกว่าจะต้องอพยพหนีสิ่งต่างๆ เหล่านี้ ทำให้ชาวเขามีการอพยพย้ายถิ่นอยู่ตลอดเวลา จากการศึกษาชีวิตชาวเขาพบว่า เผ่ากะเหรี่ยงเป็นชาวเขาที่มีจำนวนประชากรมากที่สุด ส่วนเผ่าอื่นๆ จะมีมาน้อยเรียงตามลำดับ คือ มั่ว มูเซอ เย้า อีเก้อ และลีซอ

จากบริเวณผาละว้า กิ๊น ชน คือ และผิต้องเหลือง จะมีอยู่น้อยมาก ในที่นี้จะขอลำเฉพาะชาวเขาเผ่าที่สำคัญๆ ที่เกี่ยวกับวิถีชีวิต สังคม การปกครอง เศรษฐกิจ ประเพณีและวัฒนธรรม ดังนี้

บนดอยสูงในภาคเหนือ อันเป็นที่อยู่ของชาวเขาเผ่าต่างๆ

กะเหรี่ยง

กะเหรี่ยงเป็นชาวเขาจัดอยู่ในกลุ่มทิเบต-พม่า เดิมกะเหรี่ยงอาศัยอยู่แถบบริเวณต้นแม่น้ำสาละวิน ในประเทศจีนแล้วจึงอพยพเข้าสู่พม่า และไทย เนื่องจากมีความขัดแย้งระหว่างพม่ากับรัฐกะเหรี่ยง รวมทั้งชนกลุ่มน้อยกลุ่มอื่นๆ จนกระทั่งเกิดการสู้รบกันขึ้น จึงเป็นแรงกดดันสำคัญที่ทำให้ชาวกะเหรี่ยงจำนวนมากได้อพยพเข้าสู่ประเทศไทย ปัจจุบันกะเหรี่ยงเป็นชาวเขาที่มีประชากรมากที่สุดในบรรดาชาวเขาด้วยกัน โดยแบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม คือ กะเหรี่ยงสะกอ (จะกอ) กะเหรี่ยงโป (โพสัง) กะเหรี่ยงปะโอ (ตองสู) และกะเหรี่ยงบะเว (คะยา) ซึ่งชาวกะเหรี่ยงจะแยกย้ายกันอาศัยอยู่ตามดอยสูงทางภาคเหนือของประเทศไทย รวมทั้งอยู่ตามเขตชายแดนในภาคกลางอีกหลายจังหวัด ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน ลำปาง ลำพูน ดาก กาญจนบุรี ประจวบคีรีขันธ์ กำแพงเพชร เพชรบุรี แพร่ สุโขทัย สุพรรณบุรี และอุทัยธานี

ปัจจุบันกะเหรี่ยงเป็นชาวเขาที่มีประชากรมากที่สุดไนบรรดาชาวเขาด้วยกัน

ลักษณะบ้านของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง

กะเหรี่ยงจะตั้งหมู่บ้านอยู่ในบริเวณภูเขาที่ไม่สูงนัก หรือตามพื้นที่ราบ แต่ละหมู่บ้านจะมีตั้งแต่ขนาดเล็กไปจนถึง 30-40 หลังคาเรือน ลักษณะของบ้านจะเป็นไม้ไผ่สับฟาก หลังคามุงด้วยใบตองตึงหรือหญ้าคา ภายในเป็นห้องเดียวโล่ง มีเตาไฟอยู่กลางบ้านสำหรับใช้หุงต้มอาหารและให้ความอบอุ่น ลักษณะเด่นของกะเหรี่ยงที่ไม่เหมือนกับชาวเขาเผ่าอื่นๆ ก็คือการตั้งหมู่บ้านอย่างถาวร ทั้งนี้เพราะความสามารถในการอนุรักษ์ดิน และการทำนาแบบขั้นบันไดตามไหล่เขา ซึ่งสามารถที่จะทดน้ำจากลำห้วยลำธารที่อยู่สูงกว่าพื้นที่นาเข้าไปใช้ได้ กะเหรี่ยงเป็นชาวเขาเผ่าเดียวที่ไม่นิยมโค่นไม้ทำลายป่า

การปกครองในหมู่บ้านกะเหรี่ยงจะมี 3 ฝ่ายคือหัวหน้าหมู่บ้าน หมอผี และกลุ่มผู้อาวุโส

หัวหน้าหรือผู้นำหมู่บ้านจะเรียกว่า ฮีโซ ซึ่งมีการสืบทอดสายเลือดมาทางบิดา สำหรับหมอผีจะมีหน้าที่ประกอบพิธีกรรมและรักษาโรค ส่วนกลุ่มผู้อาวุโสจะเป็นผู้ที่รักษากฎจารีตประเพณี ตัดสินคดีความและเป็นที่ปรึกษาให้กับหัวหน้าหมู่บ้าน

กะเหรี่ยงเป็นสังคมเกษตรกรรมที่มีระบบเศรษฐกิจแบบเลี้ยงตนเองเพื่อการยังชีพด้วยการปลูกข้าวไร่ ทำนาเป็นขั้นบันไดตามหุบเขา และปลูกพืชผักต่างๆ โดยการทำเกษตรแบบไร้หมุนเวียน

พื้นที่ราบในหุบเขาใช้เป็นที่ทำนาขั้นบันไดของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง

คือ การทอผ้าขาวหรือปลูกพืชผักในไร่โคก ก็ตาม จะทำเพียงปีเดียว แล้วย้ายไปที่อื่น และปล่อยไว้พักถึงไร่ประมาณ 3-5 ปี เพื่อให้ดินได้พักฟื้นและมีความอุดมสมบูรณ์ แล้วจึงย้อนกลับมาทำไว้ในพื้นที่นั้นอีก นอกจากการทำเกษตรกรรมแล้วกะเหรี่ยงยังเลี้ยงสัตว์ประเภท วัว ควาย หมู ไก่ เพื่อใช้ในพิธีกรรมและใช้เป็นแรงงาน ส่วนช้างจะเลี้ยงไว้เพื่อรับจ้างทำงานและแสดงถึงฐานะด้วย

ประเพณีและพิธีกรรมของกะเหรี่ยงจะมีความเชื่อและนับถือในเรื่องผีและวิญญาณ ผีที่ชาวกะเหรี่ยงนับถือจะมีอยู่ 2 อย่าง คือ ผีบ้านและผีเรือน

กะเหรี่ยงนับถือคริสต์ศาสนาและพุทธศาสนา ซึ่งก่อให้เกิดประเพณีและวัฒนธรรมในเผ่า อย่างเช่น ประเพณีปีใหม่ ประเพณีขึ้นบ้านใหม่ ประเพณีเกี่ยวสาว ประเพณีแต่งงาน และประเพณีงานศพ

สำหรับเรื่องคู่ครองของกะเหรี่ยง จะยึดหลักการครองเรือนแบบผัวเดียวเมียเดียว โดยตามประเพณีจะห้ามไม่ให้หญิงชายถูกเนื้อต้องตัวกันก่อนที่จะแต่งงาน เพราะถือเรื่องความบริสุทธิ์ทางเพศเป็นสิ่งสำคัญ หากมีการฝ่าฝืนจะถูกลงโทษโดยการปรับไหม หรือถ้ามีผู้ผิดลูกผิดเมียคนอื่นจะมีโทษถึงขั้นไล่ออกไปจากหมู่บ้านทันที สำหรับหญิงกะเหรี่ยงที่แต่งงานแล้วหรือยังไม่ได้แต่งงานเราจะสังเกตได้จากการแต่งกาย ถ้าหญิงที่ยังไม่ได้แต่งงานจะสวมชุดขาวทรงกระสอบ ถ้าหญิงที่แต่งงานแล้วจะสวมชุด 2 ท่อน คือถุงผ้าขึ้นและใส่เสื้อครึ่งท่อนด้วยเหตุนี้จึงสามารถมองเห็นได้อย่างเด่นชัดระหว่างหญิงกะเหรี่ยงที่ยังโสดกับหญิงที่แต่งงานแล้ว

หญิงกะเหรี่ยงที่ยังไม่ได้แต่งงาน

หญิงกะเหรี่ยงที่แต่งงานแล้ว

แม่

ชาวเขาเผ่าแม่เป็นชนกลุ่มหนึ่งซึ่งมีถิ่นที่อยู่ในประเทศจีน เวียดนาม พม่า ลาว และไทย แม่เป็นชาวเขาในกลุ่มจีนเดิมเรียกว่า “ม้ง” ม้งหรือแม่ในประเทศไทยแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ แม่ดำ หรือแม่น้ำเงิน แม่ขาว และแม่แก้ว (มปะ) จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์เชื่อว่าถิ่นเดิมของแม่อยู่บริเวณแม่น้ำเหลืองแถบมณฑลยูนนาน กวางสี กวางเจาในประเทศจีนนับพันๆ ปี มาแล้ว และได้อพยพเข้าสู่ประเทศไทย โดยกระจายอยู่ตามพื้นที่สูงของภาคเหนือในจังหวัดพะเยา เชียงราย เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน แพร่ น่าน ลำปาง สุโขทัย กำแพงเพชร ตาก พิชณุโลก เพชรบูรณ์ นครสวรรค์ และจังหวัดเลย ปัจจุบันแม่เป็นชาวเขาที่มีประชากรมากเป็นอันดับสองรองมาจากชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง

หมู่บ้านม้งหรือแมวดอยปุย

หมู่บ้านชาวเขาเผ่าแม้วบนดอยปู่

บ้านและร้านค้าชาวเขาเผ่าแม้ว

แม้จะนิยมตั้งบ้านเรือนอยู่ตามพื้นที่ลาดเขาบนภูเขาสูง มีลำห้วยและต้นเขาใกล้หมู่บ้าน เพราะแม้วถือคติที่ว่า “น้ำเป็นของปลา ไฟเป็นของนก แต่ภูเขาเป็นของแม้ว” ลักษณะการตั้งบ้านเรือนของแม้วจะปลูกบ้านอยู่กันเป็นกลุ่มๆ ใกล้ชิดกันในกลุ่มของเครือญาติ ซึ่งจะมีตั้งแต่ขนาดเล็กไปจนถึงร้อยหลังคาเรือน แม้วจะปลูกบ้านติดกับพื้นดิน โดยใช้ดินเป็นพื้นเรือน ยกพื้นสูงสำหรับที่นอนเท่านั้น วัสดุที่ใช้สร้างบ้านจะมีไม้ไผ่สับฟาก หลังคามุงด้วยใบตองหรือหญ้าคา แต่ในปัจจุบันนี้ชาวเขาแม้วได้มีการพัฒนาในการปลูกสร้างบ้านเรือนจากเดิมมาเป็นสังกะสี อิฐบล็อก เสาคอนกรีต และปูนซีเมนต์ บ้างแล้ว

การปกครองของแม้วในหมู่บ้านแต่ละแห่งจะมีหัวหน้าประจำหมู่บ้านเป็นผู้ดำเนินการปกครอง ตำแหน่งหัวหน้าหมู่บ้านนี้จะเลือกจากผู้อาวุโสสูงสุดของสกุลที่มีอิทธิพลหรือสมาชิกในแซ่สกุลที่มากที่สุดในหมู่บ้าน

แม้วเป็นสังคมเกษตรกรรม ทำไร่แบบเลื่อนลอย โค่นถางป่าเพื่อปลูกพืช เมื่อดินหมดสภาพความอุดมสมบูรณ์ก็จะย้ายไปหาที่ทำกินใหม่ สำหรับพืชหลักที่ปลูกคือ ผัก ข้าวและข้าวโพด แต่ในปัจจุบันแม้วได้มีการติดต่อสังคมกับคนเมืองมากขึ้นจึงได้รับอิทธิพลจากภายนอกและการพัฒนาจากหน่วยงานต่างๆ ทำให้การปลูกผัสนั้น

วิถีชีวิตประจำวันของชาวเขาเผ่าแม้ว กำลังนั่งปักลายผ้า

และพื้นที่ได้เลิกปลูกไปบ้างแล้ว จึงหันมาปลูกพืชอื่นที่มีรายได้ดีกว่าทดแทน เช่น การปลูกพืชผักผลไม้ ไม้ดอกเมืองหนาว ฯลฯ ซึ่งไม่จำเป็นต้องย้ายที่ปลูกไปเรื่อยๆ เหมือนดังแต่ก่อน

นอกจากการทำเกษตรแล้ว แม่วัยทำอุตสาหกรรมในครัวเรือนประเภทศิลปะงานฝีมือ เช่น ทอผ้า ปักลายผ้า และการทำเครื่องเงิน ซึ่งนับว่าเป็นสิ่งที่ทำรายได้มาสู่แม่วัยอีกทางหนึ่ง

ประเพณีและวัฒนธรรม ตลอดจนความเชื่อของแม่วัยยังคงรักษาและยึดถืออยู่อย่างไม่เปลี่ยนแปลง เช่น ประเพณีฉลองปีใหม่ ประเพณีการเกิด ประเพณีการตาย ประเพณีการเกี่ยวสาว และประเพณีการแต่งงาน ฯลฯ แม่วัยจะเชื่อและนับถือผีต่างๆ โดยจะมีทั้งผีดีและผีร้าย ได้แก่ ผีฟ้า ผีเรือน และผีต่างๆ ไป

เรื่องครอบครัวของแม่วัย ฝ่ายชายจะเป็นใหญ่กว่าฝ่ายหญิงตามประเพณีแม่วัยจะอนุญาตให้ชายและหญิงมีความสัมพันธ์ทางเพศก่อนแต่งงานได้ แต่ห้ามแต่งงานกับคนแซ่สกุลเดียวกัน และเมื่อแต่งงานแล้วฝ่ายหญิงต้องออกจากแซ่สกุลเดิมไปใช้แซ่สกุลของฝ่ายชาย แม่วัยนิยมแต่งงานแบบผัวเดียวเมียเดียว แต่ก็ไม่ห้ามที่ชายจะมีเมียหลายคน เพื่อแสดงถึงฐานะทางเศรษฐกิจ

ปัจจุบัน ชาวเขาเผ่าแม่วัยจะให้ความสนใจในการศึกษามากกว่าชาวเขาเผ่าอื่นๆ ที่มีอยู่ในประเทศไทย จึงทำให้มีแม่วัยมีความเฉลียวฉลาดและทันต่อเหตุการณ์ในโลกปัจจุบันมากขึ้น

เอกลักษณ์ของแม่วัยอีกอย่างหนึ่ง คือ นิยมเล่นดนตรีอยู่ 3 อย่าง คือ แคน ขลุ่ย และขลุ่ย ส่วนศิลปะจะมีพิธีการรำถวาย พิธีโยนผ้าของหนุ่มสาว และการฟ้อนแคน ซึ่งแม่วัยได้รับการถ่ายทอดมาแต่บรรพบุรุษและรักษาไว้จนถึงปัจจุบันนี้

เด็กชาวเขาเผ่าแม่วัย

ยามว่าง ผู้เผ่ากำลังนั่งสูบบุหรี่ และขายเครื่องเงินไปด้วย

หญิงแม่วัยพบปะสังสรรค์กันในยามว่าง

เด็กชาวเขากำลังนั่งอ่านหนังสือ

ธรรมชาติบนดอยสูง ที่ชาวเขาเผ่ามูเซออาศัย

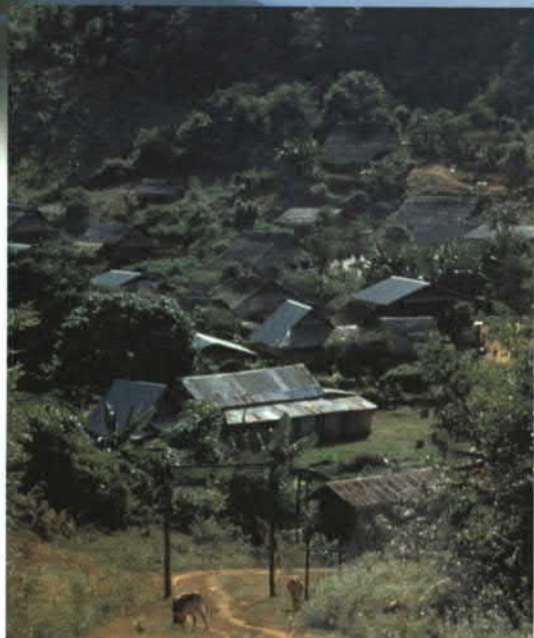
มูเซอ

มูเซอมีตำนานเก่าแก่ที่เล่าขานมาจนถึงปัจจุบันนี้ว่า ชาดิกำเนิดมาจากบิดามารดา ซึ่งเป็นผีฟ้า หรือจือซาสร้างขึ้น “จือซาหรือผีฟ้า” เป็นเทพเจ้าของชาวมูเซอ เป็นผู้สร้างโลก ดิน น้ำ ลม ไฟ ตลอดจนพืชและสัตว์ต่างๆ

มูเซอ เป็นชาวเขาในกลุ่มทิเบต-พม่า มีเชื้อสายมาจากพวกโลโล เรียกตัวเองว่า “ล่าหู่” มีถิ่นฐานดั้งเดิมอยู่ในประเทศทิเบต ต่อมาได้อพยพลงมาทางใต้และกระจายตัวตั้งถิ่นฐานอยู่ในมณฑลยูนนาน ทางตอนใต้ของจีน พม่า และลาว และได้อพยพเข้าสู่ประเทศไทย เมื่อประมาณหลังสงครามโลก ครั้งที่ 2 มีประชากรมากเป็นอันดับที่สามารถรองจากกระเหรี่ยงและม้ง ภาษาพูดของมูเซอมีลักษณะเป็นภาษาคำไต ไม่มีเสียงพยัญชนะสะกด ซึ่งแบ่งกลุ่มตามภาษาพูดและการแต่งกายเป็น 7 กลุ่ม คือ มูเซอแดง (ล่าหู่ผู่) มูเซอดำ (ล่าหู่เนะ) มูเซอเผดเล (ล่าหู่กะมื่อ) มูเซอเหลื่อง (ล่าหู่ผู่บาหลา) มูเซอเกีย (ล่าหู่ผู่บาเกียว) มูเซอขาว (ล่าหู่ฟู่) และมูเซอลำบ้า

มูเซอในประเทศไทยได้อาศัยกระจัดกระจายอยู่ในจังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ ตาก แม่ฮ่องสอน กำแพงเพชร ลำปาง และเพชรบูรณ์

หมู่บ้านมุเซอ

มุเซอเป็นชาวเขาที่ชอบอพยพเคลื่อนย้ายถิ่นที่อยู่มากกว่าชาวเขาเผ่าอื่นๆ เพราะมีความเชื่อว่าการตั้งหมู่บ้านอยู่ที่หนึ่งที่ไม่ควรเกิน 5-10 ปี จะต้องโยกย้ายไปหาที่อยู่ใหม่ ลักษณะภูมิประเทศและที่ตั้งของหมู่บ้านมุเซอจะตั้งอยู่ตอนบนสุดของที่ราบบนไหล่เขา ซึ่งมีภูเขาล้อมรอบ หรืออยู่บริเวณริมฝั่งแม่น้ำ มีแหล่งน้ำและมีที่ดินอุดมสมบูรณ์เพื่อสะดวกในการใช้สอยและเหมาะแก่การปลูกฝิ่น

ในแต่ละหมู่บ้านของมุเซอจะมีประมาณ 15-20 หลังคาเรือน ลักษณะของบ้านจะเป็นแบบยกพื้นสูงเหนือพื้นดิน หลังคาหน้าจั่วมุงด้วยหญ้าคา ตัวบ้านและพื้นปูด้วยไม้ไผ่สับฟาก เสาและคานเป็นไม้เนื้อแข็ง แต่ในปัจจุบันบางหมู่บ้านจะปลูกสร้างบ้านด้วยหลังคามุงสังกะสี ตัวบ้านประกอบด้วยปูนซีเมนต์ มุเซอจะไม่สร้างบ้านคร่อมทับจอมปลวก และจะต้องสร้างให้เสร็จภายในวันเดียว

การปกครองภายในหมู่บ้านของมุเซอ จะมีผู้นำที่สำคัญอยู่ 3 ฝ่าย คือ หัวหน้าหมู่บ้าน ผู้นำฝ่ายศาสนา และกลุ่มผู้อาวุโส

ดอกฝิ่นที่ขึ้นอยู่บนดอย

พื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับปลูกฝิ่น

ลานกว้างสำหรับใช้ทำพิธีกรรมกลางหมู่บ้าน

การเดินรำของชาวเขาเผ่ามูเซอ

ความอุดมสมบูรณ์ของต้นน้ำลำธาร

เศรษฐกิจของมูเซอจะขึ้นอยู่กับการเกษตรแบบทำไร่เลื่อนลอย มีการปลูกข้าว ข้าวโพด และฝิ่น นอกจากนี้ยังปลูกพืชเศรษฐกิจและผลไม้ เช่น มะเขือเทศ ฝรั่ง มันฝรั่ง ถั่วแดง ถั่วลิสงเตา ผักกาดหอม เสาวรส ท้อ ลิ้นจี่ พลับ สาลี่ ฯลฯ สำหรับการเลี้ยงสัตว์มูเซอจะเลี้ยงไก่ หมู วัว ควาย ม้า ไว้ใช้ประกอบพิธีทางศาสนาและใช้เป็นแรงงานในการขนพืชไร่

มูเซอมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ยเรียบง่าย มีความเชื่อถือเทพเจ้าถือชาว่าเป็นผู้สร้างโลกและความตึ๋งตึ๋ง นอกจากนั้นยังเชื่อเรื่องภูติผีวิญญาณว่ามีทั้งผีดีและผีร้าย มูเซอจะมีศาลผีประจำหมู่บ้าน เรียกว่า แซมือ และมีสถานที่ประกอบพิธีกรรม เรียกว่า หอแห่ย รวมทั้งลานเต้นรำ ซึ่งเป็นสถานที่ที่ชาวมูเซอเคารพนับถือ ห้ามบุคคลภายนอกเข้าไปโดยลำพัง หรือแม้จะมีโอกาสเข้าไปก็ไม่ควรจับต้องสิ่งของที่เป็เครื่องเช่นบูชาเทพเจ้า และห้ามไม่ให้เข้าไปตัดไม้ ทำลายป่า บริเวณใกล้ๆ กับสถานที่อันศักดิ์สิทธิ์อย่างเด็ดขาด

ประเพณีของมูเซอจะมีประเพณีกับปีใหม่ ประเพณีกินข้าวใหม่ ประเพณีทำบุญเรียกขวัญ และประเพณีเกี่ยวกับชีวิต เป็นต้น

เรื่องคู่ครองของมูเซอจะยึดถือการแต่งงานแบบผัวเดียวเมียเดียว แต่ถ้าวัดต้องการมีคู่ใหม่ก็ต้องหย่าขาดจากคู่เดิม หากผู้ใดฝ่าฝืนจะถูกลงโทษโดยการปรับหรือถูกไล่ออกจากหมู่บ้าน ในกรณีที่หย่าร้างกันทั้งสองฝ่ายจะได้รับการแบ่งสมบัติเท่าๆ กัน โดยมีคนทั้งหมู่บ้านมาเป็นสักขีพยานให้

เย้า

ตามประวัติของเย้า จัดอยู่ในกลุ่มจีนเดิม เย้านิยมเรียกตนเองว่าเมี่ยน แต่ชาวจีนมักจะเรียกออกเสียงเพี้ยนเป็น “แมน” หรือแม้ว ซึ่งหมายถึง ผู้สืบเชื้อสายมาจากสุนัข เพราะตามตำนานเล่าว่า บรรพบุรุษเย้าสืบเชื้อสายมาจากสุนัขมังกรเหลือง ชื่อว่า พันหู่ ดังนั้นเย้าจึงไม่นิยมกินเนื้อสุนัขหรือเนื้อบางชนิด

เย้าเป็นเผ่าพันธุ์ที่สืบเชื้อสายกันมากกว่า 2,000 ปี ก่อนคริสตกาล มีถิ่นฐานดั้งเดิมอยู่ในประเทศจีนตอนใต้มณฑลกว่างซี กวางเจาและยูนนาน ต่อมาได้เกิดสงครามกลางเมืองในจีน เย้าจึงอพยพลงมาสู่ดินแดนเวียดนาม ลาว และเข้าสู่ประเทศไทยก่อนสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 เย้ามีเพียงกลุ่มเดียว ไม่แตกออกเป็นกลุ่มย่อยเหมือนชาวเขาเผ่าอื่นๆ เย้าเป็นกลุ่มชนที่รักเผ่าพันธุ์สายเลือดเดียวกัน มีอุปนิสัยขยันขันแข็งชอบค้าขายมาก จึงได้สมญานามว่า “พ่อค้าแห่งขุนเขา”

บ้านชาวเขา

ปัจจุบันเข่าที่อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทย สามารถพูดภาษาไทยเหนือได้ จึงติดต่อกับคนไทยพื้นราบได้เป็นอย่างดี เข่าจะอาศัยกระจัดกระจายอยู่ตามพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย พะเยา น่าน ลำปาง แพร่ ฯลฯ

ส่วนใหญ่เข่าเข่าจะปลูกบ้านเรือนอยู่บนดอยสูงหรือหุบเขาที่มีความอุดมสมบูรณ์ใกล้ต้นน้ำลำธาร โดยปลูกเป็นแนวยาวเรียงไปตามไหล่เขาและหันหน้าไปทางทิศตะวันออก หลังบ้านติดกับแนวเขา ลักษณะของบ้านจะปลูกคร่อมติดกับพื้นดินหรือยกพื้นสูง โดยใช้วัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น ภายในบ้านจะแบ่งออกเป็นห้องๆ มีเตาไฟอยู่ภายในบ้าน มีหิ้งผีและไม่มีหน้าต่าง นอกจากนี้ยังมีประตูที่หน้าบ้านเรียกว่า ประตูผี ซึ่งปกติจะปิดตาย จะเปิดก็ต่อเมื่อมีการแต่งงานส่งตัวลูกสาวไปบ้านเจ้าบ่าว หรือนำสะใภ้เข้าบ้าน หรือเวลานำศพออกจากบ้านจะต้องออกประตูนี้เท่านั้น ส่วนประตูที่เข่าออกตามปกติจะอยู่ด้านข้างของบ้านทั้งสองด้าน

เข่าแต่ละหมู่บ้านจะมีหัวหน้าหมู่บ้าน เป็นผู้ปกครองดูแล เป็นผู้ตัดสินกรณีพิพาท เป็นประธานในการทำพิธีทางศาสนา และต้องรับฟังความคิดเห็นของคนในหมู่บ้านด้วย นอกจากนี้ยังมีหมอผีซึ่งเป็นผู้นำในการทำพิธีกรรมต่างๆ ตามความเชื่อที่มักเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน ส่วนในเรื่องกิจกรรมต่างๆ ของหมู่บ้าน เข่าจะมีกลุ่มผู้อาวุโสเป็นที่ปรึกษา

เดิมเข่าทำการเกษตรแบบไร่เลื่อนลอย โดยการปลูกข้าว ข้าวโพดและพืชผักชนิดต่างๆ ไว้บริเวณในครัวเรือน และปลูกฝิ่นไว้ขาย แต่ในปัจจุบันนี้เข่าได้เปลี่ยนมาปลูกพืชเศรษฐกิจอย่างอื่น เช่น ข้าวโพด ถั่ว ฝ้าย แทนการปลูกฝิ่น และมีการทำการเกษตรแบบถาวรเพิ่ม

สาวชาวเขาเผ่าเข่า

หญิงชาวเขาเผ่าเย้ากำลังเย็บปักถักร้อย

มากขึ้น ด้วยการปลูกผลไม้ยืนต้น มีทั้งลิ้นจี่ ชา กาแฟ ส้ม ฯลฯ นอกจากการเกษตรแล้วเข้าทั้งหญิงและชายจะมีความสามารถในด้านการช่าง เกี่ยวกับการเย็บปักถักร้อย การจักสาน และการทำเครื่องประดับเงินอีกด้วย

เข้าได้รับอิทธิพลมาจากจีน จึงนับถือผีและบรรพบุรุษ ฉะนั้นในวิถีชีวิตของเข้าจึงเกิดประเพณีและวัฒนธรรมมากมาย เช่น ประเพณีวันขึ้นปีใหม่ ประเพณีวันเข้าพรรษา ประเพณีวันทำขวัญช้าง ประเพณีการบวช ประเพณีการแต่งงาน ฯลฯ

เข้าจะมีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยว ทั้งนี้เพราะเข้ามีขนบธรรมเนียมว่า เมื่อบุตรชายแต่งงานแล้วก็จะนำภรรยาเข้ามาอยู่ในบ้านร่วมกับบิดามารดาของตนก่อนที่จะแยกไปสร้างบ้านอยู่ใหม่ เข้าจะนิยมแต่งงานกับคนเผ่าเดียวกันแบบผัวเดียวเมียเดียว แต่ก็ไม่ห้ามการแต่งงานกับคนนอกเผ่า และให้ชายมีเมียหลายคนได้ถ้ามีฐานะมั่นคงพอ

อีเก้อ

ชาวเขาเผ่าอีเก้อ เรียกตนเองว่า อาข่า คนไทยและพม่าเรียกว่า อีเก้อ ก้อ หรือข่าก้อ ลาวและชนชาติอินโดจีนตอนเหนือ เรียกว่า “โก๊ะ” จีนเรียกว่า “ไวหนี่” หรือ “ฮานี่” ซึ่งรวมถึงพวกที่พูดภาษาโลโลในมณฑลยูนนานทางตอนใต้ด้วย

ชาวเขาเผ่าอีเก้อทำงานในไร่

อีเก้อ จัดอยู่ในกลุ่มที่เบต-พม่า แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ อีเก้อโลโน อีเก้อโลมิซา และอีเก้อลอมือ มีถิ่นฐานดั้งเดิมอยู่ตามบริเวณภูเขาสูงทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ และทิศตะวันตกเฉียงใต้ของจีน ในมณฑลยูนนาน ไทเวจ และแคว้นสิบสองปันนา เมื่อจีนมีการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองเป็นสังคมนิยมคอมมิวนิสต์อีเก้อส่วนใหญ่จึงอพยพมาอยู่ที่เชิงตุงในรัฐฉานของประเทศพม่า และที่หัวโขง พงสาลี ในประเทศลาว ส่วนอีเก้อในประเทศไทยเป็นพวกที่อพยพมาจากพม่า และลาว เพราะถูกพวกฮ่อรุกราน และอพยพเข้ามาอาศัยตั้งถิ่นฐานครั้งแรกที่บริเวณคอยตุง จังหวัดเชียงราย ในปัจจุบันอีเก้อได้ตั้งถิ่นฐานอยู่ตามจังหวัดต่างๆ คือ จังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ ลำปาง แพร่และตาก

อีเก้อหรืออาซา มีลักษณะนิสัยชอบอากาศที่หนาวเย็น จึงมักตั้งหมู่บ้านอยู่ตามภูเขาสูงเหนือระดับน้ำทะเลประมาณ 3,000-4,000 ฟุต บนคอยหรือสันเขาที่ตั้งของหมู่บ้านจะต้องมีพื้นที่กว้างขวางเพียงพอสำหรับใช้เป็นที่พักผ่อนหรือประกอบพิธีกรรม และเป็นสถานที่วิ่งเล่นของเด็กๆ ที่สำคัญหมู่บ้านของอีเก้อจะต้องอยู่ไม่ไกลจากลำห้วยหรือแหล่งน้ำมากนัก และในแต่ละหมู่บ้านจะต้องมีสิ่งเหล่านี้

คือ หนึ่ง ประตูทางเข้าหมู่บ้าน หรือ ประตูลกซ้อ จะอยู่ทางทิศตะวันออก โดยแกะสลักเป็นรูปผู้หญิงกับผู้ชายประกอบกิจทางเพศเพื่อขับไล่ผีร้ายออกไป ในแต่ละปีอีเก้อจะสร้างประตูลกซ้อเพิ่มขึ้นปีละหนึ่งประตู ซึ่งจะทำให้ทราบอายุของหมู่บ้านแต่ละแห่งได้จากถ้านับจำนวนของ

การเล่นของเด็กๆ เผ่าอีเก้อ

สาวเผ่าอีเก้อกลับมาจากทำงานในไร่

ประตูลกซ้อ หรือประตูทางเข้าหมู่บ้าน

ลานสาวกอด เป็นสถานที่ที่หนุ่มสาวมาพरोตักกัน

ประตูลูกช่อ สอง คาลมี หรือหมี่ชา ลอเอ๊ะะ สร้างขึ้นเพื่อให้ผีป่าที่ผ่านไประมาได้พักอาศัย ป้องกันไม่ให้ผีป่าเข้าไปพักอาศัยในหมู่บ้านสาม ลานสาวกอดหรือแฉะช่อ เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของเผ่าอีเก้อ เป็นสถานที่ที่พบปะและเกี้ยวพาราสีระหว่างหนุ่มสาวอีเก้อ สี ซิงช้า หรือโหละช้า สร้างขึ้นเพื่อบูชาเทพธิดาผู้ประทานความอุดมสมบูรณ์ให้แก่พืชผลในไร่ ทุกๆ ปีจะมีพิธีโล้ชิงช้า บูชาพระแม่โพสพ ห้า แหล่งน้ำประจำหมู่บ้านหรือหละตุ๋ มีไว้สำหรับบริโภคและประกอบพิธีกรรม ซึ่งตั้งอยู่ในป่าต้นน้ำใกล้ๆ หมู่บ้าน หก เขตป่าชุมชนหรือป่าสงวน หรือหย่าคุ่มติ จะแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือป่าศักดิ์สิทธิ์ของหมู่บ้าน และป่าไม่ใช่สอย

การปกครองของหมู่บ้านอีเก้อ จะมีหัวหน้าหมู่บ้าน เรียกว่าหย่อมะ เป็นผู้นำของหมู่บ้าน มีหน้าที่รักษากฎระเบียบประเพณีและการปกครอง อีกทั้งยังรักษาความยุติธรรมต่างๆ ในหมู่บ้าน สำหรับตำแหน่งหัวหน้าหมู่บ้านให้ใช้วิธีการสืบสกุล ถ้าหากไม่มีใครที่จะทำหน้าที่นี้ คณะกรรมการหมู่บ้าน ซึ่งประกอบด้วยหมอผี กลุ่มผู้อาวุโส และช่างตีเหล็กประจำหมู่บ้านจะคัดเลือกชื่อขึ้นมา และให้สมาชิกในหมู่บ้านรับรองเพื่อเป็นหัวหน้าหมู่บ้านต่อไป

อาชีพหลักของชาวอีเก้อ คือการทำไร่บนภูเขา มีข้าวโพด ข้าวข้าวฟ่าง และปลูกพืชเพื่อเป็นอาหาร มีผักทอง มันเทศ แดงไทยแดงกวาว ถั่วพู ผักกาด ฯลฯ รวมทั้งปลูกฝิ่นเพื่อการค้าด้วย

สาวเผ่าอีเก้อโล้ชิงช้า

ชาวอีเก้อมีชีวิตความเป็นอยู่อย่างสงบและเชื่อฟังผู้นำอย่างเคร่งครัด โดยเฉพาะในเรื่องประเพณีและพิธีกรรมจะถือว่าวิญญูณของบรรพบุรุษ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายในป่าเขาเป็นผู้คุ้มครอง ใหคนในหมู่บ้านอยู่ร่มเย็นเป็นสุข หากมีการทำผิดหรือลบหลู่ผีบรรพบุรุษจะทำให้เดือดร้อนเจ็บป่วยได้ อีก็จึงต้องทำพิธีเซ่นไหว้ขอขมาและจัดเลี้ยงผีอยู่เสมอ พิธีกรรมที่ต้องเซ่นไหว้มีพิธีขึ้นปีใหม่ พิธีทำประตูหมู่บ้าน พิธีไล่ชิงช้า พิธีกินข้าวใหม่ พิธีเลี้ยงผีบรรพบุรุษ พิธีขับไล่ผี ฯลฯ

ลักษณะครอบครัวของอีก็อ จะมีสมาชิกในครัวเรือนมาก ยกย่องเพศชายมากกว่าเพศหญิง สังคมของอีก็อมีอิสระทางเพศมาก การเกี่ยวพาราสีถูกเนื้อต้องตัวหรือได้เสียก่อนแต่งงานจึงเป็นเรื่องธรรมดา หมู่อีก็อจะไม่ถือเรื่องความบริสุทธิ์ของหญิงอีก็อเป็นสิ่งสำคัญ ตามประเพณีของอีก็อจะไม่ยินยอมให้หนุ่มสาวเกี่ยวพาราสีกันในบ้าน เพราะจะทำให้ผีบรรพบุรุษโกรธเคืองได้ จึงได้จัดให้มีลานสาวกอดหรือแตะข้อมือขึ้น เพื่อให้หนุ่มสาวได้พरोดรักกัน

ลือซอ

ลือซอเป็นเผ่าหนึ่งที่จัดอยู่ในกลุ่มทิเบต-พม่า เรียกตนเองว่า “ลือซอ” ซึ่งคำว่า ลือ มาจาก อีหลี ซู แปลว่า คน มีความหมายว่ากลุ่มชนที่มีขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี และมีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเอง ลือซอแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ ลือซอลายและลือซอดำ มีถิ่นฐานดั้งเดิมอยู่บริเวณต้นแม่น้ำสาละวิน แม่น้ำโขงทางตอนเหนือของทิเบตและมณฑลยูนนานในประเทศจีน และได้อพยพเข้าสู่ประเทศไทย มาตั้งถิ่นฐานครั้งแรกอยู่ที่บ้านดอยช้าง อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย

ปัจจุบันลือซอในประเทศไทยได้กระจายกันอยู่ตามหุบเขาในจังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน พะเยา ตาก กำแพงเพชร เพชรบูรณ์ สุโขทัย และลำปาง

หมู่บ้านชาวลือซอมักจะตั้งอยู่ใกล้กับหมู่บ้านของชาวเขาเผ่าอีก็อและมูเซอ เพราะชาวเขาสามเผ่านี้สามารถพูดภาษาเดียวกันได้จึงมักจะมี ความเอื้อเฟื้อต่อกันและกันเสมอ ทำให้ที่ตั้งของหมู่บ้านจะเป็นบริเวณไหล่เขาโดยปลูกไปตามแนวภูเขา เพื่อใช้ภูเขาเป็นที่กันบังลมพายุไม่ให้พัดเข้ามาปะทะกับตัวบ้านโดยตรง และมักนิยมปลูกบ้านอยู่กันเป็นหมู่เป็นกลุ่มหลายๆ หลัง ลักษณะของบ้านส่วนใหญ่จะเป็นบ้านติดดิน

หมู่บ้านชาวเขาเผ่าลือซอ

งานรื่นเริงของชาวลีซอ

ภายในบ้านจะจัดเป็นสัดส่วน มีทั้งบูชาผี บรรพบุรุษหรือตาเบีเยะ พร้อมทั้งมีเตาไฟเล็กๆ ไว้สำหรับนั่งต้มน้ำชาหรือต้มเหล้า

การปกครองภายในหมู่บ้านของลีซอ จะมีบุคคลหรือกลุ่มคนที่มีอำนาจ ซึ่งประกอบไปด้วย ขั้วทุพะ ทำหน้าที่เป็นผู้นำในการปกครองหมู่บ้าน เหมอมือผะหรือหมอมือเมือง มีหน้าที่เป็นผู้นำทางความเชื่อและพิธีกรรมต่างๆ หนี่ผะหรือหมอผี่ ทำหน้าที่รักษาโรคภัยที่เกิดจากการกระทำของผี โดยจะเป็นร่างทรงให้ แนนจือซุหรือหมอยาสมุนไพร ทำหน้าที่รักษาอาการเจ็บป่วยที่เกิดจากสาเหตุธรรมชาติ และซอหม่อโซติ คือคณะผู้อาวุโสของหมู่บ้าน จะประกอบไปด้วยผู้อาวุโสของแต่ละแซ่สกุลในชุมชน ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาเกี่ยวกับกฎเกณฑ์ตามจารีตประเพณี และพิจารณาข้อพิพาทระหว่างชาวบ้านหรือกลุ่มเครือญาติในชุมชน

ปัจจุบันลีซอในประเทศไทยได้รับการปลูกฝังความคิดให้มีความสามัคคีกัน พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และให้ความสำคัญหรือยอมรับบุคคลในหมู่บ้านเดียวกันมาปกครองหมู่บ้านมากกว่าที่จะพึ่งพาบุคคลภายนอก ดังนั้นหมู่บ้านลีซอทุกวันนี้ จึงมีแต่ความเป็นอยู่ที่สงบสุขมากกว่าแต่ก่อน

พืชไร่เป็นพืชชนิดที่มีการทำเกษตรแบบทำไร่เลื่อนลอย โดยจำแนกพื้นที่ป่าตามลักษณะของระบบนิเวศออกเป็น 2 ประเภท คือ พื้นที่เย็น ได้แก่ ป่าดิบชื้น จะมีพรรณพืชหลากหลาย และมีความชื้นสูง เย็นสบายตลอดปี พื้นที่แบบนี้เหมาะสำหรับปลูกฝิ่น ข้าวโพดและพืชผักต่างๆ ส่วนพื้นที่ร้อน ได้แก่ ป่าดงดิบแล้วปนกับป่าเบญจพรรณ จะมีความชื้นต่ำ อากาศร้อนเหมาะสำหรับปลูกข้าวไร่ และพืชตระกูลถั่ว นอกจากนี้ สีสวยยังเลี้ยงสัตว์โดยเฉพาะหมูและไก่ไว้เพื่อใช้ประกอบพิธีกรรม ส่วนอุตสาหกรรมในครัวเรือน จะมีการทำเครื่องประดับจากเงิน การทอผ้า การปักลายผ้า ฯลฯ ซึ่งสีสันจะทำให้สวยงามและขายเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัว

พิธีกรรมเป็นกิจกรรมทางสังคมที่สำคัญอย่างยิ่งในการดำรงชีวิตของสีสัน ซึ่งมีความเชื่อในเรื่องผี โดยแบ่งออกเป็นผีดีและผีร้าย ซึ่งประจำอยู่ตามต่างๆ

ปกติวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวเขาเผ่าสีสัน มักจะติดต่อกับชายและใกล้ชิดกับชาวเขาเผ่าอื่นเสมอ จึงมีประเพณีและวัฒนธรรมที่คล้ายกัน เช่น ประเพณีปีใหม่ ประเพณีการเกี่ยวสาว ประเพณีเกี่ยวกับการตาย ประเพณีเช่นไหว้ผีใหญ่ และศาลผีประจำหมู่บ้าน เป็นต้น

ประเพณีของสีสัน ห้ามมิให้เกี่ยวสาวภายในบริเวณบ้าน เพราะเป็นการผิดผีบ้านผีเรือน ดังนั้นจึงมักนิยมเกี่ยวกันขณะที่หญิงสาวออกมาดำข้าวในดอนกลางคืน หญิงชายสีสันมีอิสระในการเลือกคู่ครอง การแต่งงานจึงถือว่าฝ่ายชายเป็นผู้ซื้อหญิงมาจากบิดามารดาไปเป็นภรรยาของตนหากเงินค่าสินสอดไม่พอ ชายต้องเข้าไปอยู่ที่บ้านของหญิง แล้วช่วยทำงานในไร่เป็นการแลกเปลี่ยนจนกว่าจะครบกำหนด แล้วจึงจะแยกครอบครัวออกมาอยู่ตามลำพังได้ และประเพณีที่แปลกอีกอย่างหนึ่งคือ ก่อนที่จะแต่งงานฝ่ายชายจะให้ของกับฝ่ายหญิงเพื่อเป็นการมัดจำ หลังจากนั้นจะไหว้วิญจ ซึ่งพ่อแม่ฝ่ายหญิงก็จะวางเฉย ต่อจากนั้นฝ่ายชายก็จะส่งผู้ใหญ่ไปสู้ออ ผู้ชายสีสันสามารถมีภรรยาได้มากกว่าหนึ่งคนแต่ต้องทำตามประเพณีให้ถูกต้อง นอกจากนี้สีสันยังนิยมเด็กผู้ชายมากกว่าเด็กผู้หญิงตามแบบอย่างของจีน

สาวชาวลีซอปลูกผัก

หมู่บ้านชาวเขา

ผลผลิตของชาวเขา

การพัฒนาชาวเขาในปัจจุบัน

การดำเนินงานพัฒนาชาวเขาในปัจจุบันได้เริ่มมาตั้งแต่ พ.ศ. 2502 โดยมีหน่วยงานที่รับผิดชอบ 4 กระทรวงหลัก คือ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ซึ่งในการดำเนินงานดังกล่าวได้ประสบผลสำเร็จเป็นที่น่าพอใจ โดยจะเห็นได้จากชาวเขาที่อยู่ในความดูแลของกรมประชาสงเคราะห์ได้ตั้งถิ่นฐานเป็นหลักแหล่งถาวรเกือบทั้งหมดแทบจะไม่มีกรอพยพเคลื่อนย้าย ทั้งนี้เป็นผลเนื่องมาจากการดำเนินงานทางด้านเศรษฐกิจ และสังคมที่เป็นระบบครบวงจรอย่างเป็นรูปธรรม โดยกำหนดรูปแบบการพัฒนาเป็นเขตพื้นที่และนำรูปแบบการเกษตรเชิงอนุรักษ์ไปใช้ในชุมชนชาวเขา ทำให้ชาวเขามีรายได้เพิ่มขึ้นจากเดิม อีกทั้งยังเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอีกด้วย ซึ่งตรงกับพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช พ.ศ. 2517 ว่า

“เรื่องที่จะช่วยชาวเขาและโครงการชาวนั้นมีประโยชน์ โดยตรงกับชาวเขาที่จะส่งเสริมและสนับสนุนให้ชาวเขามีความเป็นอยู่ดีขึ้นสามารถหาทางปลูกสิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นรายได้กับเขาเอง ที่มีโครงการนี้จุดประสงค์อย่างหนึ่งก็คือ “มนุษยธรรม” หมายถึงให้ผู้ที่อยู่ในถิ่นทุรกันดารสามารถที่จะมีความรู้และพึ่งตัวมีความเจริญได้อีกอย่างก็เป็นเรื่องช่วยในทางที่ทุกคนเห็นว่าควรจะช่วยเหลือเพราะเป็นปัญหาใหญ่ก็คือปัญหาเรื่องยาเสพติด ถ้าสามารถช่วยชาวเขาปลูกพืชที่เป็นประโยชน์บ้าง เขาจะเลิกปลูกยาเสพติด คือ ผิ่น ทำให้นโยบายการระงับการปราบปรามการสูบฝิ่นและการค้าฝิ่นได้ผลดี อันนี้เป็นผล

อย่างหนึ่ง ผลอีกอย่างหนึ่งซึ่งสำคัญมากก็คือชาวเขาเป็นผู้ที่ทำการเพาะปลูก โดยวิธีที่จะทำให้บ้านเมืองของเราไปสู่หายณะได้ โดยที่อาจนำแล้วปลูกโดยวิธีที่ไม่ถูกต้อง ถ้าพวกเราทุกคนไปช่วยเหลือกับช่วยบ้านเมืองให้มีความดี ความอยู่ดีกินดี และความปลอดภัยได้อีกทั่วประเทศ เพราะถ้าสามารถทำโครงการนี้ได้สำเร็จให้ชาวเขาอยู่เป็นหลักเป็นแหล่งสามารถที่จะมีความอยู่ดีกินดีพอสมควรและสนับสนุนนโยบายที่จะรักษาป่าไม้ รักษาดิน ให้เป็นประโยชน์ต่อไป ประโยชน์อื่นนี้ก็จะยิ่งมีมาก"

นอกจากหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนที่ได้เข้ามาดำเนินงานช่วยเหลือชาวเขาในด้านต่างๆ แล้ว ยังมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับชาวเขาโดยตรง คือ สถาบันวิจัยชาวเขา และพิพิธภัณฑ์ชาวเขา

สถาบันวิจัยชาวเขา อยู่ในบริเวณมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จัดตั้งขึ้นโดยมติของคณะรัฐมนตรี เมื่อปี 2507 ด้วยความร่วมมือจากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ รัฐบาลออสเตรเลีย และนักมานุษยวิทยาจากนิวซีแลนด์ฝ่ายองค์การซีโต้ (SEATO) มาช่วยวางแผนต่างๆ ของศูนย์วิจัยชาวเขา วัตถุประสงค์ก็เพื่อเป็นแหล่งข้อมูลด้านสังคม วัฒนธรรม ในการสนับสนุนงานพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาของรัฐบาล อีกทั้งยังเป็นแหล่งการศึกษาวิทยาากลุ่มชาติพันธุ์ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

อาคารสถาบันวิจัยชาวเขา ในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่

บ้านชาวเขาที่จัดแสดงไว้
ณ พิพิธภัณฑ์ชาวเขา

อาคารพิพิธภัณฑ์ชาวเขา

พิพิธภัณฑ์ชาวเขา เดิมอยู่กับสถาบันวิจัยชาวเขาภายในบริเวณมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ แต่เนื่องจากพื้นที่ไม่อำนวย จึงได้ย้ายออกมาตั้งอยู่บริเวณสวนรัชมงคล ถนนโชตนะ จังหวัดเชียงใหม่ พิพิธภัณฑ์ชาวเขาเป็นสถานที่ที่รวบรวมเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของชาวเขา ตั้งแต่เครื่องใช้เครื่องประดับ เครื่องดนตรี เสื้อผ้าการแต่งกาย และพิธีกรรมต่างๆ นอกจากนี้ทางพิพิธภัณฑ์

สภาพห้องครัวจำลองของชาวเขาที่จัดไว้ให้ผู้สนใจเข้าไปศึกษา

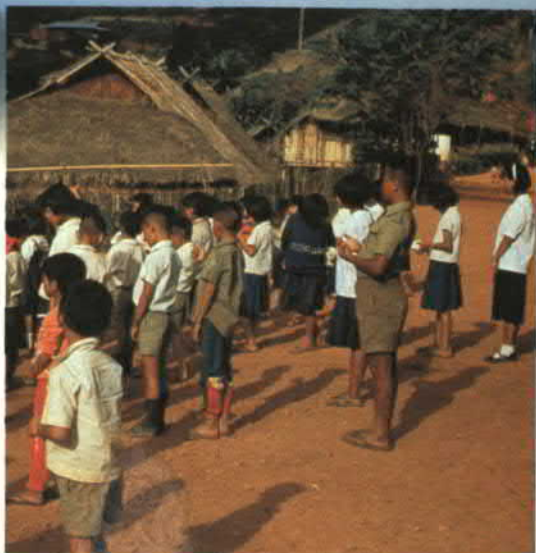
หุ่นจำลองชาวเขาที่จัดไว้ในพิพิธภัณฑ์ชาวเขา

ชาวเขาสันใจที่จะศึกษาเล่าเรียนมากขึ้น

ชาวเขาค้าขาย

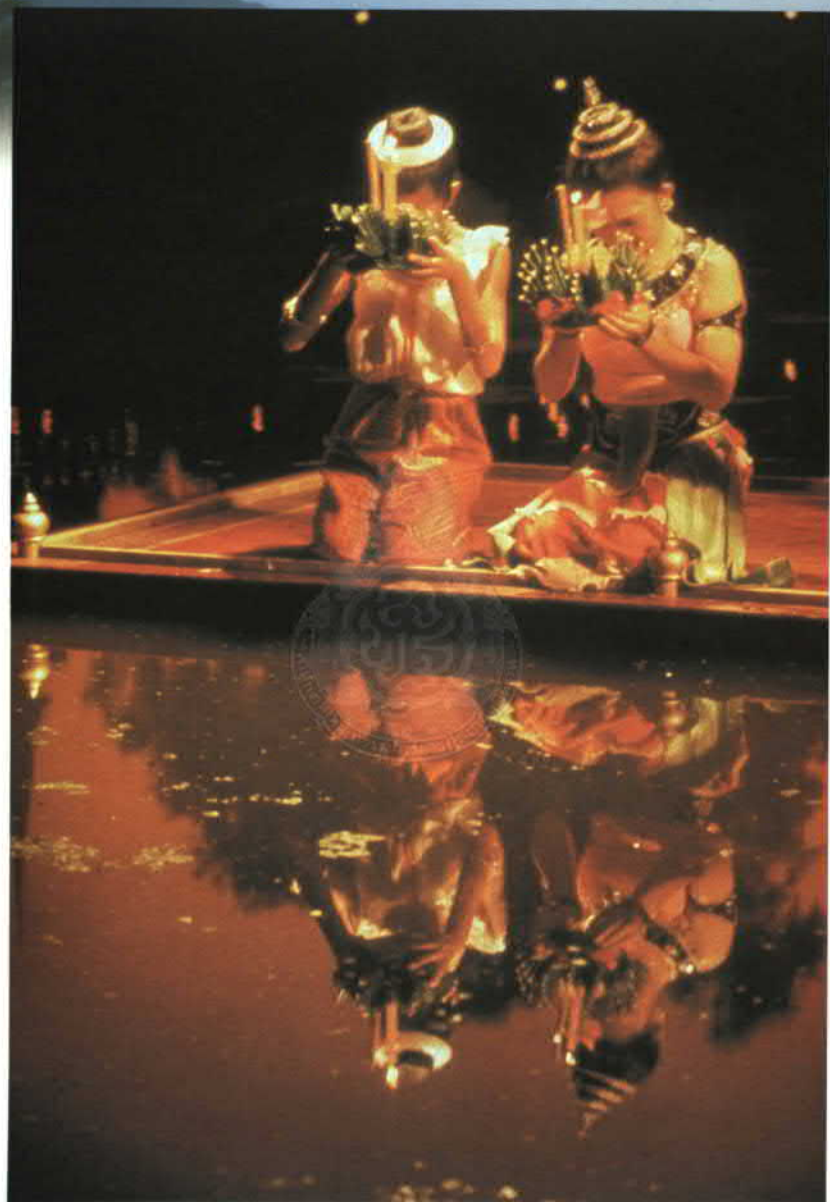
โรงเรียนชาวเขา

ร้านค้าของชาวเขานอกลำปูน

ชาวเขายังได้ฉายสไลด์ วีดีโอ เกี่ยวกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวเขาให้กับผู้ที่เข้าไปชมอีกด้วย

จากสภาพต่างๆ ของชาวเขาดังแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จะเห็นได้ว่าวิวัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของสังคมชาวเขาเผ่าต่างๆ กำลังจะถูกความเจริญแห่งวัฒนธรรมของคนเมืองแผ่ขยายเข้าไปจนทำให้วิถีชีวิตของชาวเขาเริ่มเปลี่ยนไป จากการที่เคยทำไร่แบบเลื่อนลอย กลายเป็นการทำเกษตรแบบถาวรตามความลาดชันของภูเขา มีการทำนาดำ ปลูกพืชเศรษฐกิจแบบหมุนเวียนโดยใช้เทคโนโลยีมากขึ้น มีการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรและเปลี่ยนฐานะจากเกษตรกรมาเป็นพ่อค้าคนกลาง นอกจากนี้ชาวเขายังหันมาสนใจที่จะศึกษาเล่าเรียนมากขึ้น มีการยอมรับการรักษาโรคด้วยการแพทย์สมัยใหม่ แทนการรักษาโรคด้วยไสยศาสตร์ หมู่บ้านหลายแห่งมีไฟฟ้าและน้ำประปาใช้ รวมทั้งวัฒนธรรมประเพณีที่เคร่งครัด ก็เริ่มเปลี่ยนแปลงลงบ้าง ซึ่งอีกไม่นาน ภาพวิถีชีวิตของชนกลุ่มน้อยบนยอดดอยอันหนาวเย็น ก็จะเลือนหายไปจากความทรงจำของพวกเขาคนเมืองพร้อมกับมีวิถีชีวิตใหม่ก้าวเข้ามาแทนที่

ในร่มเงาประเพณีล้านนา

ประเพณีทางภาคเหนือเป็นประเพณีที่ถือปฏิบัติสืบทอดกันมาแต่โบราณ และยังคงรักษาไว้เพื่อความเป็นเอกลักษณ์ของชาติ ประเพณีต่างๆ ทางภาคเหนือมักเกี่ยวข้องกับอาชีพของชุมชน ความเชื่อ ความศรัทธาในลัทธิ ศาสนา เป็นส่วนใหญ่ ประเพณีและวัฒนธรรมต่างๆ จะเป็นส่วนสำคัญในการดึงดูดให้นักท่องเที่ยวมาเยือนเพื่อสัมผัสกับวัฒนธรรมอันเก่าแก่ และมีเอกลักษณ์ของตนเอง

ลอยกระทง

ลอยกระทงเป็นประเพณีเก่าแก่ของล้านนาไทย การลอยกระทงของล้านนาที่เรียกว่า ลอยโขมด หรือลอยไฟ อันเป็นต้นประเพณีลอยกระทงของไทยนั้น เป็นการจัดแต่งเครื่องสักการบูชาแล้วใส่กระทงปลอยลอยไปตามน้ำ เพื่อระลึกถึงญาติพี่น้องที่อยู่ห่างไกล

ตำนานเมืองเหนือกล่าวถึงการลอยกระทงของล้านนาว่า เริ่มมีราวปี พ.ศ. 1596 (จ.ศ. 315) ในสมัยพระเจ้ากรมลราชปกครองเมืองหริภุญไชย ซึ่งเป็นเมืองที่มีความเจริญรุ่งเรืองมากในสมัยนั้น และ

ประเพณีลอยกระทงของชาวเชียงใหม่ที่สืบเนื่องมาจากชาวล้านนา

หลังจากที่พระเจ้ากมรราชสวรรคตไปแล้ว เกิดข้าศึกโหดเหี้ยมมาตีไปตีเมือง ทำให้ผู้คนล้มตายเป็นอันมาก ชาวศรีอยุธยาที่หนีต่างก็พากันหนีความตาย ทั้งบ้านทั้งเมืองไปจนกลายเป็นเมืองร้าง โดยหนีไปอาศัยอยู่ที่เมืองพุกาม เมืองสุพรรณนครจนถึงเมืองหงสาวดี ซึ่งได้รับการต้อนรับจากชาวเมืองนั้นๆ เป็นอย่างดี เพราะชาวเมืองศรีอยุธยา กับหงสาวดีพูดภาษาเดียวกัน คือ “เมิง” หรือ “มอญ” หลังจากเวลาล่วงเลยมาไต่ระยะหนึ่งโรคภัยต่างๆ ที่ระบาดในเมืองศรีอยุธยา ก็สงบลง ชาวเมืองศรีอยุธยาต่างพากันกลับมาตั้งบ้านเมืองของตน แต่ก็มีบางพวกไม่ยอมกลับมา เนื่องจากมีครอบครัวอยู่ที่เมืองนั้นแล้วจึงตั้งรกรากอยู่ที่นั่นเลย ด้วยเหตุนี้ชาวเมืองศรีอยุธยาจึงจัดตั้งเครื่องสักการบูชาปล่อยลอยไปตามน้ำเพื่อเป็นการระลึกถึงญาติพี่น้องที่อยู่ที่นั่น และสืบเนื่องเป็นประเพณีลอยกระทงนับแต่นั้นมา แต่การลอยกระทงในครั้งนั้นไม่เหมือนกับปัจจุบันนี้ คือ ในสมัยนั้นชาวล้านนาจะสร้างกระทงเป็นเรือ หรือลำเกา แล้วบรรจุสิ่งของต่างๆ เช่น เสื้อผ้า ข้าวปลาอาหาร ของกินของใช้ต่างๆ ที่จำเป็นใส่ลงในเรือ หรือลำเกานั้น จุดประทีปให้สว่างไสวแล้วก็ปล่อยให้ลอยไหลไปตามกระแสน้ำ เพราะชาวล้านนาเชื่อว่ากระแสน้ำจะเป็นสื่อพาสิ่งของต่างๆ ไปให้กับญาติพี่น้องของตนที่อยู่เมืองหงสาวดี หรืออาจจะเป็นการแสดงออกถึงการวิญญูชนของบุคคลก็ได้

ปัจจุบันการลอยกระทงที่เชียงใหม่ซึ่งสืบเนื่องมาจากล้านนา เป็นการลอยเพื่อปล่อยความทุกข์โศก สิ่งที่เป็นเคราะห์ สิ่งที่ไม่ดีต่างๆ ออกไป หรือเป็นการขอขมาลาโทษแก่พระแม่คงคา ที่ได้ทำความสกปรกให้แก่แม่น้ำ และอธิษฐานขอพรต่างๆ ตามที่ตนปรารถนา ชาวเชียงใหม่ มักจะนิยมทำกระทงเล็กๆ แล้วนำไปลอยในแม่น้ำลำคลองใกล้บ้าน ในคืนวันยี่เป็งขึ้น 14-15 ค่ำ กระทงเล็กที่ชาวเชียงใหม่สมัยก่อนทำนั้น จะใช้กาบมะพร้าวที่มีลักษณะโค้งเหมือนเรือเป็นตัวกระทง แล้วเอากระดาดแก้วมาประดับตกแต่งให้เป็นรูปนก วาງประทีป และดอกไม้ไว้ภายใน ในปัจจุบันกระทงเล็กได้พัฒนาไปมากมีการใช้ใบตอง กาบกล้วย หรือกระดาดทำเป็นรูปดอกไม้ต่างๆ ที่พบเห็นกันอยู่ทุกวันนี้

ส่วนกระทงใหญ่ที่ชาวบ้านร่วมกันจัดทำจะลอยในวันแรม 1 ค่ำ ในช่วงวันเวลานี้วัดอารามและบ้านเรือนจะถูกประดับตกแต่งให้สวยงามด้วยต้นกล้วย อ้อย ก้านมะพร้าว ดอกไม้ธูปเทียน ประดับด้วยโคมไฟที่สวยงามมีรูปสัตว์ต่างๆ อยู่ภายในโคมแขวนหรือตั้งไว้ เมื่อจุดไฟแล้วจะเห็นเป็นภาพสัตว์ต่างๆ ตามภาษาพื้นเมืองเรียกว่า “โคมผัด” และบริเวณโดยรอบก็จะจุดเทียนหรือดวงประทีปไว้รอบๆ เพื่อเป็นการบูชา

แม่น้ำปิงที่ชาวล้านนา ปล่อยลำเกาให้ไหลลอยไปตามลำน้ำ

โคมไฟใช้ตกแต่งตามวัดต่างๆ

ระลึกถึงพระพุทธเจ้า นอกจากนั้นตามวัดต่างๆ จะมีการทำบุญในคอนข้าวขาวนั้นจะนำข้าวปายาพรมาถวายพระสงฆ์เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษของตน เรียกว่า ทานขันข้าว ในตอนปลายจะมีการฟังเทศน์มหาชาติ พระธรรมกถึกุเทศน์จะต้องเทศน์ให้ฟังอย่างสนุกสนานและได้ข้อคิดทางธรรมะไปพร้อมๆ กัน เรื่องที่นิยมนำมาเทศน์ เช่น กัณฑ์มัทรี ชูชก หรือเรียกว่า “คู่จ๊ก” กัณฑ์กุมาร มหาราช และนครกัณฑ์ หรืออาจจะเทศน์ทั้ง 13 กัณฑ์ก็มี พอใกล้ค่ำชาวบ้านจะนำผางหะดีด (ถ้วยประทีป) มาที่วัด เพื่อบูชาพระรัตนตรัยและฟังเทศน์ คนล้านนาถือว่าการจุดผางหะดีดนี้จะได้อานิสงส์มาก หลังจากนั้นก็จะเริ่มจุดโคมไฟ (โคมลอย) จะทำให้สว่างไสวไปทั่วบริเวณงาน

การลอยโคมมี 2 ลักษณะคือ โคมที่ปล่อยกลางวัน เรียกว่า ว้าวควัน เป็นโคมกระดาษสีต่างๆ โคมนี้ทำมาจากกระดาษว้าวเป็นรูปคล้ายลูกโป่งหรือบอลูน เวลาที่ปล่อยให้ลอยไปจะใช้ควันไฟเผาให้โคมลอยตัวและลอยขึ้นไปบนท้องฟ้า ส่วนโคมที่ปล่อยในเวลากลางคืน เรียกว่า โคมไฟ หรือว้าวไฟ เป็นโคมที่มีโครงเป็นไม้ไผ่เป็นรูปทรงกระบอกมีปากกว้าง จะใช้ท่อนไม้พันด้วยเป็นก้อนกลมๆ นำไปชุบน้ำมันยางจนชุ่มแล้วนำมาผูกติดกับปากโคม เมื่อจุดไฟจะทำให้เกิดไอร้อนก็จะทำให้โคมลอยขึ้นไปบนฟ้า ในเวลาค่ำคืนจะทำให้เห็นโคมลอยขึ้นอย่างสวยงามคล้ายกับดวงดาวระยิบระยับเต็มท้องฟ้า ในการปล่อยโคมไฟนี้ชาวล้านนาเชื่อว่าเป็นการบูชารอยพระพุทธรบาท และบูชาพระเกศแก้วจุฬามณีบนสรวงสวรรค์

ชาวบ้านแห่งานลอยกระทง (เชียงใหม่)

ตำนานอินทขิล หรือตำนานสุวรรณคำแดงที่พระมหากษัตริย์
วชิรญาณโณ วัดหอธรรม เชียงใหม่ เล่าความเป็นมาของเสาอินทขิลไว้ว่า
บริเวณที่ตั้งเมืองเชียงใหม่ศูนย์กลางอาณาจักรล้านนานั้น เป็นที่ตั้ง
บ้านเมืองของชาวลัวะ ในเมืองนี้มีมีพลก่อก่อก่อนทำให้ชาวเมืองเดือดร้อน
ไม่เป็นอันทำมาหากิน ออดอยากยากจน พระอินทร์จึงได้ประทานความ
ช่วยเหลือบันดาลบ่อเงิน บ่อทอง และบ่อแก้วให้เกิดขึ้นในเมือง ให้เศรษฐี
ลัวะ 9 ตระกูล (อันเป็นที่มาของชื่อเวียงหนุมรี) แบ่งกันดูแลบ่อทั้งสาม
บ่อละ 3 ตระกูล โดยชาวลัวะต้องถือศีลรักษาคำสัตย์ เมื่อชาวลัวะ
อธิษฐานสิ่งใดก็จะได้ตามใจปรารถนา ซึ่งชาวลัวะก็ปฏิบัติตามอย่างดี
บรรดาชาวลัวะทั้งหลายต่างมีความสุขความอุดมสมบูรณ์

มีชาลัวผู้เฒ่าคนหนึ่งไปบูชาเสลีนที่ลือชื่อย่างเสมอ ทราบว่า
ยักษ์ทั้งสองนำเสลีนที่ขโมยกลับสวรรค์ไปแล้ว ก็เสียใจมากจึงถือขวาน
มุ่งขวานห่มขาว บำเพ็ญตักลาภนาได้ตั้งนานเป็นเวลานานถึง 3 ปี ก็มี
พระเถระรูปหนึ่งทำนายว่าต่อไปบ้านเมืองจะต้องเกิดกาฬวิบัติ ชาวลัวะเกิด

เสาอินทขิล

ประตุน้ำวิหารเสาชินทรียล

วิหารอินทิล

ความกลัวจึงขอร้องให้พระเถระองค์นั้นช่วยเหลือ พระเถระบอกให้ชาวฉะเชิงเทราช่วยกันห่ออย่างขาว (กะทะใหญ่) แล้วใส่รูปปั้นสัตว์ต่างๆ อย่างละ 1 คู่ ปั้นรูปคนชายหญิงให้ครบร้อยเอ็ดภาษาเอาใส่กะทะใหญ่ลงฝังในหลุม แล้วทำเสาอินทิลไว้เบื้องบนทำพิธีสักการบูชา จะทำให้บ้านเมืองพ้นภัยพิบัติ การทำพิธีบวงสรวงสักการบูชาจึงกลายเป็นประเพณีสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน

เดิมเสาอินทิลประดิษฐานอยู่ ณ วัดสะเคือเมือง หรือวัดอินทิล ซึ่งตั้งอยู่ ณ กลางเวียงเชียงใหม่ (ปัจจุบันกลางเวียง คือ บริเวณหอประชุมติโลกราช ข้างศาลากลางจังหวัดหลังเก่า) ในตำนานกล่าวว่า เสาอินทิลเดิมนั้นหล่อด้วยโลหะ จนกระทั่งสมัยพระเจ้ากาวิละ ราวปี พ.ศ. 2343 ได้ย้ายเสาอินทิลไปไว้ที่วัดเจติยหลวง โดยบูรณะปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่เป็นเสาปูน และทำพิธีบวงสรวงเป็นประเพณีสืบกันมา ปัจจุบันนี้ เสาอินทิลที่อยู่ใวิหาร เป็นเสาปูนปั้นติดกระจกสี บนเสาเป็นบุษบกประดิษฐานพระพุทธรูปปางรำพึง เสาอินทิลสูง 1.30 เมตร วัดรอบได้ 67 เมตร แทนพระสูง 0.97 เมตร วัดโดยรอบได้ 3.40 เมตร

ประเพณีบูชาอินทิลในสมัยเจ้าผู้ครองนครกับปัจจุบันนี้แตกต่างกันมาก ในอดีตเจ้าผู้ครองนครจะเริ่มพิธีด้วยการเซ่นสังเวยเทพดาอารักษ์ ผีบ้าน ผีเมือง และบูชากุ่มกัณฑ์ พร้อมกับเชิญผีเจ้านายลงทรง เพื่อถามความเป็นไปของบ้านเมืองว่าจะดีจะร้ายอย่างไร ฟาฝนอุดมสมบูรณ์หรือไม่ หากคนทรงทำนายว่าบ้านเมืองจะตาไม่ดี ก็จะทำพิธีสืบชะตาเมือง เพื่อแก้ไขปัดเป่าให้เบาบางลง นอกจากนี้ยังมีการขอและพ้อนคาบ เป็นเครื่องสักการะถวายแด่วิญญาณบรรพบุรุษด้วย พิธีกรรมนี้ทำสืบต่อมาจนถึงสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 จึงหยุดไป

ปัจจุบันเทศบาลนครเชียงใหม่ได้ดำเนินการสืบทอดประเพณีอินทิลโดยมีพิธีทางพุทธศาสนาเข้ามาผสมผสาน ในวันแรกของการเข้าอินทิล มีการแห่พระเจ้าฝนแสนห่า หรือพระพุทธรูปคันธารราชวรารอบตัวเมือง เพื่อให้ประชาชนสรงน้ำและใส่ขันดอก ส่วนภายในวิหารอินทิล พระสงฆ์ 9 รูป จะทำพิธีเจริญพระพุทธมนต์บูชาเสาอินทิล ซึ่งฝังอยู่ใต้ดินภายใต้บุษบกที่ประดิษฐานองค์พระพุทธรูป เมื่อเสร็จพิธีจะมีพรสพสมโภชตลอดงาน

งานประเพณีบูชาอินทิล

ประเพณีสงกรานต์ ที่จังหวัดเชียงใหม่

สงกรานต์เชียงใหม่

ปีใหม่ เป็นภาษาพื้นเมืองของชาวเหนือซึ่งก็คือวันขึ้นปีใหม่หรือวันสงกรานต์นั่นเอง ประเพณีสงกรานต์เป็นประเพณีถือปฏิบัติสืบเนื่องกันมาเป็นเวลาช้านาน วันขึ้นปีใหม่ถือเป็นวันสำคัญของชาวเชียงใหม่เป็นอย่างมาก เพราะว่าวันปีใหม่มเปรียบเสมือนเริ่มวันใหม่ ชีวิตใหม่ ในปีใหม่ ฉะนั้นในวันนี้คนส่วนใหญ่จะทำความสะอาดบ้านเรือน อาบน้ำ สรงผม และสวมใส่เสื้อผ้าใหม่ ซึ่งเปรียบเหมือนวิถีชีวิตใหม่ที่จะเริ่มต้นต่อไป

วันสงกรานต์จะเริ่มตั้งแต่วันที่ 13 เมษายน เรียกว่า วันสังขาร ล่องหรือวันสงกรานต์ล่อง เป็นวันเริ่มแรกของปีใหม่ ตอนเช้ามีคของวันนี้จะได้ยินเสียงปี่น เสียงจุดประทัดดังไปทั้งเมือง เพื่อเป็นการต้อนรับปีใหม่นั้นเอง การยิงปืนและจุดประทัดทำให้เกิดเสียงดังนั้น มีความเชื่อมาแต่โบราณว่าเป็นการขับไล่ปญาสงกรานต์ที่ล่องผ่านให้ผ่านไปไวๆ วันสงกรานต์ล่องนี้ชาวเชียงใหม่ หมายถึง วันเวลาที่ล่วงเลยไป อายุสังขารของคนเรากว้างโรยไปด้วย จึงเป็นการเตือนตัวเองว่าแก่ไปอีกปีหนึ่งแล้ว พอถึงวันที่ 14 เมษายน เรียกว่า วันเนา ซึ่งชาวเชียงใหม่จะออกเสียงเป็นวันเนา เช้าของวันนี้ชาวเชียงใหม่จะจัดเตรียมข้าวปลา

ขบวนแห่ประเพณีสงกรานต์ จังหวัดเชียงใหม่

ก้อเจดีย์ทราย

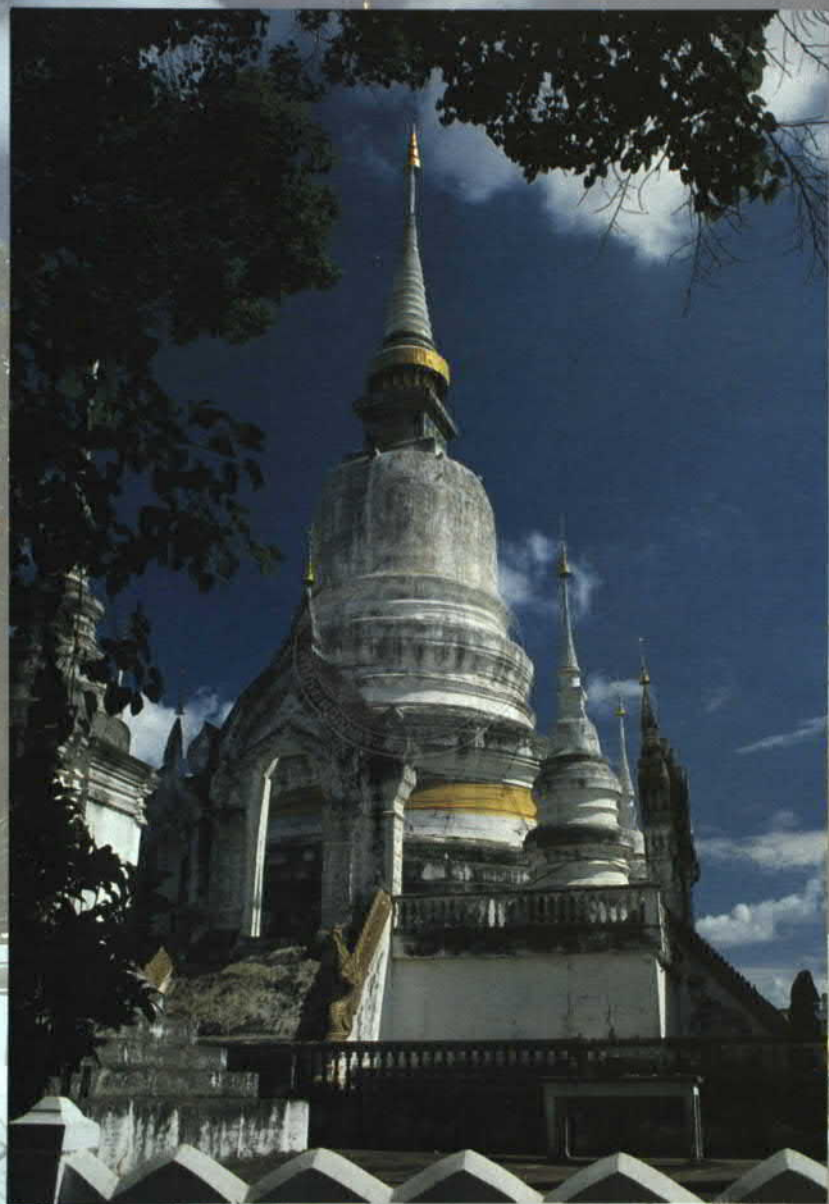

รดน้ำคำหัว

อาหารสำรับไปทำบุญที่วัด และทำขนมเตรียมไปทานขันข้าวด้วย การทำขันข้าวเป็นการแจกจ่ายแลกเปลี่ยนขนมซึ่งกันและกัน ขนมที่นิยมทำคือ ขนมเทียน ขนมจ็อก ข้าวต้มมัด หรือแล้วแต่ความพอใจของผู้ทำว่าจะทำขนมอะไร ในตอนบ่ายจะมีการขนทรายเข้าวัด เพื่อก่อเจดีย์ทรายถวายวัด เรียกว่า “การทำทานเจดีย์ทราย หรือวาลูเกะเจดีย์” การทำทานเจดีย์ทรายนี้มีเรื่องเล่าว่า ในสมัยที่พระพุทธเจ้ายังพระชาติเป็นคนสามัญยากจนมาก วัชจางัดตพินชาย แต่เป็นผู้มีศีลธรรมดี อยู่มาวันหนึ่งได้ไปพบทรายขาวสะอาดอยู่ในป่าแห่งหนึ่ง จึงก่อเป็นเจดีย์แล้ว นึกเสียทำเป็นธงและอธิษฐานขอให้เกิดเป็นพระพุทธเจ้า โปรดสัตว์โลก เมื่อตายไปแล้วก็ได้มาเกิดเป็นพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นความเชื่อของชาวบ้าน ที่มีต่อพระพุทธศาสนา การทำทานเจดีย์ทรายไว้ในวัดเพื่อจะได้เกิดบุญกุศลในชาติต่อไปนั่นเอง จริงๆ แล้ว การทำทานเจดีย์ทรายในวัดนั้นเป็นกลอุบายของคนสมัยโบราณที่เห็นว่า วัดต่างๆ นั้นตลอดทั้งปีจะมีคนมาวัดมากมาย ทำให้ดินทรายของวัดติดไปกับคนเหล่านั้น และในหน้าฝนแต่ละปีน้ำก็จะพาเอาดินทรายของวัดไหลลงสู่แม่น้ำ ทำให้พื้นที่ของวัดทรุดลงไปในแต่ละปี จึงต้องมีการนำทรายมาถมเพิ่มเติมอยู่เสมอ จึงเกิดการทำทานเจดีย์ทรายขึ้น ในวันที่ 15 เมษายน เรียกว่า วันพญาวัน ซึ่งเป็นวันเถลิงศก หรือวันเริ่มต้นศักราชใหม่ ในตอนเช้าคนส่วนใหญ่จะไปทำบุญที่วัด หลังจากนั้นก็นำขลุ่ย (ขง) ไปปักไว้ที่เจดีย์ทรายที่ก่อเอาไว้ ในตอนบ่ายจะไปรดน้ำคำหัวผู้เฒ่าผู้แก่ที่เคารพนับถือ การรดน้ำคำหัวนั้นจะต้องเตรียมน้ำขมิ้น ส้มป่อย ข้าวดอก ดอกไม้ ธูปเทียน เสื้อผ้า ผ้าขาวม้า หรือสิ่งของต่างๆ ที่ทำได้ จัดเตรียมใส่พานไปยังบ้านผู้ที่เราเคารพนับถือ ไปกราบคารวะผู้ใหญ่เพื่อขอพร ผู้ใหญ่จะเอาน้ำหอมนั้นลูบผมหงอก และจะนำไปสระเกล้า คำหัวเพื่อเป็นสิริมงคล ต่อจากวันพญาวันแล้วเป็นวันที่ 16 เมษายน เรียกว่า วันปากยาม ซึ่งตลอดระยะเวลาในช่วงนี้ยังถือว่าอยู่ในช่วงเทศกาลปีใหม่

ในวันสงกรานต์ หรือ ปีใหม่เมืองเหนือ ในบางท้องถิ่นจะเริ่มเล่นสาดน้ำกันตั้งแต่วันที่ 10 หรือ 12 เมษายน จนถึงวันที่ 18 เมษายน รวมประมาณ 7-8 วัน และจะมีการแห่ขบวนสงกรานต์ ซึ่งเป็นประเพณีสงกรานต์ที่ยิ่งใหญ่ และเป็นประเพณีที่น่าสนใจของชาวไทย และชาวต่างประเทศเป็นอันมาก นอกจากนี้ยังได้อัญเชิญพระพุทธรูปที่สำคัญของเชียงใหม่ออกมาให้ประชาชนได้สรงน้ำพระอีกด้วย สิ่งสำคัญในวันสงกรานต์นี้ชาวเชียงใหม่จะแต่งตัวด้วยชุดพื้นเมือง ซึ่งทำให้เกิดความสวยงามเป็นอย่างยิ่งนัก

นพบุรีศรีเวียงนามเชียงใหม่
 เจ้ามิ่งรายกอบกู้คำชญา
 จอมกษัตริย์ก่อนารวมมาราช
 อุทยานสวนดอกพะยอมเรียง
 พระสมณะเถรวิวัฒนาธรรม
 อัญเชิญพระบรมธาตุประภังค์ไกร
 พระเมืองแก้วแผ้วทางสร้างสันติ
 พระเก้ายอดลิ้นนามอร่ามตา
 เจ้าดารารัศมีศรีศักดา
 เคลื่อนย้ายกุสุมพะยอมบาน
 เจ้าประทุมศรบาตรวิชัย
 ก่อต่อเติมเสริมส่งองค์เจดีย์
 มงคลนามตามควรวัดสวนดอก
 กุศลธรรมคำเอกอนันต์

ศูนย์รวมใจไทยพ่อพญาขุน
 สามพ่อขุนร่วมทางเพื่อสร้างเวียง
 พระจอมปราชญ์นำชาตินำชื่อเสียง
 ทรงให้เวียงสร้างวัดสุพัฒนใจ
 มุ่งตามธรรมกรรมฐานเส้าอันใส
 น้อมนำใจไทยทานไทยล้านนา
 ทรงทวาทิพัฒน์วิไลบุปผา
 เทเวศรพาพวงกิ่งมาวงศวาน
 ทรงสถาปนาตอกอศถาน
 ตั้งตระหนานานอยู่คู่เจดีย์
 ผลานใจใครวัดนี้สร้างวัดนี้
 ถิ่นมณเฑียรสร้างบุปผาพรรณ
 พะยอมออกดอกขาวราวสวรรค์
 ร่วมแบ่งสันปันบุญคุณความดี

จรัญทวี ชื่นเมธี

กูเจ้าดารารัศมี พระราชชายาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ครูบาครูวิชัย

เจ้าดารารัศมี

งานบุญบวชวัดสวนดอก

วัดสวนดอกเป็นวัดหลวง หรือพระอารามหลวง ชั้นตรี ชนิดสามัญ มีเนื้อที่ประมาณ 35 ไร่ ตั้งอยู่ที่ถนนสุเทพ ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ห่างจากประตูสวนดอกไปทางทิศตะวันตก 1 กิโลเมตร สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย วัดสวนดอกนี้สร้างขึ้นประมาณปี พ.ศ. 1914 ในรัชสมัยพระเจ้ากือนาธรรมิกราช หรือ พญาเกือนา กษัตริย์ลำดับที่ 6 แห่งราชวงศ์มังราย ของอาณาจักรล้านนา พระองค์ทรงมีความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนามาก จึงทรงแต่งตั้งให้หมื่นเงินกองเป็นศาสนทูตพร้อมด้วยปะขาวยอศ ปะขาวสาย อัญเชิญพระราชสาส์นพร้อมเครื่องบรรณาการไปถวายเป็นราชไมตรีแก่เจ้าเมืองสุโขทัย ทูลขอพระมหาสมณะไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เชียงใหม่ เจ้าเมืองสุโขทัยจึงสนองพระราชประสงค์โดยอนุญาตให้พระมหาสมณะและคณะสงฆ์จำนวนหนึ่งเดินทางไปเมืองเชียงใหม่ และพระมหาสมณะได้อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุ ที่ขุดได้จากพระเจดีย์ร้าง เมืองปางงาไปด้วยเพื่อเป็นศุภมงคลมิ่งขวัญแก่การจาริกพระพุทธศาสนาให้รุ่งเรืองในแผ่นดินล้านนา เมื่อคณะสงฆ์จากเมืองสุโขทัยเดินทางมาถึงเมืองลำพูนในเขตอาณาจักรล้านนา พญาเกือนาได้เสด็จออกมาต้อนรับพระมหาสมณะที่ตำบลแสนข้าวห่อเชียงเรือน เมืองลำพูน และโปรดให้จัดที่พักให้แก่คณะสงฆ์ที่วัดพระยืน เมืองลำพูน ขณะที่พระมหาสมณะจำพรรษาอยู่ที่วัดพระยืน เป็นเวลา 2 พรรษานั้น ท่านได้เป็นพระอุปัชฌาย์ อุปสมบทให้แก่ชาวลำพูนตามแบบอย่างในลังกาทวีป และพญาเกือนาทรงแต่งตั้งให้พระมหาสมณะเป็นพระสังฆราชองค์แรกแห่งแคว้นล้านนา มีพระสมณศักดิ์ว่า “พระมหาสมณะรัตนบุปผาสวามิ” และพระมหาสมณะ

¹ อุปัชฌาย์ : พระเถระผู้เป็นประธานการบวชกุลบุตรในพระพุทธศาสนา

พระมหาธาตุเจดีย์ ดอนยี่คำ

ซุ้มประตูวัดสวนดอก

เถระได้ถวายพระบรมสารีริกธาตุแก่พญาเกือนา เมื่อพระองค์ทรงสร้างพระบรมธาตุ พระบรมธาตุนั้นก็บังเกิดปาฏิหาริย์ลอยประทักณ¹ ไปมาอยู่บนผิวน้ำและในวันนั้นฝนตกโดยมิใช่ฤดูกาล พญาเกือนาและเสนาอำมาตย์บริวารทั้งหลายเห็นปาฏิหาริย์นั้นต่างเปล่งเสียงสาธุการยินดีเป็นอย่างยิ่ง

ต่อมาพญาเกือนา มีพระราชประสงค์จะสร้างวัดถวายพระมหาสมณะ พระองค์จึงได้พระราชทานอุทยานสวนดอกไม้พะยอมของพระองค์ที่อยู่ทางด้านทิศตะวันตกของเมืองเชียงใหม่ ซึ่งเป็นสถานที่วิเวกเหมาะสมแก่การบำเพ็ญภาวนา ครั้นเมื่อสร้างวัดเสร็จพญาเกือนาทรงพระราชทานนามวัดนี้ว่า “วัดบุปผาราม” ซึ่งเป็นภาษาบาลี แปลเป็นภาษาไทยว่า “วัดสวนดอกไม้พะยอม” ซึ่งชาวบ้านนิยมเรียกสั้นๆ ว่า วัดสวนดอก และอาราธนาพระมหาสมณะเป็นเจ้าอาวาสจำพรรษาอยู่ที่วัดสวนดอกนั้น

ต้นพะยอมที่วัดสวนดอก

¹ ประทักณ : การเวียนขวาโดยให้สิ่งที่เรานับถือหรือผู้ที่เรานับถือเป็นต้นอยู่ทางขวาของผู้เวียน

สองมีต่อมาพญากือนาทรงเป็นประธานก่อพระมหาธาตุเจดีย์เพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุที่พระมหาสมณะนำมาถวายไว้ในพระมหาเจดีย์ และทรงสร้างเจดีย์บริวารเจ็ดองค์ ชุมประตู่โขง พระเจดีย์ชั้นในและก่อกำแพงคูหาปราการโขงชั้นนอก

วัดสวนดอกในสมัยที่ราชวงศ์มังรายปกครองล้านนามีความเจริญรุ่งเรืองมาก เมื่อสิ้นราชวงศ์มังรายอาณาจักรล้านนาค่อยๆ ได้รับความปกครองของพม่าจนถึง 200 ปี บ้านเมืองเกิดการจลาจล วัดสวนดอกจึงมีสภาพปรักหักพัง พระเจดีย์ชำรุดทรุดโทรมเสียหายเป็นวัดร้าง

จนกระทั่งถึงสมัยที่เมืองเชียงใหม่ตกเป็นเมืองประเทศราชแห่งกรุงสยาม พระเจ้าอินทวิชยานนท์ เจ้าเมืองเชียงใหม่ ได้บูรณะซ่อมแซมวัดสวนดอกโดยโปรดให้หรือหมคนเฝ้าของเจ้าหลวงคำฝั้นพระอัยกาของพระองค์มาสร้างเป็นพระวิหารที่วัดสวนดอก

พระวิหารหลวง สถานที่สนทนาธรรมแห่งวัดสวนดอก

ปูมบรรจุพระอัฐิ โบราณสถานที่สำคัญและเกี่ยวพันกับเจ้าเมืองเชียงใหม่

ต่อมาในปี พ.ศ. 2452 พระราชชายาเจ้าดารารัศมี ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จกลับมาประทับที่เชียงใหม่ พระองค์ทรงพบว่าปูมที่บรรจุพระอัฐิของเจ้าผู้ครองนครและอัฐิพระญาติวงศ์ ซึ่งตั้งอยู่ใกล้ริมฝั่งแม่น้ำปิงทางทิศตะวันตกของเมืองเชียงใหม่ (บริเวณตลาดวโรรสในปัจจุบัน ซึ่งแต่เดิมนั้นใช้เป็นที่พักพิงกับฝัองอัฐิเจ้านาย โดยเฉพาะ) กระจัดกระจายมิได้รวมกันอยู่เป็นหมวดหมู่ จึงมีพระประสงค์จะรวบรวมไว้ ณ สถานที่เดียวกัน จึงโปรดให้สร้างอัฐิเจดีย์ หรือที่ทางภาคเหนือเรียกกันว่า “กู๋” ขึ้น ณ บริเวณวัดสวนดอก

ในปี พ.ศ. 2474 พลตรีเจ้าแก้วขวัญ ไข่นพเมืององค์สุดท้ายของเชียงใหม่ กับพระราชชายาเจ้าดารารัศมีได้นิมนต์ครูบาศรีวิชัยมาเป็นประธานก่อสร้างปฏิสังขรณ์พระวิหาร พระเจดีย์ ชุ่มประตูกำแพง วัดสวนดอก และครูบาศรีวิชัยยังได้หล่อพระพุทธรูปทองเหลือง 2 องค์ ตั้งอยู่บนฐานชุกชี¹ ในพระวิหาร

ปัจจุบันวัดสวนดอกมีท่านพระครูธรรมเสนาวัตร เป็นเจ้าอาวาส ท่านเป็นผู้ที่ทรงความรู้ทั้งด้านภาษาบาลี และธรรมเนียมปฏิบัติ ท่านได้บูรณะปฏิสังขรณ์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ สร้างเสนาสนะ² ต่างๆ ภายในวัด และนอกจากนี้ท่านได้พัฒนาการศึกษาภายในวัดสวนดอก ในทุกด้าน จนเป็นที่ยอมรับของพุทธศาสนิกชนโดยทั่วไป

พระครูธรรมเสนาวัตร เจ้าอาวาสวัดสวนดอก

¹ ชุกชี : ฐานปูนสำหรับประดิษฐานพระประธาน เป็นต้น

² เสนาสนะ : ที่นอนและที่นั่ง, ที่อยู่

พระพุทธรูปพระเจ้าแก้วต้อ

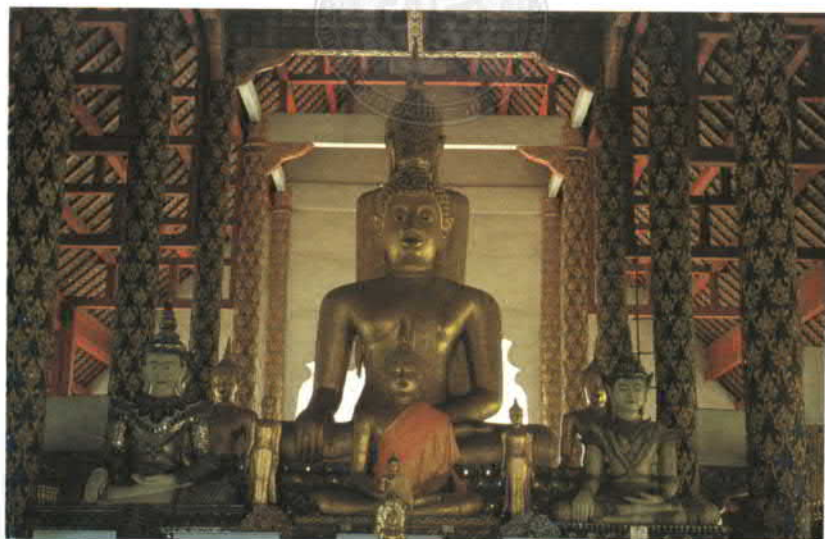
สิ่งสำคัญภายในวัดสวนดอก

วัดสวนดอกมีสิ่งสำคัญที่สวยงาม และมีประวัติความเป็นมา ยาวนาน ซึ่งได้รับการปรับปรุงปฏิสังขรณ์สืบทอดต่อกันมาและยังคง ความงามให้เห็นในปัจจุบัน ดังนี้

พระบรมธาตุเจดีย์ สร้างในสมัยพญาเกือนา พ.ศ. 1916 เพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ซึ่งเป็นศิลปะลังกาวงศ์ผสมศิลปะล้านนาฐานเจดีย์เป็นฐานสี่เหลี่ยมมีทางขึ้น 4 ด้าน ชั้นกลางมีลักษณะระฆังคว่ำแบบเจดีย์ลังกา พระเจดีย์องค์ใหญ่สูง 24 วา กรมศิลปากรขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2478

พระพุทธรูปกัณฐาคำคิง (เทพะวรกาย) สร้างเมื่อปี พ.ศ. 1916 พญาเกือนาทรงโปรดให้ช่างล้านนาหล่อด้วยทองสัมฤทธิ์ เป็นพระพุทธรูปปางสมาธิ มีขนาดเท่าพระวรกายของพระองค์ หน้าตักกว้าง 2 เมตร สูง 2.50 เมตร เรียกชื่อตามภาษาถิ่นล้านนาว่า “พระเจ้าคำคิง”

พระพุทธรูปพระเจ้าแก้วต้อ สร้างในสมัยพระเมืองแก้ว เมื่อปี พ.ศ. 2047 โดยช่างเขียนแสนที่มีฝีมือประณีตที่สุด เป็นพระพุทธรูปประทับนั่งขัดสมาธิราบ ปางมารวิชัย ศิลปะล้านนาและศิลปะสุโขทัย หน้าตักกว้าง 3 เมตร สูงตั้งแต่ฐานถึงยอดพระโมฬี 4 เมตร 70 เซนติเมตร

พระพุทธรูปกัณฐาคำคิง ศิลปะล้านนา หล่อด้วยทองสัมฤทธิ์

พระพุทธรูปองค์นี้นับเป็นปฏิมากรรมขนาดใหญ่ และสวยงามที่สุดในอาณาจักรล้านนาประชาชนส่วนใหญ่นิยมเรียกพระพุทธรูปองค์นี้ว่า “พระเจ้าเก้าตื้อ” เนื่องจากในการหล่อองค์พระนั้นใช้ทองแดงมีน้ำหนักทั้งหมด ๙ ตื้อ (ในตำนานเมืองเชียงใหม่ คำว่า “ตื้อ” เป็นมาตรานับของล้านนาคือ นับเป็นร้อย, พัน, หมื่น, แสน, โกฏิ, กือ, ตื้อ, ติ้ว, อสงไขย) มีที่ตื้อ ๘ แห่ง นับเป็นทองได้ ๙ ท่อน และเรียกชื่อวัดตามพระนามของพระพุทธรูปว่า “วัดพระเจ้าเก้าตื้อ” จึงทำให้กลายเป็นสองวัดในเวลาต่อมา โดยวัดเก้าตื้อมีกำแพงล้อมรอบอยู่ทางด้านทิศใต้ของวัดสวนดอก ปัจจุบันได้มีการรวมวัดทั้งสองเข้าด้วยกัน โดยเรียกกำแพงวัดเก้าตื้อออกไป และกำหนดให้ส่วนบริเวณที่ประดิษฐานพระเจ้าเก้าตื้อเป็นพระอุโบสถ และพระเจ้าเก้าตื้อเป็นพระประธานของวัดสวนดอกตลอดมา

อนุสาวรีย์ (ปู่) บรรจุพระอัฐิเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ สร้างประมาณ พ.ศ. ๒๔๕๒ โดยเจ้าดารารัศมี ซึ่งเป็นบุตรีของพระเจ้าอินทวิชยานนท์ เจ้าหลวงองค์ที่ ๗ ของเมืองเชียงใหม่ และเป็นพระราชชายาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ย้ายกุบรจุพระอัฐิของเจ้าผู้ครองนครและอัฐิพระญาติวงศ์ ซึ่งเดิมสร้างไว้ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิงไปตั้งไว้ที่วัดสวนดอก และในปี พ.ศ. ๒๔๗๗ เมื่อพระราชชายาเจ้าดารารัศมีสิ้นพระชนม์พระอัฐิส่วนหนึ่งของพระองค์ก็ถูกนำมาไว้ที่วัดสวนดอก

พระพุทธรูป ปางมารวิชัย ในพระอุโบสถวัดสวนดอก

เจ้าอาวาสวัดสวนดอกมอบพระพุทธรูปให้อธิบดีกรมวิชาการ (นายประพัฒน์พงศ์ เสนาฤทธิ์) เนื่องในงานถวายผ้าพระกฐินพระราชทานของกรมวิชาการ

ธรรมาสันเทศนาแบบล้านนา

ลายปูนเป็นเครือเถาที่หน้าบันพระวิหารหลวง วัดสวนดอก

ปูบรรจ้อธิฐครุบาศรีวิชัย

อนุสาวรีย์ (ปู) บรรจ้อธิฐครุบาศรีวิชัย นักบุญแห่งล้านนา สร้างเมื่อ พ.ศ. 2490 เพื่อเป็นอนุสรณ์ในคราวที่ครุบาศรีวิชัย ได้มาบูรณะปฏิสังขรณ์วัดสวนดอก และเพื่อเป็นที่สักการบูชาแก่สาธุชนทั่วไป

ธรรมาสันเทศนาแบบล้านนา สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2474 และซุ้มประตูวัด จำนวน 3 ซุ้ม เป็นซุ้มปราสาทแบบล้านนาขนาดใหญ่ สร้างเมื่อครั้งครุบาศรีวิชัยได้มาทำการบูรณะวัดสวนดอก

พระวิหาร ซึ่งเป็นสถานที่ใช้สอนหลักธรรม เผยแผ่แลกเปลี่ยนเสนาธรรมของวัดสวนดอกสร้างเมื่อ พ.ศ. 2474 โดยครุบาศรีวิชัย และพลตรีเจ้าแก้วขวัญ เจ้าเมืองเชียงใหม่ มีขนาดกว้าง 25 เมตร ยาว 66 เมตร เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก มีลักษณะพิเศษคือเป็นวิหารโถงไม่มีผนัง แต่มีระเบียงโดยรอบ หน้าบันทั้งสองด้านมีลายปูนปั้นเครือเถาศิลปะล้านนาที่สวยงาม

พระอุโบสถ ซึ่งเป็นสถานที่สำหรับพระสงฆ์ใช้ประชุมกันทำสังฆกรรมต่างๆ ของวัดสวนดอกนี้ สร้างเมื่อ พ.ศ. 2047 เป็นอาคารคอนกรีตก่อด้วยอิฐถือปูน คือปะแบบล้านนา มีขนาดกว้าง 12 เมตร ยาว 27 เมตร ใต้รับการบูรณะปฏิสังขรณ์ครั้งสุดท้ายเมื่อ พ.ศ. 2505 ภายในมีจิตรกรรมฝาผนังโดยนักเขียนรุ่นใหม่ เรื่อง พุทธประวัติและพระเวสสันดรชาดก

อาคารโรงเรียนพระปริยัติธรรม สร้างเมื่อ พ.ศ. 2519 ใช้เป็นสถานศึกษาสำหรับพระภิกษุสงฆ์ได้ศึกษาเล่าเรียนและปฏิบัติธรรม ลักษณะเป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก แบบสมัยใหม่ 2 ชั้น กว้าง 8 เมตร ยาว 20 เมตร

หอดิน อาคารชั้นเดียว กว้าง 8 เมตร ยาว 12 เมตร ภายในมีจิตรกรรมโดยนักเขียนรุ่นใหม่ เรื่อง พระเจ้าสิบชาติ สร้างเมื่อ พ.ศ. 2519

ศาลาการเปรียญ อนุสรณ์พระครูสุนทรศีล (คำแสน อินทจกโก) เป็นศาลากว้าง 7 เมตร ยาว 27 เมตร สร้างเมื่อ พ.ศ. 2532 เป็นอาคารทรงไทย ก่ออิฐถือปูน

พระอุโบสถ

อาคารมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประตูสวนดอก

หอฉัน

บ่อน้ำโบราณและซุ้มประตูแบบล้านนา

นอกจากสิ่งสำคัญในด้านปูชนียวัตถุและโบราณวัตถุแล้ว วัดสวนดอกยังเป็นศูนย์รวมทางการศึกษามาตั้งแต่ครั้งอาณาจักรล้านนามีพระมหาสุมนะเป็นเจ้าอาวาสองค์แรก ซึ่งทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งถึงกวางต๋องเจ็ญรุ่งเรืองเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของพระภิกษุสงฆ์ในแคว้นต่างๆ และพากันเดินทางมาศึกษาเล่าเรียนธรรมภาษานาเป็นจำนวนมาก ในปัจจุบันวัดสวนดอกยังคงเป็นศูนย์รวมทางการศึกษาของพุทธศาสนิกชน มีการเปิดสอนการศึกษาภายในวัด และเป็นที่ตั้งสถานศึกษาหลายแห่ง เช่น โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกนักธรรมและแผนกบาลี มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ วิทยาเขตเชียงใหม่ โรงเรียนบาลีสหศึกษา ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์ศึกษาวิปัสสนากรรมฐาน อภิธรรมปิฎก และโรงเรียนประถมศึกษา วัดสวนดอก

ด้านนอกครัวเรือน

การศาสนา, กรม. รายงานการศาสนาประจำปี 2540. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2541.

ขจักษ์ นุราชพัฒน์. หนังสือชาวเขา. กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา, 2533.

คณะกรรมการตรวจสอบและชำระตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่. ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับเชียงใหม่ 700 ปี. เชียงใหม่ : ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่, 2538.

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, สำนักงาน. ผลการสัมมนาทางวิชาการเรื่องการส่งเสริมการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวเกี่ยวกับพระธาตุน้อยกระทอง. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2537.

คณะกรรมการสืบค้นประวัติศาสตร์ไทยในเอกสารภาษาจีน. ปาไป สิฟู-ปาไปดำเตียน : เชียงใหม่ในเอกสารประวัติศาสตร์จีนโบราณ. กรุงเทพฯ : รุ่งแสงการพิมพ์, 2539.

คณะกรรมการเผยแพร่เอกลักษณ์ของไทย. การสัมมนาเรื่องภูมิปัญญาไทยในภาษาและวรรณคดี ณ ตึกสันติไมตรี ทำเนียบรัฐบาล. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ทองกาว, 2538.

คณะกรรมการด้านการศาสนาในสมโภชเชียงใหม่ 700 ปี. มรดกศาสนาเชียงใหม่ ภาค 1 : ประวัติและพัฒนาการศาสนาในเชียงใหม่. เชียงใหม่ : นพบุรีการพิมพ์, 2540.

คุณา เนทพัฒน์. หัตถศิลป์ถิ่นนครพิงค์มรดกอาณาจักรล้านนา. กรุงเทพฯ : บริษัทคอมแพคพรีน จำกัด, 2542.

เจริญ โกมรวัดนานนท์. สารานุกรมเครื่องปั้นดินเผา. กรุงเทพฯ : บริษัทตันอ้อแถมมี จำกัด, 2539.

จักรพันธุ์ กังวาล. อุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์. สารคดี. ปีที่ 14 (กุมภาพันธ์ 2542) : 146-164.

จิราภรณ์ อารยะรังสฤษฎ์ และอุบลิกาจันทลิ. ช่วยสงเคราะห์. ประวัติพระพุทธรูปเจ้าแก้วดี. พิมพ์ครั้งที่ 4. เชียงใหม่ : โรงพิมพ์ครองช้าง, 2542.

เจริญ จรดสมบัติโน. พระ. วัดสวนดอก พระอารามหลวง. เชียงใหม่ : ดาวคอมพิวกราฟิก, 2539.

เชียงใหม่. สำนักงาน. หนังสือบรรยายสรุปจังหวัดเชียงใหม่ ปี 2541. กรุงเทพฯ : ทจก. ครอสทีม, 2541.

ณัฐกานต์ ลิมสาดพร. เจ้าหลวงเชียงใหม่. นิตยสารกินรีรายเดือน. ปีที่ 13 ฉบับที่ 5-8 (พ.ค.-ส.ค.2539).

ดวงจันทร์ อาภาวิรุฒม์. การเติบโตของเมืองและสภาวะแวดล้อมของเมืองเชียงใหม่ รายงานการวิจัยเมืองในภาคเหนือ : ศึกษากรณีเมืองเชียงใหม่. สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2536.

_____. บรรณาธิการ. เชียงใหม่ก้าวสู่ศตวรรษที่ 21. เชียงใหม่ : ศูนย์ศึกษาปัญหาเมืองเชียงใหม่, 2543.

ดวงดาว สุวรรณรังษี. ดินสู่ภูเขา ดอยเชียงดาว ดอยผ้าห่มปก ดอยสามหมื่น เขาหลวง. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ธรรมชาติ, 2530.

ถวิล มนัสนิม, บรรณาธิการ. หัตถศิลป์ถิ่นนครพิงค์ มรดกอาณาจักรล้านนา. กรุงเทพฯ : บริษัทแสงปัญญาเลิศ จำกัด, 2542.

นงเยาว์ กาญจนจาวี. ดาวารัตน์. พิมพ์ครั้งที่ 4. เชียงใหม่ : สุวิงค์บุ๊คเซนเตอร์, 2541.

นวลศิริ วงศ์ทองสวัสดิ์. ภูมิศาสตร์กายภาพ ภาคเหนือของประเทศไทย. เชียงใหม่ : ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2534.

บ้านอนุรักษกระตาสา. เอกสารประวัติความเป็นมาของบ้านอนุรักษกระตาสา. (แผ่นพับ) จังหวัดเชียงใหม่. ประชาภิจักรจักร. พะยา. หงดาวตารโยนภ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2516.

ประเสริฐ วิทยารัฐ. ภูมิศาสตร์กายภาพประเทศไทย. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด อักษรบัณฑิต, 2539.
วิชัย เทียนน้อย. ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยวไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2528.

เว็บไซต์. <http://www.tat.or.th>

ศิลปากร, กรม. อินทลมาลีปรภณ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, 2518.

_____. ทะเบียนโบราณวัตถุสถานทั่วราชอาณาจักร. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คุรุสภา พระสุเมรุ, 2516.

_____. แหล่งโบราณคดีประเทศไทย เล่ม 6 (ภาคเหนือ). กรุงเทพฯ : หจก. โอเดียนสแควร์, 2534.

ศิลปากร, มหาวิทยาลัย. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์. คู่มือการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางด้านกายภาพ
ประเภทวัด เล่ม 02 วัดในภาคเหนือ. กรุงเทพฯ, เอกสารโรเนียวเย็บเล่ม, 2537.

สงวน โชติสุขรัตน์. ตำนานเมืองเหนือ. พระนคร : โอเดียนสโตร์, 2508.

สมโชติ อ๋องสกุล. รอยอดีตบน "สายคือเมือง" 700 ปี ช่วงหลวง-ช่วงมั่งราย. ศิลปวัฒนธรรม. ปีที่ 17
(พฤษภาคม 2539) : 92-103

สมัย สุทธิธรรม. สารคดีชีวิตของชนกลุ่มน้อยบนดอยสูง กะเหรี่ยง. กรุงเทพฯ : บริษัท 2020 เวิลด์ มีเดีย จำกัด, 2541.

_____. สารคดีชีวิตของชนกลุ่มน้อยบนดอยสูง มูเซอ. กรุงเทพฯ : บริษัท 2020 เวิลด์ มีเดีย จำกัด, 2541.

_____. สารคดีชีวิตของชนกลุ่มน้อยบนดอยสูง เย้า. กรุงเทพฯ : บริษัท 2020 เวิลด์ มีเดีย จำกัด, 2541.

_____. สารคดีชีวิตของชนกลุ่มน้อยบนดอยสูง ลีซอ. กรุงเทพฯ : บริษัท 2020 เวิลด์ มีเดีย จำกัด, 2541.

_____. สารคดีชีวิตของชนกลุ่มน้อยบนดอยสูง อีเก้อ. กรุงเทพฯ : บริษัท 2020 เวิลด์ มีเดีย จำกัด, 2541.

_____. สารคดีชุดถิ่นทองของไทย เชียงใหม่. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2542.

สวัสดิ อ๋องสกุล. ประวัติศาสตร์ล้านนา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์
พับลิชชิง จำกัด, 2539.

สวาท เสนาณรงค์ และวิไลเจต ทวีสิน. สังคมศึกษา ส 503. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, 2540.

สายเมือง วิริยะศิริ. ชาวเขาในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2529.

สารคดี, สำนักพิมพ์. หนังสือคู่มือชุดทองอุทยาน : อุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
กรุงเทพ, 2542.

สุตารา สุจนายา, (บรรณาธิการ). เพื่อความเข้าใจในแผ่นดินเชียงใหม่. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สารคดี,
2540.

สุพล คำวิฑูล. แผ่นดินล้านนา. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2539.

เสนอ นิลเดช. ศิลปสถาปัตยกรรมล้านนา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2526.

แสง มนวิฑูร, ศาสตราจารย์, ร.ด.ท., ผู้แปล. อินทลมาลีปรภณ. กรุงเทพฯ : บำรุงนุกุลกิจ, 2518.

อรรถจักร สัตยานุรักษ์. เชียงใหม่ 700 ปี. สารคดี. ปีที่ 12 (พฤษภาคม 2539) : 109-122

อันดี เพนท์. ความเป็นมาของล้านนาไทย, ล้านนาไทย. เชียงใหม่ : วิทยานธรการพิมพ์, 2527.

ขอเชิญชม ผู้จัดทำ

ขอขอบคุณผู้ดูแลและให้ข้อมูลแก่คณะผู้จัดทำ

1. นายไพฑูรย์ ดอกบัวแก้ว	สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
2. นายสมนึก ชัชวาล	สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
3. นายบาสี พุทธรักษา	สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
4. นางสาวมณฑิยา ไชยวิเศษ	สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
5. นายสัตวแพทย์วิศิษฐ์ วิชาศิลป์	ผู้อำนวยการสวนสัตว์เชียงใหม่
6. นายสัตวแพทย์ชาติรี คูหาเทพารักษ์	สัตวแพทย์สวนสัตว์เชียงใหม่
7. พล.ต.พิชาญเมธ ม่วงมณี	ผู้บัญชาการมณฑลทหารบกที่ 33
8. พ.อ.สุนทร พิภูลทอง	รองผู้บัญชาการมณฑลทหารบกที่ 33
9. พ.ท.คชาธร สุนทรรัตน์	รอง หก.กองกำลังพล มทบ.33
10. ดร.วีระชัย ณ นคร	ผู้อำนวยการสวนพฤกษศาสตร์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์
11. นายวัลลภ สุนทร	รองผู้อำนวยการสวนพฤกษศาสตร์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์
12. นางสาวทัศนีย์ ศิริปัญญา	อาจารย์โรงเรียนบ้านร่องขุน จังหวัดเชียงใหม่
13. นางวัฒนา เพ็ชรคล้าย	อาจารย์โรงเรียนวัดโพนทราย จังหวัดเชียงใหม่
14. กองทัพอากาศกองบิน 41	จังหวัดเชียงใหม่
15. นางฟองคำ หล้าปันตา	บ้านอนุรักษกระตาดสา จังหวัดเชียงใหม่
16. นางบัวไหล ชุนเตง	บ้านเหมืองกุง จังหวัดเชียงใหม่
17. นายมานพ ถนอมศรี	นักเขียนอิสระ
18. นายประสิทธิ์ พิภพทอง	บ้านขุนเส จังหวัดเชียงใหม่
19. นายมนตรี พิพิธกิตติ	ผู้ช่วยศึกษาธิการอำเภอสันกำแพง
20. นางรัชดาภรณ์ ภูณามา	หัวหน้าพิพิธภัณฑ์ชาวเขา

ผู้เอื้อเฟื้อภาพประกอบ

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

พ.ต.นเรศร์ จิตรักษ์ อนุศาสนาจารย์ มทบ.33

บริษัท 2020 เวิลด์ มีเดีย จำกัด

นายปราโมทย์ เทพศาสตร์ นักประชาสัมพันธ์ สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดเชียงใหม่

นางสาวพรพรรณ คำหล้า ช่างภาพอิสระ

สำนักพิมพ์สารคดี

หอสมุดแห่งชาติ

องค์การตำรวจนครบาล

บทประพันธ์

ที่ปรึกษา

อธิบดีกรมวิชาการ
(นายอวรุณ จันทวานิช)

รองอธิบดีกรมวิชาการ
(นายสาโรช วัฒนสุโข)

รองอธิบดีกรมวิชาการ
(นางอารีรัตน์ วัฒนสิน)

ประธานกรรมการ

ผู้อำนวยการศูนย์พัฒนาหนังสือ
(นายวินัย รอดจำย)

รองประธานกรรมการ

หัวหน้ากลุ่มวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี
(นายเอนก รัตนปิยะภากรณ์)

กรรมการ

นางสาวพริ้มเพรา คงชนะ
นางวรรณิ์ จันทศิริ
นายทวีพร ทองคำใบ
นายพินิจ สุชะสนันดี

กรรมการและเลขานุการ

นางสทิติน ทองไสว

กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

นายสวิตต์แม่ จันทรวง
นางจุฑษุณี ชินเม็คี

ผู้เขียน

เชียงใหม่ นพวิศรินทร์พิงค์	นายเอนก รัตนปิยะภากรณ์
ลำค้ายิ่งมิ่งประวัติศาสตร์	นางสาวพริ้มเพรา คงชนะ
อุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์	นายวินัย รอดง่าย
ชนชั้นชาวสวนสมเด็จเจ้า	นายทวีพร ทองคำใบ
เกร็ดตระการงานเครื่องปั้น	นายกฤษ บัญ-หลง
เลิศสร้างสรรค์มบ่อสร้าง	นางวรรณิ์ จันทรศิริ
แจ่มกระจ่างกระตาสา	
แนวมรรคาไทยภูเขา	นางสุทิน ทองใส
ในร่มเงาประเทศล้านนา	นายศรัณย์ จันทรคง
งามบุปผาวัดสวนดอก	นางจรรยา ศรีนมีศรี

บรรณาธิการที่ปรึกษา

ผู้อำนวยการศูนย์พัฒนาหนังสือ (นายวินัย รอดง่าย)
นายเอนก รัตนปิยะภากรณ์

บรรณาธิการ

นางสุทิน ทองใส

ถ่ายภาพประกอบ ออกแบบปก

นายทวีพร ทองคำใบ

จัดทำรูปเล่ม

นายทวีพร ทองคำใบ

จัดพิมพ์ต้นฉบับ

นางจรรยา ศรีนมีศรี นางเจรจา อยู่ประยงค์

ประสานงานพิมพ์

นางมาลีรัตน์ อดุลชีวะ นางศิริลักษณ์ จันทรวรรณท์
นางสุมิตรา ฉัตรชลบุษย์

งานถวายผ้าพระกฐินพระราชทานของกรมวิชาการ
ณ วัดสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่

ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ
เรื่อง อนุญาตให้ใช้หนังสือในโรงเรียน

ด้วยกรมวิชาการได้จัดทำหนังสืออ่านเพิ่มเติม เรื่อง
เชียงใหม่ นพวรีศรีนครพิงค์ เพื่อใช้ประกอบการเรียน
การสอนกลุ่มวิชาสังคมศึกษา ระดับประถมศึกษาและ
มัธยมศึกษา กระทรวงศึกษาธิการพิจารณาแล้ว อนุญาต
ให้ใช้หนังสือนี้ในโรงเรียนได้

ประกาศ ณ วันที่ 4 สิงหาคม พ.ศ. 2543

(นายทองคูณ หงส์พันธุ์)

รองปลัดกระทรวง ปฏิบัติราชการแทน
ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

